

V edícii *Monumenta historica civitatis Carponensis / Historické pamiatky mesta Krupina* plánujeme vydať:

Ondrej Braxatoris : *Letopisowé krupinsstí...*, vydanie z r. 1810

Michal Matunák : *Mikor és mi czélból épült a korponai „tarisznyavár“?* (Kedy ako bola postavená krupinská Vartovka?), 1898

Michal Matunák : *Korpona 1848 – 49-ben* (Krupina v rokoch 1848 – 49), 1900

Michal Matunák : Návrh jako by sa mali pomenovať námestia, ulice, uličky i domoradia sv. kr. mesta Krupiny, 1901

Michal Matunák : *Adatok Korpona történetéhez* (Dáta k dejinám Krupiny), 1902

MICHAL MATUNÁK (1866), rímskokatolícky kňaz, historik, turkológ, muzejník, narodený v Šuranoch. Ovládal niekoľko cudzích jazykov (aj turecký a rómsky), zaoberal sa dejinami banských miest a okolia, protitureckými bojmi a publikoval niekoľko monografií najmä z bodobia dejín Slovenska – Uhorska 16. – 17. storočia. Z nich dodnes mnohé nestratili aktuálnosť a neboli prekonané. V Krupine pôsobil ako riaditeľ *Vyššej ľudovej školy* (1898 – 1901), okrem publikačnej činnosti k dejinám mesta (*Krupinskí hradní kapitáni*, *Krupinský krajinský snem v novembri - decembri roku 1605*, *Dáta k dejinám Krupiny*, *Kedy a ako bola postavená krupinská Vartovka*, *Erb a zástava mesta Krupina* ai.), usporiadal mestský archív, navrhol systematicky pomenovať ulice a námestia v meste a zaslúžil sa o usporiadanie malej expozície prvého múzea v meste Krupina (1901). Umrel ako archivár v meste Kremnica (1939).

Michal Matunák

Krupinský krajinský snem

v novembri - decembri roku 1605

Druhé doplnené a opravené vydanie knihy *Krupinský krajinský snem v novembri - decembri roku 1605* je dielom historika Michala Matunáka, ktoré sa dostáva do rúk čitateľov po druhýkrát vrámci edície *Monumenta historica civitatis Carponensis (Historické pamiatky mesta Krupina)*. Táto edícia má čitateľom priblížiť už takmer zabudnuté a málo dostupné diela slovenských či uhorských historikov, alebo rukopisy skryté v neprístupnosti svojho pôvodného jazyka (maďarského, latinského, nemeckého...). Po prvýkrát vyšla kniha v roku 2005 ako prvý zväzok edície pri príležitosti 400. výročia zasadania uhorského snemu, ktorý do Krupiny zvolalo sedmohradské knieža Štefan Bočkay. Edíciu založil a od začiatku vedie Miroslav Lukáč, kronikár mesta Krupina a v súčasnosti historik Múzea Andreja Sládkoviča v Krupine.

V edícii do súčasnosti vyšli:

Michal Matunák : *Krupinský krajinský snem v novembri - decembri roku 1605* (2005) v preklade Alexandra Adama

Michal Matunák : *Krupinskí hradní kapitáni* (2012) v preklade Laury Ridegovej

Ed. Miroslav Lukáč

Mesto Krupina

ISBN 978-80-972671-2-4

97 8809 72 6712 4

MICHAL MATUNÁK

KRUPINSKÝ KRAJINSKÝ SNEM
v novembri – decembri roku 1605

ED. MIROSLAV LUKÁČ

MONUMENTA HISTORICA CIVITATIS CARPONENSIS
Tomus I.

HISTORICKÉ PAMIATKY MESTA KRUPINA
1. zväzok

Edícia založená v roku 2005

MICHAL MATUNÁK

KRUPINSKÝ KRAJINSKÝ SNEM v novembri – decembri roku 1605

ED. MIROSLAV LUKÁČ

Mesto Krupina 2019

Vydané podľa diela Michala Matunáka z roku 1905: A korponai országgyűlés 1605.évi november – decemberben. Károly Árpád és Fraknói Vilmos műveiből összeállította és Korponán, 1905. November 23-án az országgyűlés megnyitásának 300-ik évfordulóján rendezett ünnepségen felolvasta: Matunák Mihály, breznobányai plebános, a Szent-István társ. Tud. és Irod. oszt. Rendes s a Műemlékek Országos Bizotts. Lev. Tagja. Ruzsinák Antal Könyvnyomdája, Korponán, 1905. 55 s.

Editor © PhDr. Miroslav Lukáč

Preklad © Mgr. Alexander Adam

Úvod, úvodná štúdia, resumé, revízia prekladu, redaktorské práce © PhDr. Miroslav Lukáč

Preklad resumé © Dr. phil. Mgr. Veronika Deáková

Odborne posúdili: prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., Mgr. Patrik Kunec, PhD.

Vydalo © Mesto Krupina v roku 2019

Tlač a grafický design: Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Druhé doplnené a opravené slovenské vydanie.

Doplnený úvod editora a príloha.

ISBN 978-80-972671-2-4

Obsah

Úvod	7
Poznámky k prekladu a vydaniu Matunákovej práce	8
Michal Matunák - osobnosť krupinskej historiografie	10
Krupina v kontexte povstania Štefana Bočkaya	14
Oslavy 300. výročia snemu v Krupine roku 1905	30
Oslavy 400. výročia v roku 2005	34
Citované pramene a literatúra	36
Zusammenfassung	46
Krupinský krajinský snem v novembri – decembri roku 1605	51
A) Rokovanie o vyrovnaní	53
B) Odhlasovanie potrieb krajiny	85
C) Uzákonenie krupinských bodov.	87
Fotografická príloha	93

Úvod

Pri príležitosti 400. výročia zasadania uhorského snemu v Krupine roku 2005 vydalo mesto Krupina publikáciu *Krupinský krajinský snem v novembri – decembri roku 1605* od významného historika Michala Matunáka. Mesto Krupina takto z podnetu kronikára a historika Miroslava Lukáča a vďaka pochopeniu Komisie pre mládež, vzdelávanie a šport pri Mestskom zastupiteľstve v Krupine, vedeniu mesta Krupina a Mestského kultúrneho strediska založilo edíciu *Monumenta historica civitatis Carponensis (Historické pamiatky mesta Krupina)*.¹ Z edície doposiaľ vyšli dva zväzky, pričom prvým v poradí bol Matunákov *Krupinský krajinský snem v novembri – decembri roku 1605* a druhým preklad Matunákovej práce *Krupinskí hradní kapitáni* vydaný v roku 2012.² Cieľom edície je postupne vydať aspoň časť archívnych či publikovaných, ale dnes už nedostupných prác. Neprístupných kvôli v súčasnosti málo poznaným jazykom – latinčine, maďarčine či nemčine, alebo kvôli tomu, že sa vyskytujú len v niekoľkých inštitúciách na Slovensku, prípadne iba v zahraničných knižniciach alebo archívoch.

Ešte v roku 2005 publikácia o krupinskom sneme reprezentovala mesto aj pri oslavách 400. výročia zasadania uhorského snemu. Zástupcovia mesta Krupina a Hajdú-Biharskej župy z Maďarska zároveň na budove zvonice rímskokatolíckeho kostola odhalili pamätnú slovensko-maďarskú tabuľu. Podľa návrhu miestneho historika Miroslava Lukáča text na tabuľu zo švédskej čiernej žuly vyhotovila miestna firma Mramor, s. r. o. Krupina. Pri tej istej príležitosti 2. decembra v priestoroch kina vystúpili s referátmi k udalostiam v roku 1605 štyria prednášajúci. Prvá doc. Klára Pappová z Univerzity v Debrecíne, druhý Dr. Miklós Nyakas historik a riaditeľ Múzea v Hajdúböszörményi, ďalej prof. Peter Kónya z Prešovskej univerzity a napokon domáci historik Mgr. Miroslav Lukáč. Prednášky s úvodnými textami od editorov vydalo mesto v dvojязыčnom slovensko-maďarskom zborníku *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005*.³

1 MATUNÁK, M.: *Krupinský krajinský snem v novembri-decembri roku 1605 v preklade Alexandra Adama s úvodom Miroslava Lukáča...*, 2005. 68 s.

2 MATUNÁK, M.: *Krupinskí hradní kapitáni*. Ed. Miroslav Lukáč. Preklad Laura Ridegová, 2012. 144 s.

3 KÓNYA, P.: Úvod a LUKÁČ, M.: Oslavy 400. výročia zasadania uhorského krajinského snemu v Krupine (2. decembra 2005). In *400. Výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A korponai országyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč, 2006, s. 5 – 6 (úvod P. Kónyu), s. 6 – 9. (Oslavy 400. výročia... M. Lukáča), s. 10 – 91 (štúdie autorov zborníka), s. 92 – 95 (životopisy autorov štúdií).

Keďže prvé vydanie zborníka i Matunákovej práce sa v priebehu desiatich rokov rozpredalo, pri príležitosti uplynulého 500. výročia reformácie prišiel návrh pripraviť dotlač tejto publikácie (*Krupinský krajinský snem v novembri-decembri 1605*), ako doplnenie k ďalším akciám vystúpeniu Martina Luthera v roku 1517. Prvá bola spomienka na výročie reformácie v nedeľu 19. februára v ev. a. v. kostole v Krupine za prítomnosti významných hostí. Múzeum Andreja Sládkoviča v Krupine v roku 2017 pripravilo výstavu otvorenú počas Dní mesta Krupina 2. júna pod názvom *500 rokov reformácie v Krupine*. Pri tejto príležitosti historik múzea spracoval štúdiu k výročiu reformácie v Hontianskom senioráte.⁴

Pri príležitosti vydania Matunákovho diela chceme poďakovať Mariánovi Gregorovi a ThLic. Štefanovi Gallikovi, farárom Rímskokatolíckej cirkvi – Farnosti Krupina a Mgr. Miroslavovi Dubekovi, hontianskemu konseniorovi a ev. a. v. zborovému farárovi v Krupine za ústretovosť pri výskume v archívoch oboch krupinských cirkví. Ďakujeme tiež PhDr. Adriane Ezrovej, v čase prvého vydania riaditeľke *pracoviska Archívu Kremnica* a Mgr. Alexandrovi Adamovi, riaditeľovi *pracoviska Archívu Zvolen* (oba archívy sú pracoviská *MV SR Štátneho archívu v Banskej Bystrici*), a to za prístup k pôvodným prameňom k životu a dielu Michala Matunáka (Kremnica) a pôvodným prameňom z krupinského mestského archívu (Zvolen). Za niektoré cenné pripomienky a korektúry ďakujeme oponentom 2. doplneného a opraveného vydania prof. PhDr. Petrovi Kónyovi, PhD. a za podrobné kritické poznámky Mgr. Patrikovi Kunecovi, PhD. Väčšinu z nich sme zapracovali do konečnej podoby práce.

Poznámky k prekladu a vydaniu Matunákovej práce

Pôvodne napísaný maďarský text, ktorý bol dobre uplatniteľný vo vtedajšom mnohonárodnostnom štáte s jedným štátnym (maďarským) jazykom, vyhovoval. Veľká časť vedeckých kruhov ovládala maďarčinu a týkalo sa to aj vzdelancov i časti obyvateľstva v meste Krupina. Dnes je však situácia iná. Nielen preto, že štátnym jazykom je slovenčina, ale hlavne preto, že pôvodný text je väčšine obyvateľov Slovenska i mesta nezrozumiteľný. Z tohto dôvodu

4 LUKÁČ, M.: Hontiansky seniorát. Stručný náčrt dejín od vzniku po súčasnosť. In *História seniorátov ECAV na Slovensku. Zborník prednášok v rámci projektu „Oslobodení Božou milosťou“*. Ed. Miloš Klátik, 2018, s. 98 – 113.

mesto Krupina dalo knihu na náš podnet preložiť. Preklad v roku 2004 vyhotovil Mgr. Alexander Adam, v tom čase odborný pracovník pobočky štátneho archívu vo Zvolene, pričom úpravy historickej terminológie urobil editor v rámci redigovania prekladu. Vzhľadom na tieto úpravy a niektoré rozporné názory na preklady je potrebné upozorniť na nasledovné skutočnosti.

Ide predovšetkým o písanie osobných (vlastných) mien uhorskej šľachty, ktorá bola aj z etnického hľadiska vo výraznej miere diferencovaná. Aj jednotlivé historiografie, ktoré vydávali a vydávajú svoje práce pred rozpadom aj po rozpade monarchie (1918), si tieto historické mená prispôbovali vlastnej ortografii. Platí to aj pre maďarských historikov, ktorí prispôbujú historické mená maďarskému pravopisu, hoci sa mená v latinských i maďarských historických textoch písali odlišne (napríklad Bochkay / Botschkay / Bocskai). Tu sa zvyknú niektorí historici bezdôvodne prispôbovať „silnejšej“ maďarskej historiografii. Hoci aj u nás na tému historických priezvisk prebiehajú rôzne diskusie,⁵ pri ich písaní sa zvykne rešpektovať úzus podľa vydania *Slovenského biografického slovníka* (1986 – 1994),⁶ pričom zásady by mali záväzne určovať *Pravidlá slovenského pravopisu*.⁷ Tie sa však vo všeobecnosti, a to aj vzhľadom na vyššie uvedené, celkom nedodržiavajú. Snažili sme sa slovenskej ortografii zväčša prispôbiť, a to s prihliadnutím na autoritu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied; najmä v tom, že odstraňujeme zbytočné zdvojenia, alebo niektoré hlásky (h) či zložky, ktoré sú využívané v maďarčine a latinských zápisoch (cs, cz, ss, ch...). Niektoré z nich – napríklad „y“ rešpektujeme podľa pôvodných historických zápisov (Bočkay), hoci pravidlá uprednostňujú „j“ (Bočkaj). Vo všeobecnosti však takmer všetky mená prešli úpravou. Len pár mien nebolo potrebné upraviť či meniť. Okrem rodových, poslovenčujeme aj krstné mená; ich pôvodná podoba v latinských alebo nemeckých textoch bola v pôvodnom vydaní *Krupinského krajinského snemu* z roku 1905 prispôbená maďarskej ortografii, teda pomaďarčená,⁸ čo bolo s ohľadom na jazyk vydania knihy prirodzené. V slovenskom vydaní knihy *Krupinskí hradní kapitáni*, sme z pôvodne maďarského vydania (maďarsky) písané priezviská uviedli v indexe mien. Keďže práca *Krupinský krajinský snem* index neobsahuje, ponechávame ho v podobe ako z prvého vydania knihy. To znamená, že pri

5 Napríklad rôzne príspevky v zborníku: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Ed. Ľubor Králik, 2002, s. 7 a n.

6 *Slovenský biografický slovník*. I. – VI. zv., 1986 – 1994.

7 *Pravidlá slovenského pravopisu*..., 1991, s. 40; *Pravidlá slovenského pravopisu*..., 1998, s. 38.

8 MATUNÁK, M.: *A korponai országyűlés 1605.évi november – decemberben*..., 1905, s. 1 a n.

prvýkrát uvedenom mene alebo názve dávame jeho pôvodnú, teda v maďarskom texte uvedenú podobu do zátvorky.⁹ Aj historické, v slovenskej spisbe zaužívané miestne názvy, a to aj na území dnešného Maďarska, prípadne Rakúska, píšeme po slovensky (Eger – Jáger, Drégely – Drégel, Bécs / Wien – Viedeň atď.), najmä ak existujú zaužívané historické slovenské ekvivalenty. Niektoré miestne názvy sa nám podarilo spresniť podľa lexikónov vydaných v poslednom období od viacerých autorov.¹⁰ Podobne ako v prvom vydaní *Krupinského snemu*, pridávame na konci publikácie fotografie. Vzhľadom k tomu, že na konci úvodnej štúdie priberáme zoznam bibliografických odkazov, v poznámkach pod čiarou píšeme len skrátené záznamy, z ktorých je ale jasné, aký prameň alebo titul citujeme.

Michal Matunák - osobnosť krupinskej historiografie

Michal Matunák (1866 – 1932) pôsobil v Krupine na prelome 19. a 20. storočia. Možno ho definovať ako rímskokatolíckeho kňaza, historika, orientalistu a učiteľa. Narodil sa v Šuranoch v rodine vzdelaného roľníka. Spolu s otcom Imrichom, ktorý zastával aj úrad richtára, ho vychovávala matka Katarína, rodená Augustínová.¹¹ Ľudovú školu navštevoval v rodisku, potom študoval na gymnáziu v Nových Zámkoch, Banskej Štiavnici, Jágri, teológiu na univerzite v Budapešti a v roku 1891 bol vysvätený za kňaza. Ako kaplán pôsobil vo Zvolenskej Slatine a v Sučanoch. V rokoch 1893 – 1894 bol vychovávateľom u veľkostatkára a zvolenského župana Pavla Kiša (Kis) na Vígľaši, potom kaplánom v Kremnici a v rokoch 1898 – 1902 riaditeľom Vyššej ľudovej školy v Krupine. Neskôr v rokoch 1902 – 1922 pôsobil ako farár a dekan v Brezne, odkiaľ odišiel do Kremnice, kde až do roku 1932 pôsobil ako mestský archivár. Bol členom *Hontianskej muzeálnej spoločnosti* so sídlom v Šahách, neskôr „výborníkom“ (členom výboru) obnovennej *Matice slovenskej* a členom jej historického odboru, taktiež členom *Muzeálnej slovenskej spoločnosti* so sídlom v Turčianskom Svätom Martine. V mladosti sa venoval zbieraniu ľudových spevov a balád, k čomu ho inšpiroval ešte jeho otec. Študoval spev, zaujímala

9 MATUNÁK, M.: *Krupinský krajinský snem...*, 2005, úvod M. Lukáč, s. XVI – XVII.

10 MAJTÁN, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky...*, 2008, LELKES, Gy.: *Magyar helység-név-azonosító szótár*, 2011, SZEBŐK, L.: *Határokon túli magyar helységnevszótár*, 1997. Tu je potrebné poznamenať, že väčšinu miestnych názvov identifikoval autor prekladu Mgr. Alexander Adam.

11 *Slovenský biografický slovník IV.*, 1990, s. 114.

ho tiež história, v čom mu výrazne pomáhala znalosť niekoľkých cudzích jazykov (biblické jazyky, slovenský, maďarský, nemecký, ale aj turecký a cigánsky, teda rómsky jazyk). Zrejme rozhodujúcim pre jeho definitívnu orientáciu k dejinám Uhorska bol pobyt v Kremnici (1894 – 1898), kde pracoval významný slovenský historik Pavol Križko. Odvtedy sa začal ešte intenzívnejšie venovať histórii Kremnice, banských miest a protitureckej obrany. Matunák bol tiež jedným z priekopníkov v štúdiu a spracúvaní osmanských prameňov na území Slovenska. Ešte počas teologických štúdií napísal zásadnú prácu o Bosniakoch: *A magyarbéli Bosnyák-család története*, Budapest, 1899 (Dejiny rodu Bosniakovcov z Veľkého Bielu). Jeho ďalšou prácou bola *Nagy-Surány hajdani vára történelmének vázlata*, Érsekújvár, 1889 (Náčrt dejín Šurianskeho hradu, Nové Zámky).¹² Ďalšie práce uverejňoval v maďarských vedeckých, odborných, regionálnych či náboženských časopisoch, napríklad v *Századok*, *Hadtörténelmi Közlemények*, *Katholikus Szemle*, *Történelmi Tár*, *Magyar Sion*, *Ország-Világ*, *Zászlónk*, *Besztercebánya és Vidéke*, *Honti Lapok*, *Honti Naptár*, *Érsekújvári Lapok*, *Nyitramegyei Szemle*, *Nyitramegyei Közlöny*, *Korpona és Vidéke*, *Zólyomgyeji Hírlap*.¹³ Výnimočne publikoval aj v slovenských periodikách.¹⁴ Práca *Turecko-uhorské boje v severozápadnom Uhorsku* bola v preklade uverejnená v *Slovenských pohľadoch* roku 1897.¹⁵ Známa je jeho séria článkov z rokov 1888 – 1890, ktorými kriticky reagoval na Tagányiho prácu *Výklad miestnych názvov Nitrianskej stolice*.¹⁶ Po kremnickom pobyte odišiel do Krupiny. Potom ešte v Brezne vydal jednu väčšiu prácu o dejinách Víglašského zámku – *Véglés vára* (Breznobánya, 1904) a ďalšie vyšli až po vzniku ČSR.¹⁷ Je to predovšetkým zásadná pozitivisticky písaná práca *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice* (Kremnica, 1928). Napísal tiež štúdiu *Pôvod a meno Handlovej* a publikoval ďalšie menšie články a celkom špecifický článok o speve vtákov.¹⁸ V rukopise ostalo rozsiahle

12 MATUNÁK, M.: *Život a boje na Slovensko tureckom pohraničí*, 1983, úvod V. Kopčana, s. 9 – 10.

13 MATUNÁK, M.: *Život a boje na Slovensko tureckom pohraničí*, 1983, úvod V. Kopčana, s. 10, SZINNYEI, J.: *Magyar trók élete és munkái VIII. Löbl – Minnich*, 1902, stl. 865 – 868.

14 FLOREK, P.: *Kronika*. Michal Matunák 1866 – 1932. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, 1932, roč. 26, s. 136.

15 KOPČAN, V.: Michal Matunák a jeho dielo. In *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 79. Štúdie preložil J. Škultéty: MIŠÍK, M.: Michal Matunák. In *Kultúra* 5, 1933, č. 2, s. 119.

16 ČELKO, M.: *Michal Matunák...*, 1996, s. 7.

17 Bibliografiu Matunákových prác do roku 1901 uvádza: SZINNYEI, J.: *Magyar trók élete és munkái VIII. Löbl – Minnich*, 1902, stl. 865 – 868.

18 KOPČAN, V.: Michal Matunák a jeho dielo. In *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 79; ČELKO, M.: Michal Matunák..., 1996, s. 3 a n. O speve vtákov uverejnil krátke príspevky:

dielo *Cirkevné dejiny Kremnice*.¹⁹ Jeho prácu a publikačnú činnosť ocenili aj celouhorské inštitúcie, preto sa stal členom vedeckého a literárneho odboru *Spoločnosti svätého Štefana* (Szent István Társadalom) a korešpondentom *Uhorskej pamiatkovej komisie* (Műemlékek Országos Bizottság). O jeho členstve v slovenských národných inštitúciách sme sa zmienili vyššie.

V Krupine bol riaditeľom a učiteľom cirkevnej katolíckej *Vyššej ľudovej školy*, ktorá každoročne vydávala ročenky. Tu publikoval aj svoje prvé historické štúdie a práce o Krupine. V Krupine spracoval a usporiadal písomnosti krupinského archívu z rokov 1238 – 1772²⁰ a v miestnosti mestského úradu zriadil výstavnú miestnosť, nazvanú múzeom, v ktorej boli umiestnené trojrozmerné pamiatky mesta od najstarších čias do 19. storočia (napríklad nástroje na mučenie bosoriek a i.). Tie sa neskôr dostali do budapeštianskeho kriminalistického múzea.²¹ Matunák z krupinského kostola zachránil tri pôvodné gotické tabuľové maľby, ktoré daroval *Hontianskemu župnému múzeu* v Šahách. Dnes sa nachádzajú v *expozícii Slovenského banského múzea – Galérie Jozefa Kollára* v Banskej Štiavnici.²² Bol pri zakladaní tlačiarne, ktorú vlastnil Eugen Gallovich, v ktorej tlačili regionálne periodikum *Korpona és Vidéke* (Krupina a okolie), vydávané v rokoch 1898 – 1902, v ktorom Matunák, ako jeho redaktor, uverejňoval rôzne práce aj z histórie mesta a okolia. Zaujímavý je jeho článok o erbe mesta Krupiny, ktorý mestu vraj udelil ešte Ondrej II. za podporu v križiackej výprave.²³ Pôvod a heraldický vývoj krupinského erbu korektne vysvetlil slovenský historik Jozef Novák²⁴ a interpretáciu Baránka doplnil v najnovšej krupinskej monografii aj Miroslav Lukáč.²⁵ Z histórie mesta vydal Matunák niekoľko ďalších prác : *Korpona sz. kir. város bírái és polgármesterei 1274 – 1898-ig*, Ipolyság, 1898 (Richtári a mešťanostovia slobodného kráľovského mesta Krupina v rokoch 1274 – 1898, Šahy, 1898). V Krupine mu roku 1900 vyšla práca *Korpona 1848 – 49-ben*

MATUNÁK, M.: Csip-csirip enniadatok! In *Zászlónk: Ifjusági lap*. VI., 1907 – 1908, s. 78 – 80; MATUNÁK, M.: Jönnek a mi énekeseink. In *Zászlónk: Ifjusági lap*. VI., 1907 – 1908, s. 174 – 176.

19 MV SR, ŠA BB, PA Kremnica, fond Michal Matunák 1866 – 1932, písomná pozostalosť, *Cirkevné dejiny Kremnice*, rukopis, 387 s., ič. 70, šk. K 2.

20 *Korpona sz. kir. város áll. segélyezett közs. felső népiskolájának értesítője az 1898 – 99-iki tanévről*, Korpona, 1899, s. 21 – 22 (výročná správa riaditeľa).

21 Dnes sa však v tomto múzeu nenachádzajú.

22 LUKÁČ, M.: Kontakty Krupiny a Banskej Štiavnice..., 2003, s. 131 – 132.

23 MATUNÁK, M.: *Korpona sz. kir. város régi cimere*. In *Korpona és Vidéke*, 1900, roč. 3, č. 39, s. 1 – 3.

24 NOVÁK, J.: *Slovenské mestské a obecné erby*, 1972, s. 220 – 222.

25 LUKÁČ, M.A. kol.: *Krupina – monografia mesta*, 2014, s. 121 – 122.

(Krupina v rokoch 1848 – 49) a v roku 1901 *Korpona várkapitányai* (Krupinskí hradní kapitáni).²⁶ Všetky práce sú priekopnícke a posledne menovaná sa venuje obdobiu tureckej invázie a krupinským kapitánom, pričom nebola dosiaľ (až na niektoré detaily) prekonaná. Po slovensky a po maďarsky v roku 1901 vydal prácu *Návrh jako by sa mali pomenovať námestia, ulice, uličky a domoradia sv. kr. mesta Krupiny*. Je to prvý oficiálny návrh pomenovania ulíc a námestí v Krupine. Dodnes mnohé ulice majú ním navrhnuté názvy (Bočayho námestie, Hajdúsky rad, Koháryho rad, Saská ulica, Svätotrojičné námestie a i.). Posledná vážnejšia práca o Krupine je *A Korponai Országgyűlés 1605-évi. november-decemberben* (Krupinský krajinský snem v novembri-decembri roku 1605, Krupina, 1905). Dielo spracoval podľa diel Arpáda Károlyho²⁷ a Viliama Fraknóho,²⁸ na čo sa odvoláva priamo na titulnej strane knihy. Dobre poznal aj ďalšie rukopisné a publikované práce. Publikácia pri príležitosti 300. výročia spracovávala problematiku uhorského krajinského snemu, ktorý do Krupiny v roku 1605 zvolalo sedmohradské knieža Štefan Bočkay (Bocskay). Podrobne v ňom opisuje priebeh a výsledky snemu, rokovanie účastníkov. Viacero príspevkov tiež uverejnil v ročenkách *Vyššej ľudovej školy v Krupine* a odborných periodikách. Textami o Krupine, hradoch Čabrad, Drégel-Palánk prispel aj do veľkej, maďarsky písanej milénárnej monografie o Honte *Hont vármegye és Selemeczbánya*.²⁹

Inšpiráciou a čiastočne aj pramennou základňou pre jeho diela bol nielen krupinský mestský archív, ktorého listiny čiastočne spracoval.³⁰ Zrejme aj prvým popudom spracovať jednotlivé témy podrobnejšie bol rukopis krupinského rímskokatolíckeho farára Melichara Nižňanského, ktorý v Krupine

26 LUKÁČ, M.A. kol.: *Krupina – monografia mesta*, 2014, s. 188 – 189.

27 Arpád Károly (Károly Árpád) maďarský historik narodený v Pešti 7. októbra 1853 a umrel 26. októbra 1940 v Budapešti. Bližšie: SZINNYEI, J.: *Magyar trók élete és munkái V. Iczés – Kemner*, 1897, s. 1074 – 1078. Špecializoval sa na dejiny stavovských povstaní, vybraných osobností a vydávanie prameňov. Spolu s Viliamom Fraknóom spracovali X. zväzok prameňov k dejinám krajinských snemov: *Magyar Országgyűlési Emlékek. Történeti bevezetésekkel*. X. Szerk. Fraknói Vilmos – Károly Árpád. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 1890. 665 s.

28 Okrem iného spracoval štúdiu: A bécsi békekötés 1606-ben, a to v roku 1865. Pred rokom 1874 Viliam Frankl, potom Fraknói Vilmos bol rímskokatolícky kňaz, veľkovevradinský kanonik, titulárny biskup a historik. Narodil sa 27. februára 1843 v Mojmirovciach a umrel 20. novembra 1924 v Budapešti. Bližšie: SZINNYEI, J.: *Magyar trók élete és munkái III. Fa – Gwóth*, 1894, s. 702 – 712, *Biografický lexikón Slovenska II. C – F*, 2004, s. 624 – 625.

29 *Hont vármegye és Selemeczbánya szab. kir. város*. Ed. Samu Borovszky, s.a. (1906), s. 38 – 40, 77 – 84.

30 *Korpona sz. kir. város... Felső népiskolájának értesítője az 1898 – 99-iki tanévről*, 1899, s. 21.

pôsobil v rokoch 1784 – 1800.³¹ Oba jeho rukopisy *Rerum Carponensium*³² a aj *historia domus* miestnej farnosti *Protocolum historico diplomaticum*³³ s prepismi celých listín boli diela, o ktoré sa často opieral. Nižňanský ako prvý rukopisne spracoval zoznam krupinských richtárov, kapitánov, katolíckych, ale aj evanjelických farárov pre Nemcov i Slovákov.³⁴ Veľmi stručne sa o sneme zmieňuje aj prvá historiografická práca o meste Krupina od mestského notára Ondreja Mikulášiho.³⁵ Z týchto diel čerpal aj spisovateľ a národný buditeľ Ondrej Braxatoris³⁶ v publikácii *Letopisové krupinsstí*,³⁷ ktoré sú ich stručným výťahom.

Matunák z Krupiny odišiel do Brezna, potom do Kremnice, kde napokon 5. decembra 1932 zomrel a kde je aj pochovaný.

Krupina v kontexte povstania Štefana Bočkaya

Stavovský snem do Krupiny zvolalo sedmohradské knieža Štefan Bočkay,³⁸ vodca prvého protihabsburského povstania. To malo niekoľko príčin. Po odstúpení Žigmunda Bátoryho (Báthory) z postu sedmohradského kniežaťa, ktorý moc formálne prenechal cisárovi Rudolfovi, o Sedmohradsko

31 LUKÁČ, M.A. kol.: *Krupina – monografia mesta*, 2014, s. 134, 138; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Zost. Július Pašteka, 2000, stl. 992 (autor hesla Vladimír Gregor pozná iba jedno jeho dielo).

32 OSzK Bp, zb. rkp.: NYIZSNYANSZKY, M.: *Rerum Carponensium...*, 1800. 408 s.

33 Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, 764 s.

34 OSzK Bp, zb. rkp.: NYIZSNYANSZKY, M.: *Rerum Carponensium...*, 1800, s. 393 – 394 (katolícki a evanjelickí kňazi), s. 395 – 397 (richtári a notári mesta), s. 398 (kapitáni Krupiny). Na s. 399 – 403 zoznam šľachtických rodín, ktoré sú uvedené v rôznych dokumentoch mesta a na s. 404 – 405 zoznam významnejších udalostí, medzi inými aj začiatok povstania Štefana Bočkaya (1604 / Sub revolutione Botskaiana). Kontakty Bočkaya a Krupiny, krupinský snem a následné rokovania v Košiciach zachytáva na s. 133 – 153 (REVOLUTIO BOTSKAIANA).

35 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina II., úradné knihy, Ondrej Mikulassy : *Kronika mesta Krupina z r. 1794*, ič. 1317, šk. 155. Na s. 14 doslova uvádza: „Anno 1604 Occupata per Bockaianos Carpona fuit Capitaneus Mathias Budaj, dein succedit Ioannes Pogranyi“.

36 Otec štúrovských básnikov Karola Braxatorisa a Andreja Braxatorisa – Sládkoviča.

37 BRAXATORIS, O.: *Letopisové krupinsstí*, 1810. 100 s.

38 Štefan Bočkay sa narodil 1. januára 1557 v Kluži a umrel 29. decembra 1606 v Košiciach. Bližšie v biografickom hesle: *Magyar életrajzi lexikon I. A – K*. Főszerk. Kenyeres Ágnes, 1967, s. 130 – 132 a novšie: MARKÓ, L.: *A Magyar állam fömértóságai Szent Istvántól napjaink*, 2006, s. 103 a nemecky písaný prameň: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropa Band I. A – F*. Hrsg. Mathias Bernath – Felix v. Schroeder. Red. Gerda Bartl, 1974, s. 217 – 218.

začali intenzívnejšie súperiť Osmanská ríša, protestantské stavy a katolícky dvor v Prahe na Hradčanoch.³⁹ Nedostatočný záujem panovníka Rudolfa II. o vnútorný život Uhorska a revolučné nálady v Sedmohradsku spôsobilo niekoľko neriešených problémov a nový konflikt. Rudolf síce vnímal problém tureckého nebezpečenstva a neustálych výbojov na uhorské územie (a hlavne na Slovensko), sám však nepodnikol rúzne kroky k vyriešeniu tejto situácie a viac sa venoval súkromným aktivitám hraničiacimi s okultizmom,⁴⁰ ale aj budovaniu umeleckých zbierok a pod. Aj Krupina bola vtedy pevnosťou s početným cisárskym vojskom, v ktorom bolo často množstvo žoldnierov. Tí nedostávali včas žold, z čoho vznikali spory, rabovačky apod. Takúto situáciu možno predpokladať aj v Krupine tesne pred rokom 1604, čo nepriamo odráža list arcivojvodu Mateja, v ktorom prikazuje veliteľom vojsk v Uhorsku, aby od mesta Krupina nepožadovali vydržiavanie a ubytovanie vojsk.⁴¹ Okrem toho tu bola prísna rekatolizačná politika cisárskeho dvora, zároveň platili staršie články schválené uhorským snemom o trestaní protestantov (z rokov 1523, 1525 a 1604), taktiež tie, ktoré postihovali zradu či urážku kráľovského majestátu. Súdy, na ktoré sa často obvinení nedostavili, ich odsúdili na stratu života i majetku. Mimoriadne dôležitú úlohu zohrali neusporiadané pomery v Sedmohradsku, ktoré bolo síce formálne súčasťou Uhorska, ale jeho predstavitelia sa snažili robiť samostatnú politiku, najmä vo vzťahu k Osmanskej ríši (Vysokej porte), a to aj v náboženských otázkach. Ďalšie komplikácie vznikali zaberaním katolíckych cirkevných majetkov, pričom si ich svetskí feudáli (protestantskí) pripájali k vlastným majetkom. Naopak, cisárski generáli a vojenská veliteľia zaberali svetské majetky protestantov. Priamym popudom pre vypuknutie povstania bolo vyčinenie cisárskeho generála a hornouhorského kapitána Barbiana di Belgiojosa na východe Uhorska, keď začal zaberať majetky protestantskej šľachty – i samotného Bočkaya.⁴² Ten sa vzbúril a s vlastným (potom i naverbovaným) vojskom vy-

39 Stručne o povstaní: ŠVKARNA, D. a kol.: *Lexikón slovenských dejín*, 1997, s. 191 – 192 (autorka hesla Mária Kohútová).

40 BOTTO, J.: Štefan Bocskay a jeho anjeli. Náčrt dejepisný. In *Slovenské pohľady*, roč. XXII, 1902, s. 592 a n.

41 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I. – listiny, listy a príbuzné písomnosti 1238 – 1605 (1919), list arcivojvodu Mateja z 13. marca 1604, ič. 490, sign. IB 448, stará signatúra 11, šk. 11, KLUČKA, M.: Mesto Krupina I. Inventár listín, listov a iných príbuzných písomností 1238 – 1605 (1919), 1975, s. 138 – 139.

42 Cisárske vojsko obsadilo postupne Sedmohradsko, ktoré cisárovi Rudolfovi II. postúpil ešte Žigmund Bátorý v roku 1602. Podrobne o povstaní informuje: Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, s. 114 a n. (REVOLUTIO BOČKAIANA).

tiahol proti Belgiojosovi, potom proti dolnouhorskému kapitánovi Koloničovi. Pridali sa k nemu i hajdúsi, vtedy časť ozbrojených prevádzačov dobytká z južných častí Uhorska a Srbska, ktorí boli bez práce – a teda i bez mzdy. Niektorí z nich, ktorí sa venovali poľnohospodárstvu, stratili vďaka bojom s Osmanmi domy i rodiny, a aj preto sa dávali do služieb vyššej šľachty. Hnev či aj nenávisť väčšiny uhorskej protestantskej šľachty voči dvoru, turecké nebezpečenstvo, snaha privlastniť si cirkevné majetky a osobné ambície Štefana Bočkaya potom vyústili v široký odpor voči dvoru. Bočkay s vojskom obsadil väčšiu časť Slovenska a ako spojenec tureckého sultána bol pripravený obhajovať svoje záujmy, ktoré sa do istej miery kryli i so záujmami Vysokej porty. Svojimi výbojmi sa dostal až za hranice Uhorska na Moravu.⁴³ Od sultána dostal kráľovské insígnie a dokonca mu sultánov zástupca na sneme v Serenči (Serencs) položil na hlavu korunu, tú však s taktických dôvodov (vzhľadom na očakávané rokovania s cisárskym dvorom) zdvorilo odmietol. Situácia dvora bola zložitá, navyše tu stále existovalo skutočné nebezpečenstvo – pretrvávajúci boj s Vysokou portou.

Bočkayov vojenský veliteľ Rédey (Redy, Rhédey)⁴⁴ obsadil aj obe časti Uhorska (horné a dolné). Nebezpečenstvo obsadenia Krupiny (a asi aj ďalších miest) vyplýva z ďalšieho listu Siegfrieda Koloniča, ktorý žiadal cisárskych radcov o dodávku zbraní pre obrancov Krupiny.⁴⁵ Postupným obsadením Slovenska a okolia Krupiny boli predstavitelia mesta nútení podriaďovať sa presile. Povstalci územie Hontu dosiahli začiatkom roku 1605. Dlhšie odolávali posádky Levíc a Zvolena, kde sa zdržiaval dolnouhorský kapitán Kolonič. Na jeseň bol obsadený Zvolenský zámok, Banská Štiavnica a Kremnica. 2. januára bol obsadený Bzovík a nasledujúci deň 3. januára listom datovaným v tej istej pevnosti František Rédey spolu s kapitánmi prijal podmienky kapitulácie Krupiny, čím bola pričlenená k územiu, ovládanému Štefanom Bočkayom.⁴⁶ Okrem toho Bočkay ochranným listom z 24. februára

43 HRUBEŠ, J. – POLIŠENSKÝ, J.: Bocskaiovi vpády na Moravu r. 1605 a jejich ohlas ve veřejném mínění. In *Historické studie*, roč. VII, 1961, s. 133 a n.

44 Magyar életrajzi lexikon II. L – Z. Főserk. Kenyeres Ágnes, 1969, s. 518 (heslo Ferecz Rhédey).

45 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., list Siegfrieda Koloniča z obdobia okolo r. 1604, ič. 496, sign. IB 454, šk. 11, KLUČKA, M.: Mesto Krupina I..., 1975, s. 140.

46 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., list Františka Rédeyho a 9 eliteľov vojska Štefana Bočkaya prijíma 8 podmienok kapitulácie mesta Krupina, 3. januára 1605 datované v Bzovíku, ič. 497, sign. IB 455, šk. 11, KLUČKA, M.: Mesto Krupina I..., 1975, s. 140, CSERY, J.: Korpona városának ismertetése. In *Győri Történelmi és Régészeti Füzetek II.*, 1863, s. 322 – 324, Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, s. 119 – 120 (prepis maďarského listu F. Rédeyho).

1605 ubezpečoval richtára a prísazných mesta, že za prejavenu vernosť voči nemu dal príkaz veliteľovi vojsk Františkovi Rédeymu, aby rešpektoval všetky slobody mesta.⁴⁷ Podobným listom z apríla 1605 upozorňuje kapitánov a ostatných veliteľov vojsk, aby na Krupinu neútočili, lebo za prejavenu vernosť vzal mesto pod svoju ochranu.⁴⁸

Obe hlavné strany považovali politickú i vojenskú situáciu za vážnu a chceli ju riešiť – dosiahnuť vyrovnanie. Bočkay chcel okrem iného legitimizovať svoje postavenie a vyriešiť vlastníctvo obsadeného územia i zabratých cirkevných majetkov, dvor chcel tiež upokojiť stav, úspešne vyriešiť boj s osmanskými Turkami a skončiť krviprelievanie. Na ďalšej strane bola Porta, ktorá sa dohodla o spoločnom postupe s Bočkayom a poskytla mu v prvých dňoch silnú podporu, a to najmä po dobytí Ostrihomu (29. septembra 1605). Dôvodom bolo aj to, že sa oslabovala ich moc v Uhorsku v dôsledku konfliktov v Anatólii s Peržanmi.⁴⁹ Hajdúsi boli oporou Bočkaya najmä na začiatku povstania, ale tí mali záujem bojovať a získať čo najviac koristi pre seba. Rokovaniam napomáhal i záujem sprostredkovať dohodu zo strany poľského kráľa Žigmunda III., nakloneného habsburskej dynastii rovnako ako aj k Porte.⁵⁰ Okrem toho tu boli niektorí významní magnáti, ktorí žili nútené v exile a boli zbavení majetku a hrozila im smrť. Ich záujmom bolo vyriešenie vlastnej zložitej situácie. Medzi takýchto patrili Štefan Ilešházy, ktorý bol roku 1603 odsúdený na stratu majetku i života za nevernosť či urážku – zradu cisárskeho majestátu.⁵¹

Mimoriadne vážnym problémom bola nedoriešená náboženská otázka v Uhorsku.

47 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., list Štefana Bočkaya zo 14. februára 1605, ič. 498, sign. IB 456, šk. 11, KEUČKA, M.: *Mesto Krupina I. Inventár listín...*, 1975, s. 140 – 141, CSERY, J.: *Korpona városának ismertetése...*, 1863, s. 24 – 325 (autor nepresne udáva datovanie listu: 24. februára 1605!).

48 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., list Štefana Bočkaya... z 30. apríla 1604, ič. 500, sign. IB 458, stará signatúra 12, šk. 11, KEUČKA, M.: *Mesto Krupina I. Inventár listín...*, 1975, s. 141, CSERY, J.: *Korpona városának ismertetése...*, 1863, s. 325.

49 Prehľadne k situácii a tureckej podpore: KOPČAN, V.: *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*, 1986, s. 104 – 105.

50 SUCHÝ, M.: Vzťah Poľska k povstaniu Štefana Bočkaya. In *Historické štúdie*, roč. XVIII, 1973, s. 209 – 223.

51 MATUNÁK, M.: *A korponai országyűlés...*, 1905, s. 15. Matunák cituje právnický termín (chybne uvádza noha) nota infidelitatis (zrada panovníka, nevernosť voči nemu). K tomu: BARTAL, A.: *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, 1901 (1983), s. 443 (heslo Nota infidelitatis). Z právnického hľadiska obšírne: *Magyar jogi lexikon. V. Kiutáltványozás – Perfüggség*. Ed. Márkus Dezső, 1904, s. 629 – 631. Autor hesla Gyula Gábor cituje zákonné články k tomu sa vzťahujúce.

Väčšina šľachty síce využívala svoje mocenské postavenie a slobodu a to, že ich panovník potreboval v boji proti Turkom, na slobodné vyznávanie náboženstva, neboli však spokojní s tým, že ich vierovyznanie nebolo legitimizované (zákonne schválené). Naopak – niektoré staršie zákonné články hovorili o potrebe fyzickej likvidácie protestantov. Na druhej strane len menšia časť šľachty bola katolícka, ale v dvorských kruhoch (cisársky v Prahe, dvor arcivojvodu Mateja), Uhorskej kráľovskej komore, Viedenskej komore mali prominentné postavenie, podobne to bolo aj v kráľovskej rade a medzi radcami panovníka. Silné postavenie mali katolícki preláti (biskupi) s vplyvom vychádzajúcim z pozícií u panovníckeho dvora i tradične v západných častiach kráľovstva – na Slovensku v Trnave (sídlo ostrihomského arcibiskupa) a v rakúskych krajinách.

Bočkay sa s časťou šľachty dohodol na mieste konania snemu, ktorý by mal všetky tieto otázky vyriešiť – ním sa stalo starobylé slobodné kráľovské mesto Krupina. 12. decembra 1604 Bočkay oznámil na rokovaní snemu v Pešti, že snem sa bude konať v Krupine. Bočkay prišiel do Krupiny z juhu cez Vacov, Drégel-Palánk, Šahy, Hokovce, Hontianske Nemce a 17. novembra pritiahol do mesta na bielom koni, ktorý mu daroval turecký sultán, spolu s 10 000 hajdúchmi a 7 000 husármi – jazdcami.⁵² Krupinský hlavný kapitán Benedikt Ďurky (Gyurky) i jeho zástupca kapitán Marek Buday boli prívržencami Bočkaya.⁵³ Bočkay poslal dňa 19. decembra 1605 list aj kapitánovi hradu Čabrad' Františkovi Fánčimu (Fánchy).⁵⁴ Do Krupiny prišla i početná protestantská šľachta, ďalej zástupcovia 22 stolíc a tiež slobodných kráľovských miest.⁵⁵ Listom z 23. októbra 1605 žiadalo knieža Štefan Bočkay, aby sa zástupcovia (ablegáti) mesta dostavili na rokovania snemu, kde by sa mali prejednávať otázky mieru.⁵⁶ Panovník Rudolf II. vyslal na snem prostrední-

52 MATUNÁK, M.: *A korponai országyűlés 1605.évi november - decemberben...*, 1905, s. 7.

53 MATUNÁK, M.: *Krupinskí hradní kapitáni*. Ed. M. Lukáč, 2012, s. 34 – 35. Kapitán Ďurky i Matej Buday sú spomínaní v súvislosti s obsadením obce Bzenica. O pomoc žiadali richtár a rada Banskej Štiavnice listom z 28. decembra 1605. List uložený: MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., ič. 502, sign. IB 460, pôvodná signatúra 14, šk. 11.

54 MZA Brno, fond Rodinný archív milotickej vetvy Seilernovcov (1085) 1369 – 1945, G 152, rok 1605, šk. 47 (bez signatúry). Na dorze je adresát označený nasledovne: „Generoso, Francisco Fanchy, praesidy nostri Chabraghiein(sis) Capitaneo et(c). Fideli nobis honoran(dissi)mo“. Okrem oslovenia je list písaný v maďarčine s familiárnymi osloveniami.

55 BALAŠA, G.: *Krupina vo svetle minulosti*, 1964, s. 26 – 33, MARTULIAK, P.: Krupina v 16. – 18. storočí. In *Pohľady do minulosti Krupiny*. Zborník. Zost. Milan Gajdoš, 1995, s. 41 – 42.

56 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., pozývajúci list Štefana Bočkaya... z 23. októbra 1604, ič. 501, sign. IB 459, stará signatúra d 13, šk. 11, KLUČKA, M.: Mesto Krupina I...1975, s. 141, CSERY, J.: *Korpona városának ismertetése...*, 1863, s. 325 – 326.

tvom arcivojvodu Mateja svojich zástupcov, ktorých viedol Žigmund Forgáč. Rokovania sa oficiálne začali slávnostnou bohoslužbou 23. novembra vo vtedy evanjelickom kostole (pred rokom 1540 a taktiež dnes rímskokatolícky kostol). Slúžil ich evanjelický hlavný nemecký mestský farár Pavel Klečko.⁵⁷ Predbežné rokovania medzi Forgáčom a Bočkayom (resp. jeho dôverníkmi) sa viedli v budove evanjelickej školy.⁵⁸ Celé rokovanie snemu s početnými zástupcami šľachty, dvora, stolíc, poľského kráľa a ďalších vyslancov prebiehali pravdepodobne v najvhodnejšom priestore – v evanjelickom zámockom kostole,⁵⁹ kam sa zmestil veľký počet rokujúcich a pozorovateľov.⁶⁰ Rokovania snemu boli zložité a plné rozporov, vzhľadom na rôznorodé požiadavky oboch strán – katolíckej a protestantskej, panovníckeho dvora a vzbúrencov. Obe strany si však uvedomovali, že je potrebné sa dohodnúť. Výsledkom rokovaní snemu bolo niekoľko sformulovaných požiadaviek a odpovedí na ne, ktoré sa stali základom pre ďalšie rokovania mimo Krupiny – vo Viedni (zástupcovia Bočkaya a arcivojvodu Mateja). Na sneme sa rokovalo o 15-tich bodoch, ktoré členovia snemu považovali za dôležité vyriešiť. Možno ich v stručnosti zhrnúť do niekoľkých bodov – otázky náboženské,⁶¹ vojenské a politické. Podrobne ich rozoberajú práce Arpáda Károlyho či Michala Matunáka.⁶²

Výčitky a ďalšie požiadavky zo strany Forgáča (požadovanie príjmov z obsadeného územia, navrátenie baní a ich príjmov do kráľovskej pokladnice a i.) spôsobili takmer krach rokovaní. Ilešházy, uznávaný zo strany arcivojvodu Mateja i Bočkaya, vyzval stavy, aby do Viedne vyslali delegáciu na mierové rokovania a aby sa podpísalo vyrovnanie (mier). Na čele delegácie

57 V prameňoch spomínaný aj ako Klecker, Clecerus, Clöcker. Pôsobil tu v rokoch 1584 – 1611. SLÁVIK, J.: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*, 1921, s. 495 – 496.

58 Na jej mieste bola postavená budova fary: MATUNÁK, M.: *A korponai országyúlés 1605. évi november – decemberben...*, 1905, s. 7.

59 Informácie sú nejednoznačné, pričom v staršej práci MATUNÁK, M.: *Návrh jako by sa mali pomenovať...*, 1901, na s. 4 uvádza, že rokovania sa mali viesť v budove školy, ktorá stála na mieste sochy sv. Jána Nepomuckého (ktorá stála ešte v r. 1901 na inom mieste než dnes). O tom ako vyzeral opevnený kostol a Krupina podáva prvé zobrazenie mesta – veduta v diele: PRIORATO, G. G.: *Continuatione dell' historia di Leopoldo cesare...*, 1676, medzi s. 153 – 154.

60 Aj konečne sformulované body boli prečítané samotným Bočkayom v priestoroch kostola: PAPP, K.: *Mierové rokovania na krupinskom krajinskom sneme*. In *400. výročie krupinského snemu 1605-2005. Zborník príspevkov z konferencie, konanej 2. decembra 2005 v Krupine*. Ed. P. Kónya – M. Lukáč, 2006, s. 18.

61 Požiadavky Bočkaya a odpovede na ne zo strany arcivojvodu Mateja: Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, s. 124 – 125.

62 Podrobnejšie ďalej v samotnom preklade diela M. Matunáka.

mal byť sám Ilešházy, s čím súhlasil aj arcivojvoda Matej. Stavby sa mali zatiaľ dohodnúť na požiadavkách, ktoré budú zaslané do Viedne. Rozdiely medzi oboma stranami však boli vo viac ako polovici otázok príliš veľké. Dohoda sa podarila v otázke uzavretia mieru s Osmanmi, ďalej s voľbou palatína (na budúcom sneme), so zrušením dvorskej komory dvor súhlasil, taktiež s tým, že na čele eráru nebude biskup, ale svetský hodnostár, taktiež v otázke vierovyznania. Forgáč sľúbil, že cudzinci v úradoch, ktorí sa osvedčili, budú na postoch ponechaní, ostatní budú nahradení domácimi hodnostármi, vojenskú posádku v pohraničí budú tvoriť len uhorskí vojaci, pričom stavby 3. decembra súhlasili s tým, že v niektorých hradoch môžu byť aj cudzinci. K dohode došlo aj v prípade urážky cisárskeho majestátu – tieto prípady mal v budúcnosti riešiť sám panovník. Ďalej Forgáč prisľúbil, že panovník vydá listinu (amnestiu) pre účastníkov povstania a okrem toho aj to, že panovník neudelí výsady obciam, ktoré by poškodzovali zemepánov. Stavby ustúpili z požiadavky udeliť biskupstvo len šľachticovi, taktiež súhlasili s tým, že prípady nobilitácie Bočkayom budú panovníkom preskúmané.

K dohode nedošlo v niektorých závažných otázkach – v otázke zrušenia posvätných stolíc, spojené s vyberaním desiatkov a vydržiavaním kňazstva. Tieto otázky boli nakoniec presunuté na rokovanie najbližšieho snemu. Vo Viedni sa mala vyriešiť otázka vedenia rokovania snemu počas neprítomnosti kráľa. Aj preskúmanie donácií Štefana Bočkaya bolo presunuté na budúci snem. Nakoniec bol prijatý kompromis, že majetky, ktoré boli využívané na obranu krajiny, budú ponechané ich súčasným vlastníkom, ostatní mali byť odškodnení Bočkayom. Ostávalo však otázne, ako sa k tomu postaví panovník. Na 3. rokovaní o 15. bode sa vyzdvihli problémy nenemeckého elementu v mestách Uhorska. Ako príklad bola uvedená Bratislava, z ktorej boli vyhnaní viacerí Nemci (Maďari, Slováci). Podobná napätá situácia bola aj v Krupine.

Stavby zhromaždené v Krupine požadovali, aby si každý Uhor (Maďar, Slovák...) mohol v meste (aj keď bolo ovládané Nemcami) kúpiť dom, zaisťovať verejné úrady, mohol byť členom mestskej rady rovnako ako Nemci.

Požiadavka navrátenia uhorských korunovačných klenotov ostala taktiež nedoriešená, stalo sa tak až v roku 1608 uzákonením v uhorskom zákoníku. Nedoriešená ostala tiež otázka zrušenia proskribčných článkov proti protestantom, ďalej otázka o vyhnaní predstavených Spišskej a Bratislavskej komory. V ďalšej otázke titulárnych biskupov sa obe strany dohodli, že tituly si biskupi ponechajú, ale v budúcnosti nebudú obsadzované reálne nejestvujúce stolce.

Na rokovaní 3. decembra sa podarilo dohodnúť, že zárukou uskutočnenia reforiem budú okrem písomnej dohody aj nemecké ríšske stavy, poľský kráľ, české stavy a ostatné stavy a mocenské inštitúcie Uhorska.

Ďalšia otázka, ktorá ostala nedoriešená, bolo postavenie Štefana Bočkaya a ustálenie územia, ktorému vládol. Forgáč dal návrh, aby bol Bočkay uznaný za knieža Sedmohradska i Uhorska, bez nároku používať erb a pečať Uhorska. Kráľ mal Bočkayovi dovoliť raziť mince v Baia-Mare. Bočkay i stavy s tým súhlasili a v otázke územia sa prijala zásada, že kráľ udelí Bočkayovi také územie, aby mohol žiť na patričnej úrovni. Týmto boli podmienky vyrovnania prerokované a zostavené.

Na sneme boli taktiež schválené požiadavky s finančným zabezpečením delegácií do Viedne a k sultánovi, odsúhlasenie výšky podpory pre vojsko, zabezpečenie 1 000 členného vojska na ochranu Štefana Bočkaya, zriadenie 1 000 členného jazdectva. Tí, ktorí neprišli na snem a boli pozvaní, mali byť označení za zradcov a majú im byť skonfiškované majetky, dane, ktoré boli dosiaľ nevybraté, mali byť získané pre povstalcov.

Dňa 10. decembra 1605 uznesenie snemu Bočkay odobril. Výsledné uznesenie snemu (celkovo 15 bodov) bolo spísané a spolu s vysvetľujúcim listom (odôvodnením a tiež vysvetlením, prečo vzniklo povstanie) boli rozoslané na panovnícke dvory, nemeckým kniežatám a aj zástupcom poľského kráľa, ktorí boli tiež v Krupine. Tým snem ukončil svoju činnosť. Definitívne však nebola uzavretá otázka požiadaviek hajdúchov. Preto ešte 12. decembra 1605 Štefan Bočkay vydal dokument, v ktorom spísal slobody pre hajdúchov, nazvaný *Magna charta*.⁶³ Potom už Bočkay a členovia či vyslanci snemu mohli Krupinu opustiť. Delegácia poverená snemom (na čele s Ilešházym a Mladoševicom) prišla do Viedne, ale obe strany sa nedohodli. Bočkay následne zvolal snem do Košíc (apríl – máj 1606), ktorý zotrval na krupinských požiadavkách. Výsledkom nových rokovaní bolo podpísanie Viedenského mieru 23. júna 1606.⁶⁴ Skoro nato bol tiež podpísaný Žitavský mier s Turkami 11. novembra 1606,⁶⁵ a to na dvadsať rokov, čím sa oficiálne skončila takzvaná 15-ročná vojna. K tomuto mieru prispel i Bočkay, ktorého predtým s Portou viazali vzájomné dohody a ktorý podmienil platnosť dohody s cisárskym dvorom

63 MATUNÁK, M.: *Krupinský krajinský snem v novembri-decembri 1605*, 2005, s. 31 – 35, NYAKAS, M.: *Krupinská privilegiálna listina pre hajduských kapitánov...*, 2006, s. 19 – 25.

64 Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, s. 127 – 128. Rudolf II. mier sankcionoval 6. augusta.

65 *Corpus iuris Hungarici*. Ed. Márkus Dezső, 1899, s. 958 – 985, 986 – 995. Žitavský mier v preklade a vo výbere uverejnený: *Turci v Uhorsku I. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII*. Ved. red. Viliam Čičaj, 2005, s. 48 – 51 (dokument č. 12).

podpísaním mieru s Portou.⁶⁶ Viedenský mier a následné snemy viedli k vyriešeniu niekoľkých závažných otázok. Predovšetkým sa obsadil palatínsky úrad. Palatínom sa stal Štefan Ilésházy, ktorému udelili milosť a vrátili majetky. Štefan Bočkay dosiahol uznanie za sedmohradského vládcu, kontrolu nad tromi priľahlými stolicami, ďalej získal hrady Satu Mare a Tokaj. Účastníci povstania získali beztrestné postavenie. Časť hajdúchov bola povýšená do šľachtického stavu a vybraní kapitáni získali privilégiá už v Krupine.⁶⁷ Šľachte, slobodným kráľovským mestám a pohraničnému vojsku evanjelického augsburského (luteráni) a helvétskeho (kalvíni) vyznania bola uznaná (popri rímskych katolíkoch) náboženská sloboda. Uhorské stavy si zachovali svoje výsady a privilégiá. Ďalšie otázky riešili neskoršie uhorské snemy.

Zo spomínaných článkov uznesenia krupinského snemu sú v náboženskej a národnostnej otázke asi najdôležitejšie dva: 1. a 15. V prvom bode bolo požadované zrovnoprávnenie protestantov s katolíkmi a odstránenie diskriminačných článkov (z rokov 1523, 1525, 1604) a v 15. bode stavy požadovali právo Uhrov (Nenemcov) kupovať si domy v mestách s nemeckou dominanciou, taktiež zúčastňovať sa volieb v mestských radách. Uznesenie krupinského snemu bolo neprávoplatné, preto ich v súlade s dohodami vo Viedni riešili nasledujúce snemy. Podľa Bočkayových podmienok mal Viedenský mier vstúpiť do platnosti iba pod podmienkou po uzavretí mieru s Turkami. Po smrti Štefana Bočkaya bolo dosiahnutie mieru ohrozené zo strany dvora.⁶⁸ Nejednoznačný postoj cisára Rudolfa k výsledkom rokovaní a k Viedenskému mieru z roku 1606 prekonalí najmä aktivity jeho brata arcivojvodu Mateja a aktívnej šľachty. Na bratislavskom sneme v januári 1608 stavy splnomocnili Mateja na ich obhajobu a napokon boli ich požiadavky na predkorunovačnom sneme v roku 1608 prijaté. V záujme cisárovho brata Mateja boli mierové články pretavené do podoby krajinských zákonov a predkorunovačného dekrétu. Boli prijaté najmä s podporou protestantskej šľachty na čele s palatínom Ilésházom.⁶⁹ Spolu s náboženskými článkami boli na programe dňa mimoriadne citlivé aj národnostné otázky. Najmä zákonný článok 13 z roku

66 KOPČAN, V.: *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*, 1986, s. 105 – 106. Tam rozobraté aj jednotlivé body mieru.

67 ÁLDASY, A.: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárnak címereslevelei* 3., 1937, s. 16 – 19.

68 *Dejiny Slovenska II.* Ved. red. Samuel Cambel. Zost. Vladimír Matula – Jozef Vozár, 1987, s. 46.

69 KOHÚTOVÁ, M.: Politické pozadie snemu roku 1608. In *Historické štúdie*, roč. 40, 1999, s. 128. Článok o slobode náboženského vyznania zo septembra 1608 v preklade uverejnený: *Turci v Uhorsku I...*, 2005, s. 89 (dokument č. 20).

1608 a neskorší článok 44 z roku 1609 vyriešili účasť Maďarov a Slovákov (Uhrov) v samospráve nemeckých miest na úkor Nemcov.

Tieto výsledky či dôsledky krupinského snemu a neskorších snemov mali pozitívne dôsledky aj pre Krupinu. Tu totiž Nemci nechceli pripustiť Slovákov ani Maďarov k riadeniu mesta – odopierali im členstvo v užšej a širšej mestskej rade (v zastupiteľstve) a úrad richtára mesta. Nedovolili im zúčastňovať sa bohoslužieb vo veľkom mestskom nemeckom kostole (dnešný Kostol Narodenia Panny Márie). Voľby do orgánov mesta Nemci odmietli aj po prijatí spomínaných zákonných článkov z rokov 1608 a 1609. Na spoločnú sťažnosť Slovákov a Maďarov nakoniec musel reagovať nový palatín Juraj Turzo. Ten vo svojich listoch z 5. januára 1611 a 24. januára 1611 nariadil povinnosť zabezpečiť pravidelné ročné striedanie sa na poste richtára, zastúpenie Maďarov a Slovákov v mestskej rade, v ktorej mali byť 6 Nemci, 3 Maďari a 3 Slováci. Podobne vyriešil situáciu aj v širšej mestskej rade (tzv. štyri a dvadsiatnici), kde mali byť volení 8 Nemci, 8 Maďari a 8 Slováci.⁷⁰ Po nemeckom richtárovi Matejovi Wildtovi (Mathias Wildt) sa prvým maďarským richtárom roku 1611 stal Ladislav Palášty (Palásthy) a prvým Slovákom v roku 1612 Ondrej Piatok. V otázke využívania veľkého kostola sa bohoslužby pre Slovákov konali o 8 hod. rannej a nemecké po nich.⁷¹ Nedodržanie tohto rozhodnutia bolo sankcionované sumou 2 000 zlatých. Konflikty medzi Nemcami (ktorí boli v tom čase už v menšine)⁷² na jednej a Slovákami i Maďarmi na druhej strane síce pretrvali ďalej, ale postupne sa rozmnožením a prevládnutím počtom Slovákov zmiernili. Napriek rozhodnutiam snemu palatína Turza, počas takzvaného slovenského povstania v roku 1614 evanjelici – Nemci zavraždili slovenského evanjelického farára Daniela Cabana.⁷³ Hoci ovládali mocenské pozície a Nemcami držané právo stálo na ich strane, čo niekedy i zrejme zneužili, museli sa prispôbiť novej situácii. V mestskej knihe je zapísaná aj nová prisaha z roku 1606 v dobovej slovenčine, a to hneď za nemeckým textom.⁷⁴ Postupne sa pomery normalizovali a slovenský živel v Krupine

70 MV SR, ŠA v BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., ič. 509, šk. 12 a ič. 510, šk. 12, publikoval aj: CSERY, J.: Korpona városának ismertetése..., 1863, s. 332 – 334.

71 ZREBENÝ, A.: *Z feudálnych dejín Krupiny*, 1974, s. 169.

72 VARSÍK, B.: Národnostný profil Uhorska a národnostné aspekty protihabsburského odboja. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 1, s. 69 – 70. Autor citujúc štúdiu J. Slávika uvádza odhadovaný podiel Nemcov v Krupine na niečo viac než 20%.

73 SLÁVIK, J.: Slovenské „povstanie“ v Krupine. In *Slovenské pohľady*, roč. XXIX, 1909, sošit 1, s. 4; ZREBENÝ, A.: V Krupine pred 360 rokmi. In *Vpred*, roč. 16, 1975, č. 1, s. 5.

74 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina II., úradné knihy, *Zápisy o veciach prejednaných pred orgánmi mesta (1606 – 1632)*, ič. 814 (Forma juramenti eines Burgeos. So sich der Stadt zugesagt). Po nemeckej prisaha sa nachádza slovenská prisaha s nadpisom: Versio de uerbo

prevládol. Ďalším nepriamym dôsledkom snemu i povstania Štefana Bočkaya bolo nové organizovanie sa evanjelickej cirkvi na Slovensku (Žilinská synoda z r. 1610) a vytvorenie superintendencií, teda štruktúry na úrovni katolíckych biskupstiev. Krupina a ďalšie mestá Zvolenského seniorátu, Hont, Novohrad a Turiec odteraz patrili do novej Banskej superintendencie na čele so superintendentom Samuelom Melíkom - farárom z Brezna.⁷⁵ Podobné právomoci ako mala Banská superintendencia si osvojovali aj stredoslovenské banské mestá. V roku 1610 žiadala Krupina, aby sa jej zástupcovia mohli zúčastňovať zasadnutí banskomestského seniorátu. Banské mestá s účasťou Krupiny súhlasili. Striedavo bola súčasťou tohto seniorátu a po prevládnutí slovenského živlu pričlenená do Zvolenského seniorátu.⁷⁶

Riešenia a dôsledky krupinského snemového rokovania boli neskôr uplatňované aj v ďalších rozhodnutiach uhorského snemu.⁷⁷ Postupne platili až do ich zmien v roku 1848 a do nových legislatívnych úprav, ktoré staré poriadky už nebrali na zreteľ – situácia sa totižto v 19. a taktiež v 20. storočí radikálne zmenila. Zmeny sa zaviedli zhora, čo sa v konečnom dôsledku premietlo aj na regionálnej úrovni, teda aj v meste Krupina.

Povstanie Štefana Bočkaya sa skončilo mierom a definitívne jeho smrťou v decembri 1606. Toto povstanie bolo prvým, ktoré zasiahlo Krupinu. Ďalšie povstania – Gabriela Betlena (Bethlen), Juraja Rákociho (Rákóczi), Imricha Tökölyho (Thököly) a Františka II. Rákociho (Rákóczi) pre Krupinu nepriniesli mimoriadne pozitívne dôsledky. Skôr naopak: Krupinu značne poškodilo povstanie Gabriela Betlena počas 30-ročnej vojny a posledné stavovské povstanie Františka II. Rákociho, keď Krupina priamym pričinením veliteľa povstaleckých vojsk vyhorela.⁷⁸

Okrem skutočne negatívnych dôsledkov, malo pozitívne dôsledky pre Krupinu najmä prvé z povstaní uhorskej šľachty – povstanie Štefana Bočkaya. Zásadný význam krupinského snemu a neskorších rokovaní, ktoré naň nadviazali, vidíme najmä ukončení občianskej vojny a následnom ukončení 15-ročnej vojny s Turkami (Osmanmi), ďalej vyriešenie náboženskej (zrovnoprávnenie 3 hlavných denominácií) a národnostnej otázky (povolenie užívania mestských

ad uerbum Slavica. S prepisom slovenského textu prísahy publikovaná celá strana z úradnej knihy: LUKÁČ, M.A. kol.: *Krupina - monografia mesta*, 2014, s. 117, poznámka č. 38 na s. 238.

75 BODNÁROVÁ, M.: Vývoj územnej organizácie evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1996, roč. 31, č. 1, s. 28 – 29, KRIŽKO, P.: *Dejiny banskomestského seniorátu*, 1948, s. 149 – 154.

76 PETRÍK, B. – RYBÁR, P.: *Evanjelickej encyklopédia Slovenska*, 2001, s. 183.

77 MATUNÁK, M.: *Krupinský krajinský snem v novembri-decembri roku 1605*, 2005, s. 34, 37 – 38.

78 LUKÁČ, M.: *Krupina - monografia mesta*, 2014, s. 32 – 34.

slobôd aj pre Nenemcov, hlavne Slovákov a Maďarov v mestách Uhorska). Význam snemu spočíval aj v tom, že formuloval požiadavky povstalcov, pred-rokoval dôležité záležitosti, ktoré boli doformulované na košickom sneme v roku 1606,⁷⁹ a napokon sformulované vo Viedenskom mieri.⁸⁰

Ohlas povstania sa odrážal aj v mladších požiadavkách ďalších povstaní, napríklad aj nasledujúceho povstania Gabriela Betlena z 25. augusta 1620 prednesené na sneme v Banskej Bystrici, v ktorých žiadali zachovať výsady a slobody podľa Viedenského mieru a nasledujúcich zákonných článkov, ako aj slobody hajdúchov, ktorí získali slobodu a privilégiá od Štefana Bočkaya.⁸¹ Vodcovia kurucov vo vyhlásení podpísanom 25. októbra 1673 proti cudziemu útlaku Habsburgovcov sľubovali poddaným podľa zásluh povýšenie do šľachtického stavu podľa vzoru z čias Štefana Bočkaya.⁸² Podobne sa naň odvolávalo aj na kuruckom sneme vydané rozhodnutie o oslobodení vojakov a poddaných spod zemepanskej právomoci v roku 1703.⁸³

Hodnotenie krupinského snemu a povstania Štefana Bočkaya je v historiografii rôznorodé. Bol to oslobodzovací boj proti utláčateľom v mocenskej o náboženskej oblasti – „szabadságharc“, ktorý do historiografie zaviedol maďarský historik Kálmán Benda,⁸⁴ alebo boj či povstanie Štefana Bočkaya s cieľom naplniť osobné ambície? Skutočnosťou ostáva, že to bolo stavovské povstanie, ktoré najmä šľachte prinieslo významné upevnenie jej postavenia a náboženskú slobodu. Pozitívne výsledky malo čiastočne aj pre slobodné kráľovské mestá, a to najmä vo vyriešení náboženskej otázky protestantov a čiastočne aj národnostnej otázky Nenemcov.

Z ohľadom na dôsledky pre hospodárstvo a život ľudí nemožno opomenúť viaceré negatívne dôsledky.⁸⁵ Mesto malo v súvislosti so snemom výdavky,

79 Počas rokovaní v Košiciach sa účastníci neustále odvolávali na krupinské články. Podrobne o tom: *Monumenta comitalia regni Hungariae. Magyar országyűlési emlékek. XI. 1605 – 1606.*, kapitola V. Kassai országyűlés 1606. ápríl és május havában. Szerk. Károly Árpád, 1899, s. 537 – 739.

80 PAPP, K.: Mierové rokovania na krupinskom krajinskom sneme. In *400. výročie krupinského snemu 1605-2005*. Ed. P. Kónya – M. Lukáč, 2006, s. 18.

81 *Turci v Uhorsku II. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII.* Ved. red. Peter Kónya, 2006, s. 52 – 56 (dokument č. 10).

82 *Turci v Uhorsku II...*, 2006, s. 68 – 69 (dokument č. 14).

83 *Turci v Uhorsku II...*, 2006, s. 98 – 99 (dokument č. 25).

84 BENDA, K.: *A Bocskai-szabadságharc*, 1955. Citované podľa štúdie: VARSIK, B.: Národnostný profil Uhorska a národnostné aspekty protihabsburského odboja, 1978, s. 71. Novšie napríklad práca NAGY, L.: *A Bocskai szabadságharc katonai története*, 1961, s. 1 a n.

85 KÓNYA, P.: Slobodné kráľovské mestá v povstaní Štefana Bocskaya. In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005...* Ed. P. Kónya – M. Lukáč, 2006, s. 26 – 35.

napríklad aj na víno, ktoré dodávali do tábora Rédeymu⁸⁶ či Törökovi.⁸⁷ Žiadosť Krupinčanov, prednesená na košickom sneme v roku 1606 zástupcom mesta (ablegátom) Michalom Schreiberom,⁸⁸ bola Štefanom Ilešházyom jednoznačne zamietnutá. Ilešházy sa odvolal na povinnosť prinášať obete na oltár vlasti.⁸⁹ Michal Schreiber a ďalší zástupcovia mesta sa ešte skôr zúčastnili aj na krajinskom sneme (azda aj v Bratislave v roku 1604⁹⁰) a aj na nasledujúcich snemoch, čo dokumentujú hospodárske záznamy mesta.⁹¹ Akákoľvek vojna ľudsky i materiálne vyčerpávala jednotlivcov i mestá a občianska vojna (povstanie) nebolo žiadnou výnimkou. Nemožno sa preto čudovať, že sa mesto vrátilo k svojmu zemepánovi (uhorskému kráľovi) a odmietlo povstanie, čo dokumentuje presne nedatovaná nemecky písaná prísažná formula zavrhujúca povstanie a vyslovujúca vernosť legitímnemu panovníkovi, cisárovi Rudolfovi II.⁹² Bočkay však o región nestratil záujem ani po uzavretí dohôd, čo dokazuje jeho list napísaný 17. decembra 1606 tesne pred smrťou a adresovaný

86 Na mape vyznačenú trasu veliteľov (tam aj Krupina) Rédeyho a Homonnayho počas povstania Š. Bočkaya publikoval: SZEKERES, Gy. (ed.): „*Agj vr isten mostis ilj fejedelmet...*“. *Bocskai István emlékezete a néphagyományban III.*, 2004, s. 154 (Bornemisza Váczai Menyhárt: *Históriás ének Bocskai Istvánról* na s. 134 – 154).

87 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina II.: úradné knihy, *Mestské príjmy a výdavky (1605)*, ič. 1450, šk. 164. Doslovný zápis: „*Ite(m) h(erren) Palasty Mi(c)haln(!) und Paul Rosemat(!) et luser(?) Hern als le(...) ins leger (= Lager) zum Hern Reday wer-weiseť ts fuhr (=für) sie wein mit... (?) 10 holb. fl. 1 d -.*“ Ešte pred tým: „*Ite(m). dem Török... wein ins leger (= Lager)... mit he(rr) Rosman(n) 13 holb... fl. 1 d. 30.*“ O Štefanovi Törökovi - hajdúskom kapitánovi Štefana Bočkaya stručne: *Iratok Bocskai István és kora történetéhez VI. Bocskai-szabadságharc 400.évfordulója*. Szerk. Nyakas Miklós, 2005, s. 245.

88 OSzK Bp, zb. rkp.: NYIZSNYANSZKY, M.: *Rerum Carponensium...*, 1800, s. 146, Archív RKC FK, NYIZSNYANSZKY, M.: *Protocolum historico diplomaticum...*, 1800, s. 125 – 126.

89 Schreiber zanechal stručný výťah a poznámky z rokovania košického snemu. O tom sa zmieňuje: CSERY, J.: Korpona városának ismertetése. In *Győri Történelmi és Régészeti Füzetek II.*, 1863, s. 328.

90 Bolo to pravdepodobne v roku 1604, no nie je vylúčené, že to bolo aj v nasledujúcom roku. Podľa hospodárskych záznamov mesta (ktoré nie sú datované) sú priamo uvedené náklady na cestu zástupcov mesta na krajinský snem „Lantak“ v Bratislave. K prameňu pozri nasledujúcu poznámku.

91 MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Mesto Krupina II.: úradné knihy, *Mestské príjmy a výdavky (1605)*, ič. 1450, šk. 164. Okrem M. Schreibera na krajinskom sneme (v prameni ako Lantak!, teda Landtag) podľa záznamov boli aj Paul Roseman (podľa záznamov bol aj na sneme v Bratislave a v roku 1605 bol richtárom mesta), ďalej Andre(as) Nussdorfer, neskorší richtár v r. 1623, 1628, 1633, 1648 a Hans Leikoff, neskorší richtár mesta v r. 1616. V roku 1605 pozval cisár Rudolf II. na rokovanie snemu do Bratislavy aj župy a mestá. Okrem 5 zástupcov žúp sa na ňom zúčastnili aj dolnouhorské (stredoslovenské) banské mestá. O tom *Magyarország történeti kronológiája II. 1526 – 1848*. Főszerk. Benda Kálmán, 1982, s. 428.

92 MV SR, ŠA BB PA Zvolen, fond Mesto Krupina I., ič. 503, sign. IB 461, pôvodná signatúra d 16, šk.11, KLUČKA, M.: *Mesto Krupina I...*, 1975, s. 142.

Jurajovi Fánčimu, kapitánovi hradov Zvolen, Dobrá Niva a Čabrad.⁹³ Rovnako sa o svoje kráľovstvo a mestá zaujímal uhorský kráľ. Kapitán a Bočkayov spojenec Benedikt Ďurky zrejme už po skončení povstania opustil svoj post. Dňa 27. júna 1607 arcivojvoda Matej vymenoval za nového protitureckého kapitána Krupiny Jána Pográniho zo Zemianskych Sadov.⁹⁴

Skúmanie názorov na povstanie je nad rámec tohto príspevku, preto odporúčame ďalšie práce, ktoré sú venované problematike stavovských povstaní. Z najstarších prác len niekoľko rokov od povstania sa ho stručne v posledných kapitolách dotýka historik Mikuláš Istvánfi. V práci, po prvýkrát vydané v roku 1622, si všima aj úlohu Krupiny a rokovaní medzi bočkayovcami a zástupcami panovníka.⁹⁵ Tu treba poznamenať, že Istvánfi⁹⁶ bol účastníkom politických udalostí a v spore s Bočkayom zastupoval záujmy Habsburgovcov. Preto mohol udalosti v knihe reflektovať aj z vlastnej skúsenosti. Jeho tiež citovali aj mladší autori, napríklad Matej Bel,⁹⁷ ktorý v ďalšej knihe *Adparatus ad historiam Hungariae* uverejnil aj diela košického richtára, básnika a historika Jána Bocatia – priameho účastníka udalostí povstania Štefana Bočkaya.⁹⁸ Bocatius sa na krupinskom sneme zúčastnil

93 MZA Brno, fond Rodinný archív milotickej vetvy Seilernovcov (1085) 1369 – 1945, G 152, šk. 15, sign. XXIII 869.

94 MATUNÁK, M.: *Krupinskí hradní kapitáni*. Ed. M. Lukáč, 2012, s. 35, CSERY, J.: Korpona városának ismertetése..., 1863, s. 329.

95 ISTHVANFI, N.: *Nicolai Isthvanfi Pannonii Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV...*, M.DC.XXII. [= 1622], kapitola XXXIV. na s. 818 – 847 (Krupina na s. 821, 836 – 839). V maďarskej edícii tento latinského prameňa na vydanie pripravil Székely György a do maďarčiny preložil Juhász László: ISTVÁNFFY, M.: *A Magyarok történetéből... Monumenta Hungarica VI.*, 1962, s. 447 – 493 (Krupina na s. 474 – 476, pozn. č. 386 na s. 518).

96 Istvánfi, kráľovský radca, vicepaltín a podžupan Baraňskej župy, bol aj pri uzatvorení Žitavského mieru, pod ktorý sa aj vlastnoručne podpísal. Stručne k jeho životopisu: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropa Band II.* G – K. Hrsg. Mathias Bernath – Felix v. Schroeder. Red. Gerda Bartl, 1976, s. 247. Publikované práce uvádza aj: SZINNYEI, J.: *Magyar írók élete és munkái V. Iczés – Kempner*, 1897, s. 202.

97 BEL, M.: *Notitia Hvgariae novae historico geographica, divisa in parte quator. Tomvs secvds*, MDCCXXXVI [= 1736], s. 485 § VII. Na margu je poznámka: comitia istic celbrat Botskayus. Bel na tomto mieste cituje Istvánfyho dielo, teda kapitoly označené nasledovne: Libro XXXIV a strany 821 a 838, pričom taktiež citoval list Jána Bocatia, ktorý opísal cestu z Vacova do Krupiny a situáciu na rokovaní snemu. V latinskom prepise a slovenskom preklade Imricha Nagya: BEL, M.: *Zvolenská stolica*. Zost. Imrich Nagy, Martin Turóci, 2017, s. 402 – 405 (mesto Krupina).

98 BOCATIUS, I.: *Comentatio epistolica, de legatione sva ad Stephanus Botskay...* In BEL, M.: *Adparatus ad historiam Hungariae I.* Posonii, MDCCXXXV [=1735], s. 307 – 336. Stručne o Krupine citujúc Istvánfiho píše Bocatius v úvode svojej práce (Prefacio). Práca je venovaná hlavne košickému pokračovaniu Bočkayovho povstania (na s. 317 – 336). Potom nasledujú básne venované vojvodcom (na s. 337 – 352), ktoré sú ale mimo udalostí povstania. K Bocatioví stručne: *Biografický lexikón Slovenska I. A – B*. Red. Pavol Parenička a kol., 2002, s. 459.

z poverenia mesta Košice.⁹⁹ Nepriamo sa Bel o krupinskom sneme zmieňuje v súvislosti s účastníkom Žigmundom Balašom v inom zväzku o Trenčianskej stolici.¹⁰⁰ Dokumenty k povstaniu publikoval aj historik a jezuita Štefan Katona.¹⁰¹ Ďalšie pramene doklady vplývajúce na život protestantských cirkví publikovali aj ďalší autori¹⁰² a priamo snemové rokovanie v Krupine zaznamenáva Juraj Pray.¹⁰³ Medzitým veľmi stručne pripomínajú povstanie aj ďalšie geografické práce od Windischa,¹⁰⁴ Korabinského, Vályiho či Fényesa¹⁰⁵ a ojedinele i časopisecké príspevky.¹⁰⁶ O vyplnení mesta a banských miest sa okrem iného v súvislosti s Bočkayom zmienil Thiele.¹⁰⁷ Skutočne obširnejšie tému spracovali okrem už spomínanej Matunákovej knihy¹⁰⁸ najmä Árpád Károly¹⁰⁹ a Viliam Fraknói, ktoré v ich detailnom spracovaní neboli dodnes

99 Archív mesta Košice, fond Magistrát mesta Košice, oddelenie Schwartzbachiana, nr. 5117 – pozývaci list Š. Bočkaya Košiciam na snem do Krupiny, nr. 5145 – pas pre Jána Bocatia, Michala Literata a Andreja Szegedyho z 29. októbra 1605, ktorých Košice vyslali na snem, nr. 5147 – inštrukcie pre vyslancov mesta k Štefanovi Bočkayovi v r. 1605.

100 Opis Považskobystrického hradu a správanie jeho vlastníka Žigmunda Balašu. V preklade paralelne s latinským textom publikoval Imrich Nagy: BEL, M.: *Trenčianska stolica*, 2013, s. 144 – 145.

101 KATONA, S.: *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriae... Tomulus IV. Ordine XXVIII, M. DCC. XCIV.* [= 1794], s. 428 – 485 (dokument č. : MDCXC, r. 1605 s názvom: CX. Quae fundamenta pacis eum Bocskaiano iecit?).

102 Vybrané časti viedenského mieru z r. 1606 v diele: *Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria in tres periodos distincta...* MDCCX. [= 1710], s. 19 – 22, ďalej RIBINI, I.: *Memorabilia Augustanae Confessionis...* (Tom I.), 1778, s. 319 – 354.

103 PRAY, G.: *Historia regum Hungariae...* (Tom. III.), 1799, s. 171 – 173. Problematiku vzťahov k Turkom a náboženské pomery a konflikt s Bočkayom na s. 165 – 181 (roky 1604 – 1606).

104 WINDISCH, K. G. v.: *Geographie des Königreichs Ungarn...*, 1780, s. 195 (1605 kam sie in die Gewalt des Botschkai, der hier auch einen Landtag gehalten hat).

105 KORABINSKY, J. M. von: *Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn...*, 1786, s. 283 (1605 kam die Stadt in Botschkaische Gewalt, welcher hier im Nov. Landtag halten lies. Siegmund Forgátsch war als kaiserlicher Gesandter dabey), VÁLYI, A.: *Magyar országnak leírása. Második kötet*, 1799, s. 414 (Nemesek az után ide mint bároságos helyre meg telpedének vagonnyakkal egyetemben. Szépen kezdett ekkor a Várars gyarapodni, 'sa' Tanáts is leg inkább Nemesekből állott vala: változott állapottya 1605 dikben, mert Botskainak hatalmába esett, a' ki itten akkor Novemb. Közöséges Gyulést tartott vala, mellyben Forgách Zsigmond vala követül küldve a' Tsászártól.), FÉNYES, E.: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Első kötet*. Pest, 1841, s. 558 (1605-ben Bocskay congressust tartván, a' bécsi békesség pontjai itt tétettek fel először).

106 Karpfen. In *Almach von Ungarn auf das Jahr 1778*, s. 382 (Im Jahre 1605 bliebt Botschkay alhier einen Landtag...).

107 THIELE, J. C. v.: *Das Königreich Ungarn. Fünfter Band*, 1833, s. 100.

108 MATUNÁK, M.: *A korponai országgyűlés 1605. évi november-decemberben*, 1905; MATUNÁK, M.: *Krupinský krajinský snem v novembri-decemberi roku 1605*, 2005.

109 KÁROLY, A.: *A vallas-szabadság ügye a korponai gyűlésen...*, 1894, KÁROLY, A.: *A korponai országgyűlés 1605-ben...*, 1895, *Monumenta comitalia regni Hungariae*. Magyar

prekonané.¹¹⁰ Zo slovenských prác sa povstaním zaoberal Vojtech Dangel v diele *Slovensko vo víre stavovských povstaní*,¹¹¹ ďalej slovenské syntézy *Dejiny Slovenska II. zväzok*¹¹² a z maďarských najmä syntézy *Magyarország története 1526 – 1686*¹¹³ a v novšej práci László Kontler.¹¹⁴ Prehľadne udalosti spracovali autori v práci *Vojenské dejiny Slovenska II. 1526 – 1711*¹¹⁵ a v súvislosti s protitureckými vojnami aj Vojtech Kopčan.¹¹⁶ Podrobnejšie aj o vzťahoch aktérov povstania k vývoju v Sedmohradsku Peter Kónya,¹¹⁷ ktorý sa dotkol problematiky aj v monografii o kuruckých bojoch.¹¹⁸ Spomedzi maďarských historikov o povstaní publikovali vo viacerých štúdiách aj Klára Pappová či Miklós Nyakas uvádzané vyššie.¹¹⁹

országgyűlési emlékek. XI. 1605 – 1606., kapitola II. A korponai országgyűlés 1605. november – decemberben. Szerk. Károly Árpád, 1899, s. 193 – 511.

110 SZEKFŰ, Gy.: Károly Árpád, történétíró. In *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére 1933 október 7*, 1933, s. 13 – 18.

111 DANGL, V.: *Slovensko vo víre stavovských povstaní*, 1986, najmä s. 44 – 70.

112 *Dejiny Slovenska II.*, 1987, s. 42 – 46.

113 *Magyarország története 1526 – 1686*. Főszerk. Pach Zsigmond Pál. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. 1. kötet, 1985, s. 709 – 774 (Bocsay-felkelés od László Makkaia). Medzi s. 720 – 721 prehľadná mapa Bočkayovho postupu Uhorskom. Priamo o krupinských a nadväzujúcich košických rokovaniach na s. 747 – 750.

114 KONTLER, L.: *Dějiny Maďarska*, 2003, s. 147 – 149.

115 DANGL, V. – KOPČAN, V.: *Vojenské dejiny Slovenska II. zväzok. 1526 – 1711*, 1995, s. 76 – 93.

116 V súvislosti s 15-ročnou vojnou: KOPČAN, V.: *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*, 1986, s. 91 – 111.

117 KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Uhorska: 1000 – 1918*, 2014, s. 244 – 251, o Krupine najmä na s. 249 – 250.

118 KÓNYA, P.: *Pod zástavou kurucov*, 2015, s. 35 – 51. V úvode analyzuje aj doterajšiu historiografiu k téme povstaní a kuruckých vojen.

119 KÓNYA, P.: Krupina v kontexte povstania Štefana Bočkaya, NYAKAS, M.: Krupinská privilegálna listina pre hajdúskych kapitánov, PAPP, K.: Mierové rokovania na krajinskom sneme. Všetky príspevky In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005*. Ed. P. Kónya – M. Lukáč. Krupina, 2006, s. 26 – 35 (P. Kónya), 19 – 25 (M. Nyakas), 10 – 18 (K. Papp). Tie isté príspevky vyšli v rovnakom zborníku aj v maďarčine.

Oslavy 300. výročia snemu v Krupine roku 1905

Aktívnym činiteľom osláv bolo vedenie mesta a historik Michal Matunák, pred tým (1898 – 1902) riaditeľ Vyššej ľudovej školy v Krupine a redaktor novín Korpona és Vidéke. Slávnosť taktiež stručne zaznamenala dobová tlač – *Národné noviny*,¹²⁰ *Vlasť a svet*,¹²¹ *Kresťan*,¹²² a obsírnejšie v Budapešti vychádzajúce *Slovenské noviny*,¹²³ no najmä regionálne *Honti Lapok*, ktoré im venovali takmer celé číslo.¹²⁴

Na slávnosť bolo pozvaných niekoľko významných osobností. Slávnosti sa zúčastnili nasledujúcu hostia: Július Just (Justh Gyula) – predseda delegácie a zároveň predseda uhorského snemu (parlamentu),¹²⁵ ďalej členovia poslaneckej snemovne (parlamentu) z Budapešti, predstavitelia hajdúskych miest na čele so starostom obce Hajdúböszörmény Elemírom Pappom (Papp Elek), ďalej hontiansky župan Juraj Lits (Lits Gyula), podžupan Ladislav Cobor (Czoror László) a ďalší úradníci župy, ďalej riaditeľ *Hontianskeho múzea* Elemír Pongráč (Pongrácz Elemér), Dr. Alexander Pongráč (Pongrácz Sándor) advokát z Budapešti a ďalší novinári novín hlavného mesta (Budapešti), barón Alfonz Náry (Nyáry Alfonz) a zástupcovia viacerých žúp, ale aj viacerí katolícki a evanjelickí kňazi.¹²⁶ V Krupine ich privítali krátko pred polnocou s horiacimi pochodňami, ohňami zapálenými na viacerých miestach a s ohňostrojom. Na druhý deň začala slávnosť, niektoré domy mešťania ozdobili národnými zástavami.¹²⁷

Presnejší obraz o priebehu tejto udalosti nám podáva program osláv, ktorý vyšiel i tlačou:

120 Krupinský snem. In *Národné noviny*, roč. XXXVI, sobota, 25. novembra 1905, č. 139, (s. 3).

121 Oznam o konaní osláv v Krupine. In *Vlasť a svet*, roč. XX, 5. nov. 1905, č. 46, s. 740.

122 Pamiatka kraj. snemu v Krupine. In *Kresťan XII.*, 25. novembra 1905, č. 48, s. 8.

123 Viaceré oznámenia a správy: Pamiatka krajinského snemu v Krupine. In *Slovenské noviny XX*, 10. november 1905, č. 255, s. 3, Pamiatka krajinského snemu v Krupine. In *Slovenské noviny XX*, 17. novembra 1905, č. 261, s. 3, Slávnosť mesta Krupiny. In *Slovenské noviny XX*, 21. Novembra 1905, č. 264, s. 3, Slávnosť mesta Krupiny. In *Slovenské noviny XX*, 24. novembra 1905, č. 267, s. 3.

124 *Honti Lapok XI.*, 25. november 1905, č. 47, s. 1 – 8.

125 Najvýznamnejšieho hostia spomína aj: *Pamätná kniha mesta Krupiny 1901 – 1942 (1946)*, záznam za r. 1905, s. 21 – 21 (dodatočné číslovanie).

126 Iba niektorých významných hostí (a účastníkov snemu) zaznamenal ďalší prameň: Archív RKC FK, *Historia domus II*, 1800 – 2008, s. 186 (záznam za rok 1905).

127 *Honti Lapok, XI.*, 25. november 1905, č. 47, s. 4.

**Program pamätnej slávnosti pri príležitosti 300. výročia konania
krajinského snemu v Krupine.**

*Prijatie hostí na železničnej stanici o 22. hodine večer dňa 22. novembra 1905.
Odchod zvláštneho vlaku dňa 23. novembra zo Šiah bude neskôr oznámený.
Ubytovanie hostí.*

23. novembra o 8.30 hod. zraz v aule mestského domu.

O 9.00 hod. slávnostné služby božie v ev. a. v. kostole.

O 10.00 hod. oslava v slávnostnej sieni mestského domu

- a) hymna, spieva verejnosť*
- b) otváracia reč predsedajúceho, ktorú prednesie Ladislav Cobor (Czobor László), podžupan Hontianskej župy*
- c) mešťanosta privíta hostí*
- d) dejiny krajinského snemu v Krupine, napísal a prečítal Michal Matunák (Mihály Matunák), farár slobodného kráľovského mesta Brezna*
- e) sprievod k pamätnej tabuli, pri ktorej prednesie reč mešťanosta Nándor Hollady*
- f) hymna, spieva verejnosť vo farskom kostole*

O 12. 00. hod. obed v sále mestského hotela.

Ostatné pokyny.

Po obede odcestujú tí hostia, ktorí sa chcú dostať do Budapešti ešte v ten deň. O odchode príslušného vlaku bude verejnosť v Krupine informovaná. Pre hostí, prichádzajúcich z Budapešti cez Štúrovo 22. novembra o 19.00 hod., bude servírovaná večera v železničnej reštaurácii v Šahách. O okolnostiach ubytovania, informácie na požiadanie poskytne delegát organizačného výboru, ktorý bude pre hostí k dispozícii medzi Štúrovom a Krupinou. Aby sme mohli včas zabezpečiť starostlivé pohostenie, úctivo prosím pozvaných hostí, aby ráčili oznámiť svoju účasť na slávnosti a deň príchodu do 12. novembra na korešpondenčnom lístku u dole podpísaného mešťanostu.

Listy, požadujúce ďalšie informácie, je potrebné adresovať podpísanému mešťanostovi.

V Krupine 12. októbra 1905.

*Hollady Nándor
mešťanosta*

Slávnosť sa vydarila a príznačne na dobové pomery sa mesto postaralo o vydanie publikácie Michala Matunáka, ktorá túto príležitosť vhodne pripomenula. Matunák ju prečítal v priestoroch mestského domu, za čo zožal veľké ovácie. Menej známa je aj pamätná kniha k tejto udalosti od Pavla Pályho – *Bočkayov album*. Súčasťou albumu boli nasledovné príspevky: *Predslov* od Pavla Pályiho (Pályi Pál), *Udalosti predchádzajúce krupinský snem* – napísal (p), báseň *Príď Bočkay* (Jöj Bocskay) od Štefana Ivánku (Ivánka István),¹²⁸ *Kapitulácia Krupiny* od Michala Matunáka, *Úvodný predsednícky príhovor* – povedal Ladislav Cobor (Czobor László), *Pozvánka kniežata Bočkaya na krupinský snem*, *Bočkayov snem* od Alexandra Sajóa (Sajó Sándor), *Krupinský snem v roku 1605* – napísal Pavol Pályi (Pályi Pál), *Slávnostná reč* – povedal Nándor Hollady (Hollady Nándor), *Pôvod Bočkaya* – napísal Henrik Honti, *Bočkayov boj* – napísal Vojtech Endrődy (Endrődy Béla), *Štefan Bočkay* – napísal (p), *Hajdúsi* – napísal (p),¹²⁹ *Vtipné hodnotenie vyslancov krupinského snemu* – uviedol Michal Matunák, text pamätnej tabule snemu.¹³⁰ Provinčné mesto Krupina si dôstojne pripomenulo oslavy 300. výročia zasadania uhorského snemu v Krupine a na krátky čas sa výrazne zviditeľnilo. Okrem už spomenutých akcií sa uskutočnili slávnostné služby božie v ev. a. v. kostole v Krupine. Vysluhoval ich miestny zborový farár Ľudovít Kliment a slávnostnú kázeň povedal v maďarskom jazyku banskobystričský farár Gustáv Stehlo.¹³¹ Podobne sa pri tejto príležitosti konalo slávnostné zhromaždenie aj v rímskokatolíckom Kostole Narodenia Panny Márie, kde sa spievala hymna.

Vrcholným bodom osláv bolo zasadnutie v priestoroch mestského domu, kde Michal Matunák prečítal príspevok o sneme, a napokon odhalenie pamätnej tabule zo sivého kameňa¹³² s vyzláteným textom. Tabuľu vyhotovila firma Anton Gerenday a syn. Na tabuli vpravo dole je vysekaný kurzívny

128 Pravdepodobne rovnaká, akú publikoval v *Honti Lapok*, XI., 25. november 1905, č. 47, s. 3.

129 Ide pravdepodobne o starostu obce Hajdúböszörmény Elemíra Pappa, ktorý sa na slávnosti taktiež zúčastnil a viedol delegáciu hajdúskych miest.

130 *Emlékkönyv a Korponay országyűlés három százados évfordulójának emlékére*. Ed. Pályi Pál. Ipolyság: Neumann Jakab Könyvnyomdája, 1905. Pamätnicu sme nemali k dispozícii. Správu o nej priniesli: *Honti Lapok*, XI, 25. november 1905, č. 47, s. 6 pod nadpisom: *A Bocskay-album*. Podľa novinovej správy sme uviedli aj obsah pamätnice.

131 Archív CZK EAVCSI, Zápisnice zo zasadnutia cirkevnej rady... 1900 – 1911 (zápisnica z 25. marca 1906).

132 Podľa informácie krupinského kamenára Karola Roganského ide pravdepodobne o špecifický hrubší druh sivého (sivočierneho) mramoru azda z nejakého zaniknutého lomu z dnešného Maďarska, ktorý sa používal aj na odkladacie dosky ako súčasť nábytku. Osobná konzultácia v Krupine 21. augusta 2018.

text: *Gerenday A. és fia*.¹³³ Celý text, ktorý bol v maďarčine ako úradnom jazyku znie v slovenskom preklade nasledovne:

ŠTEFAN BOČKAY

KNIEŽA UHORSKA A SEDMOHRADSKA, GRÓF SIKULOV ATĎ.
17. NOVEMBRA 1605 PRIŠIEL DO KRUPINY, KDE SA ZA ÚČASTI
STAVOV KRAJINY USKUTOČNIL V BUDOVE ŠKOLY SPOJENEJ
S HRADNOU BRÁNOU SNEM V DŇOCH 23. NOVEMBRA -
3. DECEMBRA, KTORÝ PRIPRAVIL VIEDENSKÝ MIER. PRED NÍM SA
KONALA BOHOSLUŽBA VO FARSKOM KOSTOLE, POCHÁDZAJÚCOM
Z DOBY ARPÁDOVCOV.

TAMTIEŽ KNIEŽA VYDAL 12. DECEMBRA LISTINU O SLOBODE
UHORSKÝCH HAJDÚCHOV ZVANÚ MAGNA CHARTA.

TOTO MIESTO OZNAČILA VLASTENECKÁ VEREJNOSŤ

SLOBODNÉHO KRÁLOVSKÉHO MESTA KRUPINA

23. NOVEMBRA 1905 PRI PRÍLEŽITOSTI
300. VÝROČIA KONANIA KRAJINSKÉHO SNEMU.

Tabuľa bola odhalená na zvonici (v minulosti vstupná brána opevneného kostola) a visela tam až do roku 1943. V tom čase, najmä z politických dôvodov, počas existencie Slovenskej republiky bola odstránená. Nepovažovalo sa za vhodné, aby na Slovensku, ktoré bolo v tichej či otvorenej opozícii voči Maďarsku, bola pamätná tabuľa maďarskému (uhorskému) šľachticovi a snemu. Táto skutočnosť bola niektorými predstaviteľmi mesta vnímaná ako maďarská tabuľa na Slovensku, súčasťou kostola v slovenskom meste! Navyše tu existovali pokyny ministerstva vnútra, ktoré nariaďovali zmeny názvov ulíc v neprospech bývalých maďarských (uhorských) osobností. Ku cti tým, ktorí ju dali odstrániť (pod rozhodnutím je podpísaný zástupca vládneho komisára Peter Kružliak) i tým, ktorí ju dávali dole, patrí to, že ju nezničili, ale odložili do mestského archívu.¹³⁴ Dnes je tabuľa súčasťou zbierok *Múzea*

¹³³ Firma produkovala rôzne pamätné tabule a umelecké diela. KEMÉNY, M.: *A Gerenday-féle sírkőgyár története* (1847 – 1952). In *Ars Hungarica*, 1983, IX, č. 1, s. 93 – 125.

¹³⁴ MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, fond Okresný úrad Krupina 1923 – 1944, č. D 1191/1943, šk. 565.

*Andreja Sládkoviča v Krupine.*¹³⁵ Spolu s odstránením tabule bolo zmenené i meno námestia. Bočkayho námestie prestalo existovať a bolo premenované na Olasovské námestie, ktoré sa týmto rozhodnutím vládneho komisára rozšírilo. Pôvodné meno námestia bolo obnovené krátko po roku 1945.

Oslavy 400. výročia v roku 2005

V roku 2005 pri príležitosti 400. výročia mesto Krupina v spolupráci so samosprávou Hajdú-Biharskej župy zorganizovalo slávnostné podujatie – spomienku na konanie uhorského snemu v Krupine. Zároveň bola odhalená pamätná tabuľa s dvojazyčným slovensko-maďarským textom, ktorý navrhol historik a kronikár mesta Miroslav Lukáč a revidovaný maďarskou stranou, ktorá zabezpečila aj preklad do maďarčiny. Slávnostne bola odhalená v piatok 2. decembra 2005 a zdobí ľavú stranu pri vchode (bývalej vstupnej brány) na krupinskej zvonici krupinského rímskokatolíckeho kostola. Pred odhalením sa krátko prítomným prihovorel prechádzajúci kronikár mesta historik Mgr. Vladimír Júda.¹³⁶

Text novej tabule:

NA PAMIATKU 400. VÝROČIA
ZASADANIA UHORSKÉHO SNEMU V KRUPINE
V NOVEMBRI – DECEMBRI 1605,
ZVOLANÉHO KNIEŽAŤOM ŠTEFANOM BOČKAYOM,
KTORÝ RIEŠIL POLITICKÉ A NÁBOŽENSKÉ OTÁZKY,
ZABEZPEČIL SLOBODY HAJDÚCHOM
A PRIPRAVIL VIEDENSKÝ MIER

2. XII. 2005 VENUJE MESTO KRUPINA
A SAMOSPRÁVA HAJDÚ-BIHARSKEJ ŽUPY

¹³⁵ Pôvodne súčasťou zbierok Mestského múzea Andreja Sládkoviča v Krupine. Neskôr začlenená do zbierok Okresného vlastivedného múzea Zvolen (premenované na Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen) a po osamostatnení sa krupinského múzea (v r. 2010) a delimitácie zbierok (v r. 2012) až dodnes je tabuľa súčasťou zbierok Múzea Andreja Sládkoviča v Krupine zriadeného mestom Krupina.

¹³⁶ Tabuľa zo švédskej žuly s vyfrézovaným textom bez farby vyhotovila firma Mramor, s. r. o. Krupina. K tomu: LUKÁČ, M.: Oslavy 400. výročia zasadania uhorského krajinského snemu v Krupine (2. decembra 2005). In *400. Výročie krupinského snemu 1605 – 2005...* Ed. P. Kónya – M. Lukáč, 2006, s. 6 – 9. Tam pozri aj text príhovoru Mgr. Vladimíra Júdu.

A BOCSKAI ISTVÁN ÁLTAL ÖSSZEHÍVOTT,
S 1605 NOVEMBERÉBEN ÉS DECEMBERÉBEN TARTOTT,
A BÉCSI BÉKÉT ELŐKÉSZÍTŐ ÉS
A HAJDÚSZABADSÁGOT MEGTEREMTŐ
KORPONAI ORSZÁGGŰLÉS
400. ÉVFORDULÓJA EMLÉKÉRE

2005 XII. 2. ÁLLÍTOTTA KORPONA VÁROSA
ÉS A HAJDÚ-BIHAR MEGYEI ÖNKÖRMÁNYZAT

Súčasťou slávnosti bola malá konferencia s prednáškami slovenských a maďarských historikov. Tie predniesli doc. Klára Pappová, Dr. Miklós Nyakas, prof. Peter Kónya a napokon miestny historik Mgr. Miroslav Lukáč.¹³⁷ Kultúrny program – slávnostný koncert v podaní kantorky Anny Ližbetinovej (organ) a Alžbety Ližbetinovej (sólo) s členmi miešaného zboru pri rímskokatolíckom Kostole Narodenia Panny Márie v Krupine zavŕšil samotné podujatie. Na záver sa hostitelia s primátorom mesta Mgr. Jánom Hambacherom a hostia, ktorých zastupovala podpredsedníčka parlamentu Hajdú-Biharskej župy pani Gyula Ferenczné stretli na spoločnom raute a vymenili si spomienkové predmety a monografie. Maďarská strana okrem toho priniesla pamätné strieborné mince, emitované pri príležitosti 400. výročia povstania Štefana Bočkaya (1604 – 2004).¹³⁸

¹³⁷ Pozri poznámku č. 3.

¹³⁸ LUKÁČ, M.: Oslavy 400. výročia... In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005...*, s. 8 – 9.

Citované pramene a literatúra

Archívne a rukopisné pramene

Archív CZK EAVCSI - Archív Cirkevného zboru v Krupine Ev. a. v. cirkvi na Slovensku

- *Zápisnice zo zasadnutia cirkevnej rady... 1900 – 1911* (zápisnica z 25. marca 1906)

Archív mesta Košice – fond Magistrát mesta Košice, oddelenie Schwartzembachiana

- pozývací list Štefana Bočkaya Košiciam na snem do Krupiny, nr. 5117
- pas pre Jána Bocatia, Michala Literata a Andreja Szegedyho z 29. októbra 1605, nr. 5145
- inštrukcie pre vyslancov mesta k Štefanovi Bočkayovi v r. 1605, nr. 5147

Archív RKC FK - Archív Rímskokatolíckej cirkvi - Farnosti Krupina

- NYIZSNYANSKY, Melchior: *Protocolum historico diplomaticum...* 1800. 760 s.
- *Historia domus II, 1800 – 2008.* 346 s.

MV SR, ŠA v BB PA Zvolen - Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Zvolen, fond Mesto Krupina, listiny, listy a príbuzné písomnosti 1238 – 1919

- listina J. Turzu z 5. januára 1605, ič. 509, sign. IB 467, šk. 12
- listina J. Turzu z 24. januára 1611, ič. 510, sign. IB 468, pôvodná signatúra D15, šk. 12
- list arcivojvodu Mateja z 13. marca 1604, ič. 490, sign. IB 448, pôvodná signatúra D3, šk. 11
- list Siegfrieda Koloniča z obdobia okolo r. 1604, ič. 496, sign. IB 454, šk. 11
- list Františka Redeyho a 9 veliteľov vojska Štefana Bočkaya z 3. januára 1605, ič. 497, sign. IB 455, pôvodná signatúra d 10, šk. 11
- list Štefana Bočkaya z 24. februára 1605, ič. 498, sign. IB 456, pôvodná signatúra d 11, šk. 11
- list Štefana Bočkaya 30. apríla 1605, ič. 500, sign. IB 458, pôvodná signatúra 12, šk. 11

- list Štefana Bočkaya z 23. októbra 1605, ič. 501, sign. IB 459, pôvodná signatúra d 13, šk. 11
- list richtára a rady Banskej Štiavnice kapitánovi v Krupine Benediktovi Ďurkymu (Giurkhy) z 28. decembra 1605, ič. 502, sign. IB 460, pôvodná signatúra d 14, šk. 11
- formula prísahy, ktorá zatracuje povstanie Štefana Bočkaya a vyslovuje vernosť cisárovi Rudolfovi okolo r. 1605, ič. 503, sign. IB 461, pôvodná signatúra d 16, šk. 11

MV SR, ŠA v BB, pracovisko Archív Zvolen, fond Mesto Krupina II., úradné knihy

- *Zápisy o veciach prejednaných pred orgánmi mesta (1606 – 1632)*, ič. 814, šk. 41
- *Mestské príjmy a výdavky (1605)*, (presne nedatované), ič. 1450, šk. 164
- Ondrej Mikulassy: *Kronika mesta Krupina z r. 1794*, rukopis, ič. 1317, šk. 155

MV SR, ŠA v BB, pracovisko Archív Zvolen, fond Okresný úrad Krupina 1923 – 1944

- listy ministerstva vnútra zo 14. júla 1943, okresného úradu z 29. júla 1943, vládneho komisára z 10. augusta 1943 a list vedúceho notára – notárskeho úradu z 3. septembra 1943, č. spisu D 1191/1943, šk. 565

MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Kremnica, fond Michal Matunák 1866 – 1932, písomná pozostalosť

- *Cirkevné dejiny Kremnice*, rukopis, 387 s., ič. 70, šk. K 2

MZA Brno – Moravský zemský archív v Brne, fond Rodinný archív milotickej vetvy Seilernovcov (1085) 1369 – 1945, G 152

- list kniežaťa Štefana Bočkaya adresovaný Jurajovi Fánčimu, kapitánovi hradov Zvolen, Dobrá Niva a Čabrad z r. 1606, sign. XXIII 869, šk. 15
- list kniežaťa Štefana Bočkaya adresovaný Františkovi Fánčimu, kapitánovi hradu Čabrad, rok 1605, šk. 47

OSzK Bp, zb.rkp. – Országos Széchényi Könyvtár Budapest, zbierka rukopisov

NYZSNYANSKY, Melchior: *Rerum Carponensium...*, 1800. 408 s., sign. Fol. Lat. 4031

Ostatné rukopisy

- KLUČKA, Michal: *Mesto Krupina I. Inventár listín, listov a iných úradných písomností*. Krupina : Okresný archív Zvolen so sídlom v Ostrej Lúke, pobočka v Krupine, 1975. 229 s.
- BALCÁREK, Petr: *G 153 Rodinný archiv Milotické větve Seilernů (1085), 1369 – 1945. Inventár*. Brno : Moravský zemský archiv, 1993. 147 s.
- Pamätná kniha mesta Krupiny 1901 – 1942 (1946)*. 425 s.

Publikované pramene

- Corpus iuris Hungarici. Magyar törvénytár (1526 – 1608)*. Ed. Márkus Dezső. Budapest : Franklin Társulat, 1899. 994 s.
- Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria in tres periodos distincta...* MDCCX [= 1710]. 472 s.
- Iratok Bocskai István és kora történetéhez VI. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója*. Szerk. Nyakas Miklós. Debrecen : A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat – Hajdú-Bihar Megyei Levéltára kiadványa, 2005. 258 s. ISBN 963 7194 19 3
- KATONA, Stephanus: *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriae... Tomulus IV. Ordine XXVIII*. Budae : Typis Regiae Universitatis, M. DCC. XCIV. [1794]. 860 s.
- Monumenta comitalia regni Hungariae. Magyar Országgyűlési Emlékek. Történeti bevezetésekkel. X*. Szerk. Fraknói Vilmos – Károly Árpád. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 1890. 665 s.
- Monumenta comitalia regni Hungariae. Magyar országgyűlési emlékek. XI. 1605 – 1606*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémiai Történelmi Bizottsága, 1899. 896 s. (v tom A korponai országgyűlés 1605. november – deczemberben. Szerk. Károly Árpád, 1899, s. 193 – 511)
- SZEKERES, Gyula: „*Agj vr isten mostis ilj feiedelmet...*“. *Bocskai István emlékezete a néphagyományban. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója III*. Debrecen : A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, 2004. 376 s. ISBN 963 7218 45 9
- Turci v Uhorsku I. Turci v Uhorsku počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do bratislavského snemu. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII*. Ved. Red. Viliam Čičaj. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. 366 s. ISBN 80-89222-00-5
- Turci v Uhorsku II. Život v uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen a protihabsburských povstaní od snemu v roku 1608 do satmárskeho mieru. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII*. Ved. red. Peter Kónya. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2006. 448 s. ISBN 80-89222-10-2

ISTVÁNFFY, Miklós: *A Magyarok történetéből : Nicolaus Isthvanfius Historiae de rebus Ungaricis. Monumenta Hungarica VI.* Fordította Juhász László. A szöveget válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Székely György. Budapest : Magyar Helikon, 1962. 530 s.

Literatúra

- ÁLDÁSY, Antal: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárnak címereslevelei 3. kötet 1601 – 1657.* Budapest : Kiadja Dr. Áldásy József, 1937. 504 s.
- BALAŠA, Gejza: *Krupina vo svetle minulosti.* Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1964. 62 s.
- BARTAL, Antonius: *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae.* Lipsiae : Sumptibus Societatis Frankliniae, 1901. 724 s. (reprint z r. 1983) ISBN 963 02 255 0
- BEL, Mathias: *Notitia Hvngariae novae historico geographica, divisa in partes quattvor... Tomvs secvds.* Viennae : Typis Johannis Petri van Ghelen, MDCCXXXVI [= 1736]. 792 s.
- BEL, Mathias: *Adparatus ad historiam Hungariae 1. Posonii :* Typis Joannis Paulli Royer, MDCCXXXV [=1735]. 474 s.
- BEL, Matej: *Trenčianska stolica.* Zostavili Martin Turóci – Imrich Nagy. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2013. 448 s. ISBN 978-80-970780-5-8
- BEL, Matej: *Zvolenská stolica.* Zost. Imrich Nagy, Martin Turóci. 1. vyd. Čadca – Banská Bystrica: Kysucké múzeum v Čadci – Stredoslovenské múzeum, 2017. 612 s. ISBN 978-80-89751-17-4
- Biografický lexikón Slovenska I A – B.* Red. Pavol Parenička a kol. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2002. 638 s. ISBN 80-89023-16-9
- Biografický lexikón Slovenska II. C – F.* Red. Pavol Parenička a kol. Martin : Národný biografický ústav Slovenskej národnej knižnice, 2004. 696 s. ISBN 80-89023-44-4
- Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropa Band I. A – F.* Herausgegeben von Mathias Bernath und Felix v. Schroeder. Redaktion Gerda Bartl. München : R. Oldenbourg Verlag, 1974. 558 s. ISBN 3-486-47961-X
- Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropa Band II. G – K.* Herausgegeben von Mathias Bernaö und Felix v. Schroeder. Redaktion Gerda Bartl. München : R. Oldenbourg Verlag, 1976. s. ISBN 3-486-49241-1 542 s.

- BOCATIUS, Ioannes: *Comentatio epistolica, de legatione sua ad Stephanus Botskay Transylvaniae principem, et suscepta cum eo, IV. Nou. Anno M. DC. V. in Campos Rákos, profectio...* In BEL, Mathias: *Adparatus ad historiam Hungariae* I. Posonii, MDCCXXXV [=1735], s. 307 – 336.
- BODNÁROVÁ, Mária: Vývoj územnej organizácie evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, roč. 31, 1996, č. 1, s. 25 – 37.
- BRAXATORIS, Ondřej: *Letopisowé krupinsstí. To jest: Wypsáni přiběhů w swob. a král. městě Krupině od starobylých časů až k XIX. století zběhlých, kteří z hodnowěrných spisů spolusebráni, a ku památce pozdnjm potomkům na swětlo wydání gsau.* Presspurk : Nákladem Ondřege Braxatorysa, 1810. 100 s.
- CSERY, József: Korpona városának ismertetése. In *Győri Történelmi és Régészeti Füzetek*, II., 1863, s. 322 – 337.
- BOTTO, Július: Štefan Bocskay a jeho anjeli. Nákres dejepisný. In *Slovenské pohľady*, XXII, 1902, s. 592 – 616.
- ČELKO, Mikuláš: *Michal Matunák. K 130. výročiu narodenia.* Kremnica – Šurany : Mestský úrad v Kremnici a Mestský úrad v Šuranoch, 1996. 22 s. ISBN 80-96-67-504-61
- DANGL, Vojtech: *Slovensko vo víre stavovských povstaní.* 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986. 216 s.
- DANGL, Vojtech – KOPČAN, Vojtech: *Vojenské dejiny Slovenska II. zväzok. 1526 – 1711.* Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1995. 228 s. ISBN 80-967113-2-8
- Dejiny Slovenska II (1526 – 1848).* Ved. red. Samuel Cambel. Zost. Vladimír Matula – Jozef Vozár. 1. vyd. Bratislava : Veda, vyd. SAV, 1987. 856 s.
- FÉNYES, Elek.: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. Első kötet.* Pest : Trattner-Károlyi Tulajdona, 1841. 498 s.
- FLOREK, P.: Kronika. Michal Matunák 1866 – 1932. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, 1932, roč. 26, s. 136.
- Hont vármegye és Selmeczbánya szab. kir. város.* Ed. Borovszky Samu. Budapest, s.a. (1906), 490 s.
- HORNYÁNSZKY, Viktor: *Geographisches Lexikon des Königreichs Ungarn und der serbischen Woiewodschaft mit dem temescher Banate. Ein Hilfsbuch für Behörden, Postämter, Advokaten und Geschäftsmänner. Nach amtlichen Quellen und den besten Hilfsweesen.* Pest : Gustav Heckenast, 1858. 420 s.
- HRUBEŠ, Jiří – POLIŠENSKÝ, Josef: Bocskaiovi vpády na Moravu r. 1605 a jejich ohlas ve veřejném mínění. In *Historické štúdie*, roč. VII. Ved. red. Pavel

- Horváth. Bratislava : Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 133 – 159.
- ISTHVANFI, Nicolaus: *Nicolai Isthvanfi Pannonii Historiarum de rebus Ungaricis Libri XXXIV...* Colonia Agripina : Sumptibus Antonij Hierati, Anno M. DC. XXII [= 1622]. 894 s.
- KÁROLY, Árpád: A vallas-szabadság ügye a korponai gyűlésen 1605. In *Budapesti Szemle*, 1894, LXXX. kötet, s. 1 – 44.
- KÁROLY, Árpád: *A korponai országgyűlés 1605-ben köz és alkotmány-történelmi tanulmány*. Budapest, 1895. 226 s.
- Karpen. In *Almach von Ungarn auf das Jahr 1778*, s. 382
- KEMÉNY, Mária: A Gerenday-féle sírkőgyár története (1847 – 1952). In *Ars Hungarica*, 1983, XI. évfolyam, č. 1, s. 93 – 125.
- KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 604 s. ISBN 80-7106-405-X
- KÓNYA, Peter: *Pod zástavou kurucov*. Prešov : Univerzsum, 2015. 574 s. ISBN 978-80-555-1665-3
- KÓNYA, Peter: Slobodné kráľovské mestá v povstaní Štefana Bočkaia. In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A Korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. 1. slovensko-maďarské vydanie. Krupina : Mesto Krupina, 2006, s. 26 – 35.
- KÓNYA, Peter: Úvod. In *400. Výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč, 2006, s. 5 – 6.
- A Korponai országgyűlés 1605-ben. In *Századok* XXX évfolyam, 1896, s. 176 – 177.
- KÓNYA, Peter a kol.: *Dejiny Uhorska : 1000 – 1918*. 2. vydanie. Prešov : Universum, 2014. 798 s. ISBN 978-80-555-0921-1
- KOPČAN, Vojtech: *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*. 1. vyd. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986. 222 s.
- KORABINSKY, Johann Matthias von: *Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, in welchem die vorzüglichsten Oerter des Landes in alphabetischer Ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit kurzen Nachrichten, die im gesellschaftlichen Umgange angenehm und nützlich sind, vorgestellt werden*. Pressburg : Weber und Korabinskysche Verlage, 1786. 900 s.
- KRIŽKO, Pavel: *Dejiny banskomestského seniorátu*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1948. 276 s.
- Krupinský snem. In *Národné noviny*, roč. XXXVI, sobota, 25. novembra 1905, č. 139, (s. 3).

- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Zost. Július Paštéka. Bratislava : Lúč, 2000. 852 s. ISBN 80-7114-300-6
- LUKÁČ, Miroslav: Krupina v kontexte povstania Štefana Bočkaya. In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A Korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč. 1. slovensko-maďarské vydanie. Krupina : Mesto Krupina, 2006, s. 36 – 46. ISBN 80-969619-6-9
- LUKÁČ, Miroslav a kol.: *Krupina – monografia mesta*. 2. doplnené a opravené vydanie. Banská Bystrica : Štúdio Harmony pre mesto Krupina, 2014. 256 s. ISBN 978-80-971624-5-0
- Magyarország története 1526 – 1686. 1. kötet (Magyarország története 3/1.)*. Főszerkesztő Pach Zsigmond Pál. Szerkesztő R. Várkonyi Ágnes. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985. 932 s. ISBN 963 054098 3
- LUKÁČ, Miroslav: Oslavy 400. výročia zasadania uhorského krajinského snemu v Krupine (2. decembra 2005). In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč, 2006, s. 6 – 9. ISBN 80-969619-6-9
- LUKÁČ, Miroslav: Hontiansky seniorát. Stručný náčrt dejín od vzniku po súčasnosť. In *História seniorátov ECAV na Slovensku. Zborník prednášok v rámci projektu „Oslobodení Božou milosťou“*. 500. výročie reformácie. Ed. Miloš Klátik. Liptovský Mikuláš : Pre ECAV na Slovensku vydalo vydavateľstvo Transciscus, a. s., 2018, s. 98-113. ISBN 978-80-7140-537-5
- Magyar életrajzi lexikon I. A – K*. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes. 4. vyd. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1967. 1039 s. ISBN 963 05 32654
- Magyar életrajzi lexikon II. L – Z*. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes. Budapest : Akadémiai kiadó, 1969. 1099 s. ISBN 963 05 32662
- Magyar jogi lexikon. V. Kiutáltványozás – Perfüggőség*. Ed. Márkus Dezső. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1904. 890 s.
- Magyarország történeti kronológiája II. 1526 – 1848*. Főszerkesztő Benda Kálmán. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982. 672 s. ISBN 963 05 2660 3
- MARKÓ, László: *A Magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjaink. 2 bővített, javított kiadás*. Budapest : Helikon Kiadó, 2006. 486 s. ISBN 963 208 970 7
- MARTULIAK, Pavol: Krupina v 16. – 18. storočí. In *Pohľady do minulosti Krupiny. Zborník*. Zost. Milan Gajdoš. Zvolen – Krupina : Vlastivedné múzeum – Mesto Krupina, 1995, s. 35 – 45. ISBN 80-967437-0-8
- MATUNÁK, Mihály: *Korpona sz. kir. város birái és polgármesterei 1274 – 1898*. Ipolyság, 1898. 15 s.
- MATUNÁK, Mihály: *Drégely és Palánk katonai szerepe a törökök alatt 1552 – 1593*. Korpona, 1901. 70 s.

- MATUNÁK, Mihály: Korpona sz. kir. város régi cimere. In *Korpona és Vidéke*, 1900, roč. 3, č. 39, s. 1 – 3.
- MATUNÁK, Mihály: *Korpona várkapitányai*. Korpona, 1901. 80 s. 1 s. príloha.
- MATUNÁK, Mihály: Korpona várkapitányai. In *Korpona szab. kir. város államilag segélyezett községi felső népiskolájának értesítője az 1900-1901-ik tanévről*. Korpona, 1901, s. 2 – 89.
- MATUNÁK, Mihály: *Adatok Korpona történetéhez*. Korponán, 1902. 21 s.
- MATUNÁK, Mihály: *A korponai országgyűlés 1605-évi november – decemberben*. Korponán, 1905. 56 s.
- MATUNÁK, Michal: *Krupinský krajinský snem v novembri – decembri r. 1605*. Vydané pri príležitosti 400. výročia zasadania uhorského snemu v Krupine. Preložil Alexander Adam. Úvod napísal a redakčne spracoval Miroslav Lukáč. Krupina : Mesto Krupina, 2005. 66 s. ISBN 80-969422-1-2
- MATUNÁK, Mihály: *Véglés vára*. Breznobánya, 1904. 166 s.
- MATUNÁK, Mihály: *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice*. Kremnica, 1928. 544 s.
- MATUNÁK, Michal: *Víglašský zámok*. Preložil Gejza Balaša. Zvolen : Okresné vlastivedné múzeum vo Zvolene, 1960. 90 s.
- MATUNÁK, Michal: *Život a boje na slovensko-tureckom pohraničí*. Zostavil, preložil, úvod a poznámky napísal Vojtech Kopčan. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1983. 320 s.
- MATUNÁK, M.: Csip-csirip enniadatok! In *Zászlónk: Ifjúsági lap*, VI., 1907 – 1908, s. 78 – 80.
- MATUNÁK, M.: Jönnék a mi énekeseink. In *Zászlónk: Ifjúsági lap*, VI., 1907 – 1908, s. 174 – 176.
- MIŠÍK, Mikuláš: Michal Matunák. In *Kultúra*, roč. 5, 1933, č. 2, s. 115 – 120.
- NAGY, László: *A Bocskai szabadságharc katonai története*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1961. 392 s.
- NYAKAS, Miklós: Krupinská privilegiálna listina pre hajduských kapitánov. In *400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A Korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč. 1. slovensko-maďarské vydanie. Krupina : Mesto Krupina, 2006, s. 19 – 25. ISBN 80-969619-6-9
- Oznam o konaní osláv v Krupine. In *Vlast a svet*, roč. XX, 5. nov. 1905, č. 46, s. 740.
- Pamiatka kraj. snemu v Krupine. In *Kresťan, politické a spoločenské katolíckej noviny*, roč. XII., 25. novembra 1905, č. 48, s. 8.
- Pamiatka krajinského snemu v Krupine. In *Slovenské noviny*, roč. XX, 10. november 1905, č. 255, s. 3.

- Pamiatka krajinského snemu v Krupine. In *Slovenské noviny*, roč. XX, 17. novembra 1905, č. 261, s. 3.
- PAPP, Klára: Mierové rokovania na krupinskom sneme. In *400. výročie krupinského snemu 1605-2005. A Korponai országyűlés 400. Évfordulója 1605 – 2005*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč. 1. slovensko-maďarské vydanie. Krupina : Mesto Krupina, 2006, s. 10 – 18. ISBN 80-969619-6-9
- PETRÍK, Borislav – RYBÁR, Peter a kol.: *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. 1. vyd. Bratislava : BoPo pre Generálny biskupský úrad Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 2001. 448 s. ISBN 80-968671-4-8
- PRAY, Georgius: *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae a Georgio Pray, cat. Eccl. m. Varadinensis canonico conscripta...* (Tom. III.). Buda : Typis et sumtibus regiae Universitatis Pestanae typographiae, 1799. 432 s.
- PRIORATO, Gualdo G.: *Continuatione dell' historia di Leopoldo cesare, nella qualle si describe la ribellione d'Ungheria, e quanto é successo dal principio della congiura sino all' Anno 1676*. Vienna : Helena Thurnmayerin Vedova, 1676. 182 s.
400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. A korponai országyűlés 400. Évfordulója 1605 – 2005. Zborník príspevkov z konferencie, konanej 2. decembra 2005 v Krupine. Vydané pri príležitosti 400. výročia podpísania viedenského mieru. 1. vyd. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč. Krupina : Mesto Krupina, 2006. 96 s. ISBN 80-969619-6-9
- RIBINI, Ioannes: *Memorabilia Augustanae Confessionis in regno Hungariae a Ferdinando I. usque ad III. recensuit Ioanne Ribini*. (Tom. I.), 1787. 560 s.
- SLÁVIK, Ján: Slovenské „povstanie” v Krupine. Príspevok k objasneniu národnostných pomerov XVII. Storočia. In *Slovenské pohľady*, roč. XXIX, 1909, sošit 1, s. 1 – 9.
- SLÁVIK, Ján: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*. Banská Štiavnica : Tlačou a nákladom vdovy a syna Augusta Joergesa, 1921. 885 s.
- Slávnosť mesta Krupiny. In *Slovenské noviny*, roč. XX, 21. novembra 1905, č. 264, s. 3.
- Slávnosť mesta Krupiny. In *Slovenské noviny*, roč. XX, 24. novembra 1905, č. 267, s. 3.
- SUCHÝ, Michal: Vzťah Poľska k povstaniu Štefana Bočkaja. In *Historické štúdie*, roč. XVIII. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1973, s. 209 – 239.
- SZEKFŰ, Gyula: Károly Árpád, történetíró. In *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolczvanadik fordulójának ünnepére 1933 október 7*. Budapest : Sárkány-Nyomda Rézsvénytársaság, 1933, s. 5 – 27.
- SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái. III. Fa – Gwóth*. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1894. 791 s.

- SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái V. Iczés – Kempner*. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1897. 720 s.
- SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái. VIII. Löbl – Minnich*. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1902. 723 s.
- SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái. V. Iczés – Kemner*. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1897. 734. s.
- ŠKVARNA, Dušan kol.: *Lexikón slovenských dejín*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. 360 s. ISBN 80-80-01131-9
400. výročie krupinského snemu 1605 – 2005. *A korponai országgyűlés 400. évfordulója 1605 – 2005. Zborník príspevkov z konferencie, konanej 2. decembra 2005 v Krupine. A kötet a 2005. december 2-án tartott konferencia anyagát tartalmazza*. Ed. Peter Kónya – Miroslav Lukáč. 1. slovensko-maďarské vydanie. Krupina : Mesto Krupina, 2006. 96 s. ISBN 80-969619-6-9
- THIELE, J. C. v.: *Das Königreich Ungarn. Fünfter Band*. Kaschau : Kosten der v. Thiele'schen Erben, 1833. 194 s.
- VARSIK, Branislav: Národnostný profil Uhorska a národnostné aspekty protihabsburského odboja. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 1, s. 63 – 75.
- VÁLYI, András: *Magyar országnak leírása. Második kötet*. Buda : A Királyi Universitásnak betűivel, 1799. 736 s.
- WINDISCH, Karl Gottlieb von: *Geographie des Königreichs Ungarn*. Pressburg : Anton Löwe, 1780. 396 s.
- ZREBENÝ, Alexander: Keď v Krupine zasadal krajinský snem. In *Vpred*, roč. 16, 1976, č. 1, s. 4.
- ZREBENÝ, Alexander: *Z feudálnych dejín Krupiny*. 1. vyd. Martin : Osveta, 1974. 200 s.

Zusammenfassung

Anlässlich des 400. Jahrestages (1605 – 2005) der Sitzung des ungarischen Landtages, die in Krupina (deutsch Karpfen) stattfand, entschied sich die Stadt Krupina, die Publikation von Michal Matunák herauszugeben. Dadurch entstand die Edition *MONUMENTA HISTORICA CIVITATIS CARPONENSIS* (Historische Denkmäler der Stadt Krupina). Die Arbeit des Historikers Michal Matunák *Krupinauer Landtag im November und Dezember 1605* wurde aus dem Ungarischen ins Slowakische von Alexander Adam übersetzt. Der Historiker Miroslav Lukáč revidierte das Werk und verfasste zugleich die einleitende Studie sowie das Resümee.

Michal Matunák (1866 – 1932) wurde in Šurany (deutsch Schuran) geboren und starb in Kremnica (deutsch Kremnitz), wo er als Stadtarchivar tätig war. Er besuchte die Schule in seinem Heimatort, später in Nové Zámky (deutsch Neuhäusl) sowie Eger (deutsch Erlau) und studierte folglich katholische Theologie an der Universität in Budapest. Während seines Aufenthaltes in Kremnica lernte er einen der führenden slowakischen Historiker, Pavol Križko, kennen. Im Zeitraum 1898 – 1902 wurde M. Matunák zum Leiter der katholischen *Höheren Volksschule* in Krupina und gründete die Zeitung *Korpona és vidéke* (Krupina und Umgebung), in der er seine historischen Beiträge herausgab. 1901 legte er den Grundstein für das erste Museum in Krupina. Außerdem veröffentlichte er etliche Studien, Artikel und Monografien, die sich mit der Geschichte der Stadt auseinandersetzten. Michal Matunák entwarf zum ersten Mal eine systematische Straßenbenennung in der Stadt. Zu seinen bedeutendsten Werken zählen: *Korpona sz. kir. Város birái és polgármesterei 1274 – 1898-ig* (1898) (Stadtrichter und Oberbürgermeister der königlichen Freistadt Krupina in den Jahren 1274 bis 1898), *Korpona 1848–1849-ben* (1900) (Krupina in den Jahren 1848 bis 1849), *Korpona várkapitányai* (1901) (Krupinauer Burgkapitäne), *Návrh jako by sa mali pomenovať námestia, ulice, uličky a domoradia sv. kr. Mesta Krupiny* (1901) (Entwurf wie die Plätze, Straßen, Gassen und Hausreihen der königl. Freistadt Krupina benannt werden sollten) und *A Korponay Országgyűlés 1605.évi november – decemberben* (1905) (Krupinauer Landtag im November und Dezember 1605). Das letztgenannte Werk wurde aufgrund der bereits veröffentlichten Arbeiten von Viliam Fraknói und Árpád Károly bearbeitet, was der Autor auch im Titel anführte. Die Publikation wurde 1905 anlässlich des 300. Jahrestages der Sitzung des ungarischen Landtages in Krupina herausgegeben. Michal Matunák nahm aktiv an der Feier des Jahrestages teil, ähnlich wie die anderen Gäste aus dem ungarischen Teil der Monarchie. Der Landtag wurde

zum Bestandteil des ersten Ständeaufstandes gegen die Habsburger (Kaiser Rudolf II., ansässig in Prag). In Krupina präsentierte der Aufstandsführer Stephan Bocskay (Botchkay, Bochkay, Botschkay, Bocskai István) einige Forderungen: Besetzung des Palatinamtes, das schon vor Jahren freigestellt wurde; Rücktritt der Ausländer von wichtigen Posten im Land, die Einfluss auf Administration von Ungarn ausübten sowie Abschaffung von diskriminierenden Gesetzartikeln, die die Interessen von Protestanten benachteiligten und in der ungarischen Gesetzgebung einbezogen waren (*Corpus Juris Hungarici*) usw. Der Landtag wurde in Krupina von Stephan Bocskay, dem Fürsten von Siebenbürgen, einberufen, fing am 23. November und dauerte bis Dezember 1605. Es sei bemerkt, dass diese Einberufung illegitim war, da nur der König von Ungarn dazu berechtigt war. Nebst dem ungarischen Adel nahmen Delegierte königlicher Freistädte, verschiedener Stühle (Gespanschaften) sowie des polnischen Königs am Landtag teil. Die Interessen des römisch-deutschen Kaisers und Königs von Ungarn, Rudolf II., als auch die seines Bruders, Erzherzog Matthias, wurden auf dem Landtag von Siegmund Forgách (Forgách Zsigmond) und anderen katholischen Repräsentanten vertreten. Auf dem Landtag zu Krupina wurden insgesamt 15 Forderungen besprochen. Diese wurden auch zum Gegenstand späterer Verhandlungen, die im Rahmen des sog. Friedens von Wien in 1606 durchgeführt wurden. Dank dieser Tatsache war es auch möglich, einen Friedensvertrag mit den Türken zu unterzeichnen, die für die Slowakei (als Bestandteil von Ungarn) große Gefahr darstellten. Es entstand folglich der sog. Friedensschluss von Zittau, ebenfalls in 1606. Der ungarische Landtag sowie der Frieden von Wien und der Zittauer Frieden spielten eine wichtige Rolle, weil die durch den Landtag verabschiedeten Gesetzartikel als Ergebnis der Abkommen zwischen den verfeindeten Parteien zu verstehen waren. Zugleich wurden dadurch die nationalen und religiösen Freiheiten von Protestanten Augsburgischen sowie Helvetischen Bekenntnisses gewährleistet. In der Stadtselbstverwaltung wurden die Slowaken und Magyaren dank den Beschlüssen des Landtages den Deutschen fast gleichgestellt, ähnlich wie dem in anderen deutschen Städten der Slowakei war.

Angesichts der Tatsache, dass die erste Auflage der Publikation aus dem Jahr 2005 bereits vergriffen ist, gibt die Stadt Krupina jetzt eine zweite Auflage heraus. Es handelt sich um eine erweiterte und korrigierte Version, in der die Zitierweise von Literaturquellen verändert und sowohl der Text als auch das Literaturverzeichnis um neue Angaben ergänzt wurden. Das Werk wurde zudem von zwei Rezensenten begutachtet und erscheint 2019 in seiner neuen, überarbeiteten Fassung.

A KORPONAI ORSZÁGGYÜLÉS 1605. ÉVI NOVEMBER—DECZEMBERBEN.

KÁROLYI ÁRPÁD ÉS FRAKNÓI VILMOS MŰVEIBŐL
ÖSSZEÁLLITOTTA ÉS KORPONÁN, 1905. NOVEM-
BER 23-ÁN AZ ORSZÁGGYÜLÉS MEGNYITÁSÁNAK
300-IK ÉVFORDULÓJÁN RENDEZETT ÜNNEPSÉGEN

FEOLVASTA:

MATUNÁK MIHÁLY,

BREZNÓBÁNYAI PLÉBÁNOS,
A SZENT-ISTVÁN-TÁRS. TUD. ÉS IROD. OSZT. RENDES
S A MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTS. LEV. TAGJA.

RUZSINÁK ANTAL KÖNYVNYOMDÁJA KORPONÁN.
1905.

KRUPINSKÝ KRAJINSKÝ SNEM V NOVEMBRI – DECEMBRI ROKU 1605

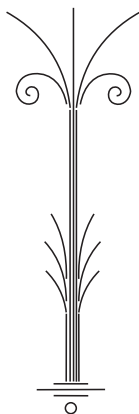

Z DIEL ARPÁDA KÁROLYIHO A VILIAMA
FRAKNÓIHO ZOSTAVIL A Z PRÍLEŽITOSTI 300.
VÝROČIA OTVORENIA KRAJINSKÉHO SNEMU
DŇA 24. NOVEMBRA 1905 NA SLÁVNOSTI

PREČÍTAL:

MICHAL MATUNÁK

BREZNIANSKY KŇAZ,
RIADNY ČLEN VEDECKÉHO A LITERÁRNEHO
ODBORU SPOLOČNOSTI SVÄTÉHO ŠTEFANA A
KOREŠPONDENT KRAJINSKÉHO PAMIATKOVÉHO
VÝBORU.

KNÍHTLAČIAREŇ ANTONA RUŽINÁKA V KRUPINE
1905

BOČKAYOV KRAJINSKÝ SNEM

V ROKU 1605

Krupinský krajinský snem v novembri – decembri roku 1605

Stav našej vlasti na začiatku 17. storočia bol veľmi smutný. Kráľ Rudolf, neschopný vládnuť, odlúčený od sveta na pražských Hradčanoch, sa nestaral o Uhorsko (Magyarország). Veľká časť krajiny bola pod tureckou nadvládou, politické a náboženské krivdy a požiadavky uhorských snemov sa neriešili. Nespokojnosť a hnev sa šírili po celej krajine, čoho dôsledkom bolo aj vypuknutie a rozšírenie povstania Štefana Bočkaya (Bocskay István).

Bočkay sa spojil s Turkami a dosahoval veľké úspechy. Väčšina šľachty ho víťala ako ochrancu ústavnosti. 20. apríla 1605 na krajinskom sneme v Serenči (Szerencs) ho zvolila za knieža Uhorska a Sedmohradska.

Úspešnému postupu Bočkaya dvor nemohol zabrániť, lebo nemal peniaze na vyplatenie žoldu regulárnemu vojsku a na najímanie nových ozbrojencov. Na potlačenie povstania zbraňou, ani na iný násilný spôsob vynútenia mieru nebolo ani pomyslenia, preto kráľovský dvor poveril arcivojvodu Mateja vyjednávaním s Bočkayom.

Matej 4. júna 1605 z Prahy poslal svojich vyslancov Žigmunda Forgáča (Forgách Zsigmond) a Benedikta Pográního (Pogrányi Benedek), bývalého hlavného kapitána Krupiny, do Košíc, kam dorazili koncom mesiaca.

Knieža Bočkay ubezpečil vyslancov o svojej dobrej vôli a úcte voči kráľovi a arcivojvodovi a vyhlásil, že dôvodom vypuknutia povstania bolo neriešenie náboženských slobôd a krajinských práv zo strany panovníckeho dvora.

Bočkay podporoval aj Štefana Ilešháziho (Illésházy István), ktorého podozrievali z urážky cisárskeho majestátu a zhabali mu majetky. Pred trestom smrti sa zachránil len útekem do Poľska. Na pozvanie Bočkaya sa teraz vrátil domov, aby spolu zostavili zoznam požiadaviek, ktoré by prispeli k urovnaniu nezhôd medzi kráľom a (uhorským šľachtickým) národom. Tieto požiadavky mali odovzdať Matejovým vyslancom v druhej polovici júla.

Kráľovský dvor pôvodne ani nechcel počuť o prijatí týchto požiadaviek. Vďaka istým nepokojom, ktoré bolo badať aj v Prahe, zmenil názor. Turci znovu obsadili Ostrihom, úspešne sa dobýjali aj Nových Zámkov, no Bočkay opakovane vyjadroval svoju lojalitu voči dvoru. Matejovi vyslanci zodpovedne vykonávali svoje povinnosti. To všetko prispelo k tomu, že Matej neodmietol Bočkayho požiadavky, svojich poverencov Forgáča a Pográního poslal s odpoveďou za Bočkayom a za miesto nových rokovaní vybral Levoču (Lőcse).

Forgáč, vracajúc sa od Bočkaya, sa koncom októbra v Krupine stretol aj s Ilešházim. Tento očakávajúci navrátenie svojich majetkov, spolu so svojou manželkou Katarínou rodenou Pálfiovou (Pálffy Katalin), sestrou hrdinu

z Rábu (Győru) Mikuláša Pálfiho (Pálffy Miklós), navštívil hrad Čabrad' a Sitno. Dohodli sa, že miestom ďalších rokovaní bude slobodné kráľovské mesto, starobylá Krupina (namiesto Levoče). Bočkay bol toho názoru, že uhorské stavy považujú Krupinu za najvhodnejšie miesto vyjednávania.

A teraz sa sústreďme na Bočkaya a jeho prívržencov, na udalosti v Krupine, ako sa rozbehli rokovania o slobode vierovyznania a ústavnosti, ktoré mali ďalekosiahle následky do budúcnosti.

A) Rokovanie o vyrovnaní

Bočkaj, ktorého pozval na stretnutie turecký veľkovezír Zolla Mohammed (Lolla Muhammed), aby mu odovzdal kniežacie insígnie, vo svojom liste datovanom 23. októbra v Blatnom Potoku (Sárospatak) oznámil krajinským stavom, že si praje, aby spolu rokovali jednak o mieri s Turkami a jednak o vyrovnaní s cisárskym dvorom, prípadne o pokračovaní boja proti nemu. Neurčil ani miesto, ani termín snemu. Všetko záviselo od toho, kedy sa dokážu zhromaždiť uhorské stavy, a potom sa sním zídu v jeho poľnom tábore.

K stretnutiu medzi kniežaťom Bočkayom a veľkovezírom, už za prítomnosti predstaviteľov uhorských stavov, došlo pri Pešti (Pest) na Rákošskom poli (Rákos) dňa 11. novembra 1605. Veľkovezír predniesol uhorským stavom výhody tureckého spojenectva proti Nemecku, presviedčal ich, aby vyjadrili svoju bezpodmienečnú vernosť a oddanosť kniežaťu. Potom odovzdal Bočkayovi meč, kráľovské žezlo a vlajku. Na hlavu mu položil kráľovskú korunu, o ktorej sa tradovalo, že ju nosili aj grécki (byzantskí) cisári. Knieža, ktorý už predtým rokoval s uhorským kráľom Rudolfom o uzavretí mieru, nepríjemne prekvapila táto nechcená korunovácia. Ihneď si zložil korunu z hlavy, vraviac, že ju síce prijíma ako znak priateľstva, ale nepokladá ju za symbol kráľovstva, lebo v Uhorsku nikto nesmie nosiť kráľovskú korunu, pokiaľ žije korunovaný kráľ. Potom uzavreli dohodu, podľa ktorej sa Uhri (Magyarok) a Turci, budú vzájomne podporovať a len spoločne uzavrú mier s Rudolfom. Keď Maďari odchádzali, Turci ich vypevádzali výkrikmi: „Nech žije uhorský kráľ!“

Dňa 12. novembra Bočkay oznámil, že krajinský snem sa uskutoční v Krupine. So svojim sprievodom, v ktorom bolo aj 7000 vybraných husárov, pokračoval v ceste, keď ho pri Vacove (Vác) dostihli aj sedmohradskí poslanci, ktorí mu tiež darovali korunu. 14. novembra – s vedomím, že sa

mu podarilo upevniť spojenectvo s Turkami, dostať kráľovskú korunu od Turkov aj od sedmohradských stavov sa vydal na cestu do Krupiny. Tu chcel položiť legálne základy nových vzťahov medzi uhorským kráľom a uhorským národom. Jeho cesta viedla cez Nagyoroszi, Drégel' (Drégely - Palánk), Šahy (Ipolság), Hokovce (Egeg), Hontianske Nemce (Németi). Na krátky čas sa zastavil pravdepodobne pri hrade Drégel'. Dňa 17. novembra s veľkou pompou, za zvuku zvonov a diel, v sedle krásneho koňa, darovaného od tureckého sultána, dorazil do Krupiny.

Teraz sa pozrime, kto sa dostavil spolu s kniežaťom do Krupiny. Okrem zástupcov Sedmohradska sa na sneme zúčastnili aj deputácie 22 stolíc od Bratislavskej (Pozsony) po Berežskú (Bereg) a Szabolčskú (Szabolcs) stolicu. Chýbali len vyslanci stolíc, ktoré boli pod tureckou nadvládou a zástupcovia stolíc zo Zadunajska. Vyššiu šľachtu zastupovali Štefan Ilešházi, Gabriel Bátory (Báthory), Valentín Hamonay (Hamonnay), František Mágoči (Mágocsy), Michal Cobor (Cobor Mihály), Krištof Turzo (Thurzo), Juraj Hamonay (Hamonnay), Sebastián Thököly, Juraj Széči (Széchy), Mikuláš Turzo (Thurzo), Žigmund Balaša (Balassa), Michal Katay, kancelár, Ján Dóci (Dóczy) z Veľkej Lúče, Peter Melit (Melith), Juraj Peréni (Perényi), Žigmund Prepoštváry (Prépostváry), Štefan Kendy, Gabriel Betlen (Bethlen, neskorší uhorský kráľ a sedmohradské knieža), Mikuláš Forgáč (Forgách), František Dežefi (Dessewffy), Štefan Wešeléni (Wesselényi), Ľudovít Rákoci (Rákóczy), Michal Lorántfi (Lórántffy), Imrich Cobor (Czobor) a ďalší. Ako kniežací poradcovia boli prítomní aj Peter Horvát Mladoševic (Horváth Mladossevith), Ján Barčay (Barcsay), Juraj Rác (Rác), Mikuláš Orlé, František Šeréni (Serényi), Michal Kelemeši (Kellemessy), Ján Imrefi (Imreffy). Okrem Bratislavy, Prešova, Šoprone a Skalice zaslali svojich delegátov aj hornouhorské mestá. V okolí Krupiny sa utáborilo 7 000 husárov, hajdúske vojská v počte 10 000 mužov a iní ozbrojenci.

Z písomných prameňov, ktoré sa zachovali vďaka kremnickým delegátom, sa dozvedáme, že počas príchodu kniežaťa a jeho sprievodu sa v noci a neskôr na úsvite objavili na oblohe biele a červené žiare sprevádzané hrubými stĺpmi. Akoby symbolizovali, že sa tu udejú veľké veci: uzavrie sa mier medzi kráľom a uhorskými stavmi, nastane pokoj a sloboda, upevní sa ústavnosť na mnohé stáročia.

Kráľovský zmocnenec Žigmund Forgáč (Forgách Sigmond) prišiel do Krupiny 19. novembra. Predbežné vyjednávania trvali od 21. do 23. novembra. Ich miestom bola vtedy budova starej školy, ktorá bola neskôr zbúraná a na jej mieste vznikla záhrada, na mieste ktorej je mladšia budova

rímskokatolíckej fary. Bočkay svoje júlové požiadavky a Forgáčove odpovede na ne najprv predložil uhorským stavom, ktoré v dňoch 21. – 23. novembra všetko podrobne preštudovali, aby sa mohli pripraviť na oficiálne rokovania. Medzitým prebiehali neoficiálne rokovania aj medzi Forgáčom a Bočkayovými dôverníkmi.

Slávnostné otvorenie oficiálnych rokovaní sa odohralo 23. novembra po bohoslužbe v zámockom kostole. Rokovania o vyrovnaní medzi Forgáčom, zastupujúcim záujmy kráľa a uhorskými stavmi, prítomnými v Krupine sa rozbehli vlastne len 24. novembra.

Z Forgáčových slov väčšina príslušníkov uhorských stavov usúdila, že kráľ je ochotný pristúpiť na rokovania a arcivojvoda Matej vyvíja veľké úsilie, aby sa urovnali spory medzi dvorom a stavmi.

Základom vyjednávania boli Bočkayove požiadavky, doručené prostredníctvom Forgáča arcivojvodovi Matejovi 17. júla. Na sneme sa najprv prečítali Bočkayove požiadavky podľa jednotlivých článkov, a potom si prítomní vypočuli Matejove odpovede. Po dôkladnej diskusii sa prijalo uznesenie.

I.

Prvým bodom Bočkayových požiadaviek bolo zrovnoprávnenie katolíckeho, evanjelického augsburského a helvétskeho (kalvínskeho) náboženstva. Ďalej žiadali zrušenie zákona z roku 1525, vypracovaného protinemecky zmýšľajúcim Werböcim (Werbőczy) a jeho spoločníkmi – na odporúčanie Luthera totiž Nemci odmietli poskytnúť pomoc Uhorsku proti Turkom – na základe ktorého upaľovali luteránov, a podobne zrušenie zákonného článku č. XXII/1604.

Pri tomto bode si musíme uvedomiť, že keď si ho stavy v Krupine osvojili, zodpovedalo to nielen požiadavke spravodlivosti, ale svedčilo to aj o veľkorysosti a náboženskej tolerancii. Uhorské stavy týmto činom okrem Sedmohradska predbehli všetky európske štáty. Je síce pravda, že platné zákony zakazovali protestantizmus, ale v skutočnosti sa represívne opatrenia nevykonávali proti nekatolíkom. Vďaka tomu na začiatku 17. storočia katolíci tvorili iba nepatrnú časť obyvateľov Uhorska. Počas Bočkayovho povstania na obrovskom území 14 arcibiskupstiev a biskupstiev bolo len 300 katolíckych kňazov, vrátane arcibiskupov, opátov, prepoštov, kanonikov, farárov a vysvätených mníchov. Drvivá väčšina z nich pôsobila na výlučne

katolíckom území chorvátsko – slavonskej časti Uhorska. Z toho vyplýva, že v ostatných častiach uhorského kráľovstva bol katolicizmus viac-menej v rozklade. Katolíci prítomní na krupinskom sneme ani za podpory kráľovho vyslanca – zmocnenca Forgáča nemohli ovplyvniť smerovanie snemu. Napriek tomu, uhorskí protestanti nenapodobnili nemecké protestantské štáty, ktoré ohňom a mečom bojovali proti katolíkom, ktorí sa dostali do menšinovej pozície, ale chceli len zákonnými prostriedkami presadiť zrovnoprávnenie jednotlivých náboženstiev.

Forgách v mene arcivojvodu Mateja prisľúbil zrovnoprávnenie katolíckej a protestantskej viery. Na požiadanie krupinských stavov, aby bolo evanjelické a katolícke vierovyznanie zákonným spôsobom rozlíšené, 24. novembra odpovedal v takom zmysle, že kráľ nechce a nebude obmedzovať nikoho v slobodnom vykonávaní náboženstva. Zrušenie zákonného článku XXII z roku 1604 namiereného proti luteránom síce neodmietol, ale vyhlásil, že o tejto veci bude rokovať na ďalšom krajinskom sneme.

Uhorské stavy neuspokojili arcivojvodove návrhy ani prisľuby do budúcnosti, keďže chýbali jasné záruky. Preto stavy jednoznačne podporili Bočkayove požiadavky, aby po ukončení snemu boli okamžite zákonom ošetrené vykonávanie kalvínskej viery a evanjelickej viery a zrušené sporné zákony. Uvedomili si totiž, že krupinský snem je nelegálny a preto nemôže prijať všeobecne záväzný zákon pre všetky časti krajiny.

Ako vidíme, napriek všeobecnej ochote, už ani pri prvých čiastkových otázkach nedošlo k dohode medzi Forgáčom a Bočkayovými prívržencami.

II.

V náboženských otázkach sa kráľovskému zmocnencovi nepodarilo dohodnúť s krupinskými stavmi, ale v druhej otázke dosiahol istý úspech.

Popri náboženských slobodách uhorský národ najviac zaujímalo podpísanie mierovej zmluvy s Turkami. Počas 14 rokov „dlhej tureckej vojny“ krajina mnoho vytrpela, každý túžil po mieri. Preto na návrh Iľešháziho Bočkay nastolil požiadavku, aby cisár Rudolf čo najskôr uzavrel mier s tureckým sultánom. Zárukou toho, aby potom Rudolf nezaútočil na Bočkayove pozície malo byť to, že súčasne s podpísaním vyrovnania s uhorskými stavmi mal byť podpísaný aj mier s Turkami za spoluúčasti Bočkaya. Turci ho už predtým

ubezpečili, že bez jeho súhlasu neuzavrú mier s Rudolfom. Preto mohol Bočkay túto požiadavku predostrieť Forgáčovi v Krupine s veľkými nádejami.

Vďaka neustálemu tlaku uhorských a rakúskych stavov, ktoré bezprostredne pociťovali nebezpečenstvo z blízkosti Turkov – aj arcivojvoda Matej si prial čo najskôr uzavrieť mier s Turkami. Žiaľ kráľ Rudolf v ďalekých a dobre strážených pražských Hradčanoch rozmýšľal ináč. Ako cisár svätej ríše rímskej a svetský predstaviteľ kresťanstva si považoval za povinnosť a vec cti, aby pokračoval vo „svätej vojne“ proti Turkom. Napriek tomu, že tento boj si vyžadoval mnoho strát a obetí, dosiahli sa aj nemalé úspechy. Spod tureckej nadvlády sa vymanili obyvatelia Hontianskej a Novohradskej stolice a široké okolie baníckych miest. Cisársky dvor sa usiloval o konečné porazenie a poníženie tureckého polmesiaca. V tomto ťažení ho podporovali a ovplyvňovali aj tie sily, ktoré mali materiálny úžitok z neustálych vojen a prirodzene nechceli prísť o svoju korisť.

Arcivojvoda Matej, opierajúc sa o pomoc svojich mladších bratov, sa rozhodol bojovať proti týmto silám. Tak energicky žiadal kráľa o uzavretie mieru s Turkami, že aj cisárska Tajná rada – vzhľadom na všeobecnú skazu, prázdnotu vojnovkej pokladnice, nedostatok úverov, nespoľahlivosť búriacich sa vojakov, ktorým sa vyplácal žold nepravidelne – jednohlasným uznesením presvedčila panovníka aby 22. októbra vystavil poverovaciu listinu pre Forgáča vo veci mierových vyjednávaní. Tento už potom mohol tlmočiť kráľov súhlas Bočkayovi so súčasným podpísaním rakúsko – uhorského vyrovnania a mierovej zmluvy s Turkami. Nemal námietky ani proti tomu, aby sa Bočkay osobne podieľal na vypracúvaní mierovej zmluvy medzi cisárskym dvorom a tureckým sultánom.

Uhorské stavy toto rozhodnutie vzali na vedomie a žiadali o dlhšie prímerie zbraní.

Zdanlivá zhoda medzi kráľom a stavmi, ktorá nastala počas prvého dňa vyjednávaní po prerokovaní druhého bodu, bola na nasledujúci deň – 25. novembra – porušená. Ak by boli turecké požiadavky pre kráľa neprijateľné a Turci by nesúhlasili so separátnym mierom medzi kráľom a Bočkayom, Forgáč predniesol návrh. Časť okupovaných hradov a zámkov by stavy mali vrátiť kráľovi, ostatné by si ponechal Bočkay. Za to by mal na čele stavov vedno s kráľom zaútočiť na Turkov. Stavy vzhľadom na už existujúce dohody a pomery medzi Bočkayom a Turkami, nechceli prijať tento návrh a naďalej sa zasadzovali o paralelné podpísanie vyrovnania medzi Bočkayom a kráľom a mierovej zmluvy medzi kráľom a Turkami. Ďalej žiadali, aby počas prímeria boli kráľovské vojská stiahnuté z Uhorska.

Forgáč v rámci svojho mandátu však neustúpil. Zopakoval, že napriek prípadnému nesúhlasu Turkov, stavy sa musia dohodnúť s kráľom, a potom spolu postupovať proti Turkom.

V druhej otázke teda nedošlo k jednoznačnej dohode, preto stavy prešli na prerokovanie tretieho bodu Bočkayových požiadaviek. Išlo o vykonávanie funkcie palatína.

III.

Na vyrovnanie medzi kráľom a uhorskými stavmi malo veľký vplyv aj legitímne vykonávanie postu palatína.

V zmysle uhorských zákonov a zvyklostí palatín mal veľkú právomoc vo viacerých oblastiach. Nemožno sa preto čudovať, že panovník ho vždy sledoval s istou nedôverou, aj keď išlo o lojálneho človeka. Po smrti Tomáša Nádašdiho (Nádasdy Tamás) roku 1562, nový palatín nebol zvolený a jeho právomoc panovník rozdelil na tri časti.

Verejno-správnú funkciu vykonával panovníkom vymenovaný miestodržiteľ – za panovania Rudolfa člen kráľovskej rodiny, najskôr arcivojvoda Ernest, potom arcivojvoda Matej. Sudcovskú právomoc vykonával propalatinus, toho času dejepisec Mikuláš Ištvánfi (Istvánffy Miklós). Vo vojenských záležitostiach bola kompetentná Dvorská vojenská rada, ktorej podliehali vojenský velitelia.

Uhorské stavy pociťovali túto rozdrobenosť veľmi nepríjemne, lebo nemali priamy kontakt na panovníka. K jeho zástupcovi na viedenskom dvore sa dostávali veľmi ťažko len cez skorumpovaných ministrov. Ustanovenie nového palatína bolo rovnako dôležité pre všetky stavy Uhorska.

Forgáč si vypočul prosbu stavov a prisľúbil, že voľba nového palatína sa uskutoční na najbližšom krajinskom sneme.

Krupinské stavy, po dlhšej diskusii súhlasili s takouto odpoveďou a uznali, že na voľbu palatína v súčasnosti nie sú vytvorené vhodné podmienky. Na jednej strane sú neisté časy a na druhej strane nie sú prítomní predstavitelia všetkých stavov.

IV.

Štvrtý bod rokovaní tvorila otázka umiestnenia svätej koruny. Rudolf strážil kráľovskú svätú (štefanskú) korunu v pražských Hradčanoch, pričom stavy žiadali, aby bola uložená v Uhorsku. Arcivojvoda Matej sa dozvedel, že jeho neprajníci ho pred kráľom upodozrievajú, že sám sa chce stať kráľom. Rudolf, ktorý veľmi silno lipol na panovníckych symboloch, by aj uveril týmto rečiam, keby súhlasil s požiadavkou stavov. Preto odkázal Forgáčovi, aby uhorské stavy presvedčil, že v súčasnosti nie sú vytvorené vhodné podmienky ani dostatočne opevnené miesta v Uhorsku, kde by bola kráľovská koruna v bezpečí. Ale v budúcnosti, keď nastanú pokojnejšie časy, kráľ iste vyhovie tejto požiadavke stavov. Jeho Veličenstvo bude strážiť kráľovskú korunu na všeobecnú spokojnosť všetkých stavov.

Táto odpoveď stavy neuspokojila, naďalej presadzovali názor, že koruna musí byť umiestnená v Bratislave alebo na inom opevnenom mieste, v každom prípade na území Uhorska. Majú ju strážiť príslušníci uhorského (šľachtického) národa. Nedošlo teda k dohode ani v tejto otázke.

Stavy pristúpili k prerokovaniu ďalších podmienok.

V.

Obsahom piateho bodu bola požiadavka zrušenia Uhorskej komory a znovu vytvorenie funkcie taverníka.

Z čoho pramenila zaujatosť a hnev proti Uhorskej komore? Túto otázku si musíme objasniť, lebo v opačnom prípade by sme nesprávne pochopili aj zmysel ďalších dvoch požiadaviek.

Veľmi často sa stávalo, že po úmrtí posledného mužského člena šľachtického rodu, Bratislavská a Spišská komora prekračujúc svoje právomoci, predávali tieto šľachtické majetky cudzincom, namiesto toho, aby ich ponúkli iným schudobneným rodom, ktorých príslušníci vynikli v bojoch s Turkami. Dokonca sa nerešpektovali ani druhostupňové príbuzenské vzťahy ani dedenie po ženskej línii.

Z dôvodu urážky cisárskeho majestátu (nota infidelitatis) prebiehali konfiškácie šľachtických majetkov. I keď niekedy podozrenia boli opodstatnené, súdne procesy sa nevykonávali vždy zákonnými prostriedkami a súdy boli často ovplyvňované dvornými úradníkmi. Takéto nezákonnosti sa najviac odohrávali na východe krajiny, kde vznikali stavovské nepokoje, ale vyskytovali sa aj na územiach západnejšie položených stolíc.

Najnápadnejší bol prípad Štefana Ilešháziho, ktorému na základe falošných udaní a vykonštruovaných dôvodov odobrali aj také majetky, u ktorých nebol jediným vlastníkom ale len podielnikom. Napríklad spolu so synovcami vlastnil majetky v Šuranoch a Trenčíne a s manželkou Katarínou rodenou Pálfiovou majetky patriace k hradom Čabrad' a Sitno.

Nebolo stolice, kde by sa neboli vyskytli prípady nezákonných konfiškácií šľachtických majetkov, prameniace z nenásytnosti a skorumpovanosti komorských úradníkov. Môžeme spomenúť napríklad Františka Dobóa, syna jágerského hrdinu, ktorému vzali majetky v Leviciach, rod Deršfiovcov (Dersffy), ktorí prišli o majetky vo Zvolene. Všetky tieto prípady utvrdzovali verejnosť v presvedčení, že Bratislavská a Spišská komora často nekonali v prospech krajiny, ale sledovali záujmy jednotlivcov. Navyše tieto komory spravovali katolícki biskupi. Na čele bratislavskej komory stál jágerský biskup Štefan Suhay (Suhay István) a na čele spišskej komory bol veľkvaradínsky biskup Mikuláš Migazzi. Tieto skutočnosti ešte zvyšovali hnev a nenávisť tak chudobných zemanov, ako aj bohatých šľachticov proti katolíkom.

Je pozoruhodné, že súdne procesy vo veci urážky majestátu mnohokrát vznikali z podnetov závistlivých, žiarlivých a intrigánskych „dobrých“ susedov(!), ktorí sa vzájomne ohovárali a očierňovali pred panovníkom. Tento potom chtiac-nechtiac bol nútený nariadiť vyšetrovanie. Stavy žiadali aj úpravu donačného systému. Dvorská komora však vyhlásila, že nesúhlasí s obmedzením príjmov z tohto práva, lebo peniaze sú potrebné na financovanie obrany krajiny.

Cisársky dvor v záujme zachovania uhorskej komory a proti zavedeniu funkcie taverníka argumentoval aj tým, že pred Moháčom erárne príjmy často spravovali aj takí hodnostári, ktorí ani neviedli riadnu evidenciu príjmov a výdavkov a z peňazí sa obohacovali sami a ich príbuzenstvá. Na rozdiel od nich však uhorská komora a jej úradníci podliehali cisárskej kontrole.

Forgáč teda nechcel súhlasiť so zrušením komory ale prisľúbil, že bude ešte prísnejšie kontrolovaná a prípadné prechmaty budú vyšetrené.

Stavy nakoniec súhlasili so zachovaním komory, ale žiadali, aby v budúcnosti na čele Bratislavskej a Spišskej komory stáli nie biskupi, ale svetskí hodnostári. Ďalej sa zasadzovali o to, aby Suhay a Migazzi boli označení za zradcov a vyhnaní z krajiny.

Administratívna činnosť týchto dvoch mužov vyvolala nenávisť u stavov, ktorá smerovala aj proti biskupstvu ako cirkevnému spoločenstvu. Táto skutočnosť sa stala základom ďalších dvoch BočKayových požiadaviek.

VI., VII.

V dejinách Uhorska ešte nikdy neodznali takéto požiadavky v cirkevných otázkach a zo strany najradikálnejších protestantov pôsobili až prehnane prísne.

Titul biskup mohol užívať len cirkevný hodnostár vymenovaný kráľom na čelo príslušnej cirkevnej oblasti (diecézy). Bez vlastnej diecézy sa cirkevný hodnostár nemohol stať biskupom.

Biskupi mali byť odmeňovaní v súlade so stavom krajiny. Počet biskupstiev mal byť znížený a ustálený na presný počet. Biskupstvá mali dostávať svoje majetky podľa hospodárskej situácie krajiny.

Vysokí cirkevní feudáli sa nemohli angažovať vo svetských záležitostiach, rovnako nemohli byť členmi kráľovskej rady a nemohli sa zaoberať súdnictvom.

Nakoniec sa mali zrušiť sväté (posvätné) stolice. Tieto požiadavky pred Bočkayovým povstaním boli úplne nepredstaviteľné. Tej istej protestantskej šľachte, ktorá s takou nenávisťou vystupuje teraz proti vysokému kléru, by sa prednedávnom ani neprisnilo, že biskupský stav nie je prvý a najvážnejší v právnom a spoločenskom živote krajiny. Považovali ich za ochrancov ústavnosti, mali výnimočné postavenie v kráľovskej rade, v spravodlivosti a v spravovaní krajiny. Ešte pred štvrtstoročím protestantské stavy obsadenie arcibiskupského stolca v Ostrihome, pokladali za jednu z najdôležitejších otázok krajiny. A teraz sa všetko zmenilo. Zrušenie biskupského titulu bez diecézy súviselo s tým, že napríklad územia Kaločskej (Kalocsa), Bosnianskej, Čanádskej (Csanád), Knínskej, Päťkostolnej (Pécsi), Srieamskej (Szerém), Vacovskej (Vác) a Varadínskej (Várad) diecézy sa nachádzalo pod tureckou nadvládou a obyvatelia podliehali Turkom. Avšak v budúcnosti sa počítalo s ich navrátením do zväzku Uhorského kráľovstva. Je skutočne potrebné hľadať dôvod tej obrovskej zmeny?

Nepochybne veľký podiel na tom má aj začínajúca sa protireformácia, v rámci ktorej vysoký katolícky klérus opierajúc sa o kráľovskú moc, neľútostne prenasledoval protestantov. Tým dosiahli len to, že protestantské stavy sa so zbraňou obrátili proti katolicizmu a kráľovskému dvoru.

Druhým dôvodom bola nenávidená rola, ktorú zohrávali jednotliví biskupi, ako napr. Suhay, Migazzi a Zalatnoky päťkostolný biskup (Pécs), vo verejnom živote ako predstavitelia rôznych komôr a rád.

Už len tieto dôvody postačili na to aby stúpila nenávisť a antipatia proti biskupom bez vlastnej diecézy.

Títo bezmajetní biskupi boli upodozrievaní zo strany verejnosti aj z úplatkárstva, kupčenia, aj z vlastizrady. Táto obžaloba bola vážna, a žiaľ často nie bez opodstatnenia. Pápežský vyslanec v Uhorsku, Serra, vo svojich pamätiach píše, že pred BočKayovým povstaním najväčšiu autoritu v Uhorsku tak vo svetských ako aj v cirkevných záležitostiach mali biskupi. Zastávali funkciu miestodržiteľov, kancelárov, kráľovských radcov, predstavených komory, hlavných županov a najvyšších sudcov v trestných veciach. Toto postavenie pre biskupov zabezpečili nemeckí radcovia z viedenského dvora. Nie však preto aby cirkevných hodnostárov odmenili za ich odbornosť a morálku, ale chceli si ich zaviazvať, aby s ich pomocou mohli okrádať obyvateľov Uhorska. Biskupi teda mali veľkú právomoc voči Uhrom, ale maximálne podliehali nemeckým radcom. Sudcovské, politické a finančné záležitosti záviseli od Nemcov, ktorí všetky príjmy a pôžitky vyvážali z Uhorska. Keď sa stavy na snemoch dožadovali svojich práv, vysokí cirkevní hodnostári ich nepodporovali, skôr sa pridávali k Nemcom, aby neprišli o ich priazeň. Nemci ich presvedčili, aby v protiklade s cirkevnými zvyklosťami vynášali tresty smrti, rozhodovali o konfiškáciách majetkov uhorských feudálov, ktoré potrebovala viedenská komora. Uhorskí biskupi so všetkou usilovnosťou slúžili nemeckým radcom a ako nemé psy, len aby neprišli o svoju košť boli ticho a neozvali sa ani vtedy, keď títo siahali aj na cirkevné majetky.

Ak len tretina z toho, čo napísal Serra pápežovi o uhorských biskupoch, zodpovedala skutočnosti, hneď pochopíme BočKayove požiadavky týkajúce sa biskupov. Navyše, prevažne protestantská šľachta už na začiatku považovala počínanie biskupov za hlavný dôvod vypuknutia povstania.

Pôsobenie svätých (posvätných) stolíc úzko súviselo s biskupmi, ktorí im predsedali. Sväté stolice často vykonávali sudcovskú právomoc aj v čisto svetských záležitostiach. V prípade, že obžalované strany sa nedostavili na súdne pojednávania, sväté stolice ich trestali značnými finančnými pokutami. Tie potom neraz vymáhali aj za pomoci cisárskych vojsk. Najznámejším sa stal prípad vyberania desiatkov v Trenčianskej stolici. Vďaka Žigmundovmu privilegiu Trenčianska stolica sa vykúpila spod povinnosti odvádzania desiatkov. Biskup František Forgáč aj vo funkcii kancelára však považoval túto sumu za príliš nízku, preto požadoval od stolice desiatkovú povinnosť plniť v naturáliách. Konal tak napriek tomu, že podľa zákonného článku LXXII z roku 1563 od tých, ktorí v čase schválenia tohto zákona desiatok platili v peniazoch, nikto nesmel požadovať naturálie. Biskup ho nebral do úvahy, nechal si predvolať pred posvätnú stolicu zástupcov Trenčianskej stolice. Tí sa však nedostavili pred súd a preto biskup Forgáč dal exkomunikovať (vylúčiť z cirkvi) celú

stoličnú šľachtu. Tento prípad vyvolal napätie na krajinskom sneme v roku 1599 a krupinským stavom slúžil ako silný argument na zrušenie svätých stolíc.

Požiadavky stavov vo veci biskupov boli v protiklade s existujúcim verejným právom a s panovníckymi výsadami v Uhorsku. Preto im viedenský dvor ani nemohol vyhovieť. Arcivojvoda Matej dal v auguste svojmu zmocnencovi Forgáčovi také pokyny, že stavy nemôžu určovať panovníkovi ani spôsob vymenúvania biskupov, ani obmedzovať ich počet. Prisľúbil len toľko, že v budúcnosti sa panovník bude snažiť ustanoviť len toľko biskupov, koľkým môže zabezpečiť aj vlastnú diecézu. Čo sa týka sudcovskej činnosti biskupov a ich zastávania funkcie kráľovského radcu, arcivojvoda upozornil Bočkaya na to, že na základe starých zákonov a právnych zvyklostí, vysoký klérus vždy zastával významné miesto v korunnej rade a súdnictve a nebolo by dobré, kedy cirkev prišla o toto privilégium. Ešte väčšiu nevôľu vyvolala podmienka zrušenia svätých stolíc, lebo tie boli organickou súčasťou katolíckej cirkvi a ich zrušenie nie je právom ani úlohou kráľa.

Spomedzi feudálov Bočkay ako prvý uznal, že požiadavky voči viedenskému dvoru treba zmierniť. Preto Jurajovi Turzovi (Thurzo György) v Košiciach dôverne naznačil, že on osobne nie je proti ustanoveniu biskupov bez vlastnej diecézy, ba aj diecézni biskupi by mohli zastávať funkciu kráľovského radcu, avšak pochybuje, že by stavy súhlasili s tým, aby biskupi okrem kancelára mohli vykonávať aj inú verejnú činnosť. Turzo napokon navrhol, aby sa diecézni biskupi mohli stať aspoň členmi uhorskej rady. Predpokladal, že sa tým vyrieši aj problém biskupov bez diecézy.

Aj vo veci svätých stolíc našiel riešenie, ktoré podľa neho navrhol predostrieť Forgáč stavom v Krupine. Úrad zostáva, ale prechmaty a podvody vo veci desiatkov sa vyšetriť a napraviť. Tieto návrhy akceptoval aj pápežský nuncius. Arcivojvoda Matej bezprostredne pred otvorením krupinského snemu vydal zvlášť pokyny Forgáčovi, na základe ktorých mal zaujať stanovisko vo vyjednávaniach. V zmysle týchto pokynov Forgáč mal tlmočiť stavom, že kráľ nesúhlasí so znížením počtu už existujúcich biskupstiev, arcivojvoda však sľubuje, že ich počet sa už nebude zvyšovať. Ďalej sa má Forgáč odvolávať na cirkevno-právnu terminológiu, podľa ktorej titul biskupa nevymyslel kráľ, ale existuje už od pradávna. No v budúcnosti kráľ bude vymenúvať do funkcie kráľovského radcu len diecézneho biskupa. Ďalej odmieta zrušenie svätých stolíc, súhlasí však, že neprávosti sa majú vyšetriť.

O triezvom a korektnom postoji stavov svedčí skutočnosť, že napokon ustúpili od podmienky zrušenia svätých stolíc a súhlasili s tým, že neprávosti sa budú riešiť na najbližšom krajinskom sneme.

Odpoveď vo veci biskupov stavy príliš nepotešila, ba prísľub kráľa, že ich počet sa nebude zvyšovať, ich priam pobúrila. Ak totiž stolec ostrihomského biskupa môže byť neobsadený, načo je potom dvanásť takých biskupov, z ktorých iba nitriansky a rábsky (győrsky) majú vlastnú neporušenú diecézu. Ostatné čiastočne, 5 alebo 6 úplne leží na území ovládanom Turkami. Najprv si stavy osvojili takú predstavu, že v Uhorsku postačujú tri katolícke biskupstvá, z nich jeden biskup vo funkcii kancelára môže byť členom Uhorskej kráľovskej rady. Nakoniec síce od nej ustúpili, ale trvali na tom, že biskupský titul sa už nesmie udeľovať bez diecézy. Ďalej žiadali od kráľa, aby v budúcnosti za biskupa ustanovili len kňaza šľachtického pôvodu a jedine taká osoba by sa mohla stať členom kráľovskej rady. Od biskupa – šľachtica – totiž očakávali, že sa nenechá ovplyvňovať nemeckými úradníkmi, svedomito a nebojácne bude obhajovať záujmy Uhorska. Týmto návrhom, prijatým stavmi, ktorý sa chcel priblížiť ku stanovisku dvora, sa ukončil prvý deň rokovaní 24. novembra.

VIII.

V druhý deň rokovaní, 25. novembra, v ôsmom bode požiadaviek si Bočkay želal, aby panovník stiahol z Uhorska jezuitov a nikdy viac ich tam neposlal. Tu sa Bočkay prejavil ako sedmohradské knieža. V Sedmohradsku totiž jezuitov už celé desaťročia upodozrievali z toho, že namiesto tradičnej neutrálnej politiky Sedmohradska (pokojné spolužitie s Turkami) – za podpory pražského a štajersko-hradského (Grácz) dvora a za účasti Žigmunda Bátoryho – usilovali sa o spojenie kresťanských mocností proti Turkom. To síce prinieslo niekoľko svetlých dní pre Sedmohradsko, avšak netrvalo to dlho. Nastali dlhé roky biedy a utrpení, hlavne za vlády Ondreja Bátoryho (Báthory Endre), vojvodu Michala, Bastu a Mojžiša Sékejiho (Székely Mózes). Obyvatelia Sedmohradska nedôverovali jezuitom, preto ich chcel Bočkay vyhnáť z celého Uhorska. V tej dobe sa jezuiti usadili v severnom Uhorsku na území Turčianskeho prepoštstva v Kláštore pod Znievom, kde ale nezískali stabilné, trvalé postavenie.

Bočkayov boj proti jezuitskému rádu súvisel aj so stupňujúcou sa protireformáciou. V tom čase platilo pravidlo, úzus „cuius regio eius religio“, čo sa ale celkom nedodržiavalo. Na konci 16. a na začiatku 17. storočia panovník si vyhradil právo, že ak niekoho obdaruje majetkami a uvoľní sa

miesto kňaza nezávisle od toho, či ide o katolíckeho alebo evanjelického duchovného, zemepán musí obsadiť prázdne miesto katolíckym duchovným (kňazom). Obdarovaný sa mal zaviazat', že tak on ako aj jeho dedičia budú všemožne podporovať katolícku vieru proti evanjelickej. Ak tak neurobia, budú im môcť byť tieto majetky zhabané. Túto klauzulu, ktorá nemala oporu v zákone, verejnosť neopodstatnene pripisovala jezuitom. Preto sa stavy usilovali o vyhnanie jezuitského rádu z Uhorska. Bočkay si želal, aby klauzula o nespravodlivej podpore katolíckej viery na úkor evanjelickej a kalvínskej bola odstránená zo všetkých donačných listín vydaných panovníkom a aby nové privilegálne darovacie listiny už neobsahovali túto podmienku.

V pokynoch, ktoré dostal Forgáč od dvora v auguste, sa zdôrazňovalo, že text donačných listín sa nemá meniť a riešenie prípadu jezuitov sa malo odsunúť na najbližší všeobecný snem.

Takéto riešenie prekazilo vystúpenie vysokých cirkevných hodnostárov, ktorých v tom podporil aj viedenský a pražský nuncius (pápežskí vyslanci). Presvedčili kráľa a arcivojvodu Mateja, že požiadavka Bočkaya a jeho prívržencov vo veci jezuitov je výlučne v právomoci kráľa, jednoznačne smeruje proti katolíckej cirkvi a nemá oporu v žiadnom zákone. Klauzula o podpore katolíckej viery nie je v protiklade so zákonmi ani slobodami, ba naopak, vyplýva z kráľovskej prísahy a zaviazanosti voči katolíckej cirkvi.

25. novembra teda Forgáč odpovedal v takom zmysle, že arcivojvoda Matej si želá, aby riešenie prípadu jezuitov a odstránenie klauzuly o podpore katolíckej viery voči ostatným mali byť vyňaté z podmienok vyrovnania medzi dvorom a uhorskými stavmi, a malo sa nimi zaoberať neskôr, po podpísaní mieru v Krupine.

Stavy však neustúpili a vydali rozhodnutie, v ktorom trvali na splnení oboch Bočkayových požiadaviek.

IX.

V 9. bode figurovala požiadavka, aby na území celého Uhorska, v mestách, hradoch, zámkoch všetky vojenské hodnosti, počnúc generálmi, končiac kapitánmi mali zastávať iba tí, ktorí sa narodili v Uhorsku – Uhri (Magyarok), prípadne vnuci cudzincov, ktorí sa usadili v krajine a ich potomkovia sa už narodili v Uhorsku.

Týmto spôsobom chceli odstrániť anomáliu, keď na čele vojenských obvodov, hradov, zámkov a pevností stáli buď výlučne, alebo aspoň čiastočne cudzinci, a uhorský element sa vytratil z radov veliacich dôstojníkov.

Na bezpečnosť krajiny a postavenie uhorskej domobrany negatívne vplývala skutočnosť, že záviseli od nemeckej vojenskej rady, ustanovenej v roku 1556. Vďaka necitlivosti, neschopnosti ba aj zlomyseľnosti nemeckých radcov, jednotlivé regióny krajiny sa postupne dostávali pod tureckú nadvládu a aby sa zle platení vojaci v pevnostiach nebúrili, dvor ich nepriamo nútil, aby si chýbajúci žold vymáhali od poddaných okolitých miest a obcí.

Cudzí velitelia a dôstojníci v uhorských pevnostiach boli predĺženými rukami prechmatov dvorských komôr a šírili protireformáciu.

Dvor spočiatku úplne odmietol Bočkayove stanovisko, avšak arcivojvoda Matej prisľúbil, že v budúcnosti pri obsadzovaní vojenských postov budú mať rodení Uhri významnejšie postavenie ako dosiaľ. Toto tlmočil Forgáč krupinským stavom, odmietajúc však požiadavku, aby len potomkovia usadnuvších sa cudzincov mohli zastávať vysoké vojenské pozície v Uhorsku.

X.

V 10. bode Bočkay nástojil na tom, aby kráľ v hradoch a odľahlých, hraničných zámkoch na území Uhorska nevydržiaval cudzích žoldnierov.

Na obranu proti Turkom, okrem uhorských vojsk, cisár povolal aj cudzie žoldnierske vojská. Tieto pozostávali z dvoch skupín: jednu tvorila pravidelná stráž (regulárne vojsko) v pevnostiach, druhá bývalá najímaná spravidla na jar z cudzích prostriedkov, ktoré cisár dostával zo zahraničia. Zúčastňovala sa otvorených bitiek a pri dobýjaní tureckých pevností. Na jeseň bývala rozpustená. Často sa stávalo, že na vyplatenie žoldu tejto skupine nezostali prostriedky. Preto kým sa nepodarilo zohnať peniaze na žold týchto ľudí, ubytúvali sa na zámkoch a hradoch a tam prečkali zimu. Žiaľ neraz dochádzalo ku konfliktom medzi nemeckou strážou a týmito žoldnierzmi. Navyše, keď im nakoniec vyplátili príslušnú odmenu, odpočítali im od žoldu 25 – 40 % za ubytovanie a iné poplatky. Títo potom, keď opúšťali krajinu, vyrabovali okolité miesta a obce.

Znie to síce prekvapujúco, ale Bočkay nie týchto ozbrojencov považoval za najškodlivejšie vojenské sily v Uhorsku. Vedel totiž, že jednak bez nich Uhri nemôžu úspešne bojovať proti Turkom a jednak títo sa nezdržiavali

sústavne na území kráľovstva. Väčšie škody napáchala hradná stráž, slúžiaca v pohraničných pevnostiach. Títo vojaci – hlavne nemeckého a talianskeho pôvodu – pravidelne podnikali lúpežné výpravy do okolitých miest a obcí a obyvateľstvo držali v neustálom strachu. Neboli spoľahliví, lebo za peniaze často odovzdávali Turkom jednotlivé pevnosti. Ani to nebolo dobré, že v týchto strážnych jednotkách často slúžili spolu cudzinci s Uhrami, a preto z času na čas dochádzalo k nedorozumeniam a konfliktom. To však úspešne využívali Turci. Krupinské stavy chceli dosiahnuť to, aby do stálej stráže v pevnostiach dávali uhorských miestnych vojakov (aby stála stráž bola nielen nemecká, ale aj domáca). Keďže Uhri lepšie poznali ich bojovú taktiku, vyznali sa v teréne, boli zvyknutí na klimatické podmienky, preto sa úspešnejšie mohli postaviť proti Turkom, ako cudzí vojaci neznalí tunajších pomerov. Bočkay chcel oddiely zdivených hajdúchov zamestnať bojmi s Turkmi, aby prestali rabovať a pustošiť uhorské mestá a obce.

Proti týmto argumentom dvorné a vojenské kruhy uviedli dve veľmi vážne výhrady: nedôveru a nedorozumenie. O nedorozumenie išlo v tom, že Bočkayovo želanie si vysvetlili tak, ako keby bol proti prítomnosti každého cudzieho cisárskeho vojska v Uhorsku. Nedôvera spočívala v tom, že uhorské – hajdúske – jednotky boli síce odvážne a pohyblivé, avšak menej disciplinované a húževnaté. Preto v strážnych jednotkách na hradoch a zámkoch, kde bola nevyhnutná maximálna oddanosť cisárovi a vytrvalosť voči útočiacim Turkom, nemohli tvoriť väčšinu, toľko nemohli byť sami bez cudzích žoldnierov. Panovník bol rozhodnutý túto podmienku za žiadnych okolností nesplniť. Považoval za prirodzené, že v pevnostiach si bude držať také strážne vojská, aké uzná za vhodné. V tomto úsilí ho podporila aj Uhorská rada, ktorá sa odvolávala na minulosť, keď uhorskí králi vždy používali aj cudzie vojská na ochranu kráľovstva. Ďalej pripomenula, že v priebehu 16. storočia na uhorských snemoch neraz odznelo, že Uhri nie sú schopní sami sa ubrániť proti Turkom, sú nedisciplinovaní. Ďalšou argumentáciou bolo to, že i samotná uhorská šľachta na snemoch už v minulosti proti Turkom žiadala vojská do uhorských pevností. Ako významný dôvod na udržanie cudzích vojsk v Uhorsku slúžil aj argument, že české a rakúske stavy sú ochotné financovať v uhorských pevnostiach len také jednotky, ktorým bezpodmienečne dôverujú a tie boli väčšinou valónskeho alebo nemeckého pôvodu.

Takouto argumentáciou odmietol na sneme v Krupine Forgáč Bočkayove požiadavky v súvislosti s cudzími vojskami. Namiesto splnenia týchto požiadaviek, kráľ sľúbil splniť iné požiadavky. Bočkayovi však prisľúbil, že

v budúcnosti si panovník vždy vyžiada názor uhorských radcov ak bude rozhodovať o uhorských otázkach. Mohol to urobiť bez väčších ťažkostí, totiž zdanlivo to platilo aj predtým. Až na niektoré finančné a vojenské záležitosti, ktoré si vyžiadali mimoriadnu odbornosť, pri riešení problémov, ktoré sa vyskytli v Uhorsku, panovník vždy konzultoval s Uhorskou kráľovskou radou. Pravda, pri rozhodnutí neraz prevládal vplyv iných dvorských úradníkov nad názorom Uhorskej kráľovskej rady. Toto bolo sľúbené prostredníctvom arcivojvodu. Sľúbené to bolo ale už skôr, čo teda nebolo takmer žiadnym veľkým ústupkom cisára.

Krupinské stavy podporili Bočkayove požiadavky a uzniesli sa na tom, že v budúcnosti v uhorských záležitostiach sa má panovník opierať jedine o stanovisko uhorských radcov.

Rovnako trvali na tom, aby strážne jednotky v uhorských pevnostiach tvorili výlučne len uhorskí vojaci.

XI.

V 11. bode bola požiadavka, aby sa panovník osobne zúčastňoval krajinských snemov, vo výnimočných prípadoch, keď nemôže prísť osobne, krajinskému snemu mal predsedáť palatín.

Už uplynulo viac ako 20 rokov, odvtedy, čo ešte mladý Rudolf v apríli 1583 otvoril rokovanie krajinského snemu v Bratislave. Odvtedy sa ani raz nezúčastnil snemu, vždy ho zastupoval niektorý z mladších bratov. Spočiatku sa ospravedlňoval tým, že si váži Uhorsko, kde ho prvýkrát korunovali za kráľa, ale neisté pomery v nemeckých krajinách mu neumožňujú prísť na snem. Neskôr tvrdil, že jeho neúčasť súvisí s tým, že sa snaží na európskych panovníckych dvoroch zabezpečiť podporu pre Uhrov v boji proti Turkom. Istý čas uhorské stavy aj verili takýmto slovám i keď vedeli, že je povinnosťou panovníka pravidelne sa stretávať s predstaviteľmi stavov na krajinských snemoch. Hlavne na sneme v Serenči stavy dali na vedomie Európe svoj názor, keď panovníka dosť ostro napadli za neúčasť a prirovnávali ho k etiópskemu panovníkovi, ktorý spoza závesu komunikuje s poddanými a keď im občas ukáže ruku alebo nohu, už to sa považuje za veľkú česť (obet').

Osobnej účasti kráľa na rokovaní krajinských snemov uhorské stavy pripisovali mimoriadny význam. Panovník síce vždy posielal na snemy svojich

bratov s údajne neobmedzenou právomocou na rokovanie, avšak často sa stávalo, že predbežné dohody, ktoré sa uzatvárali medzi kráľovým bratom a zástupcami uhorských stavov, panovník často pozmenil, alebo zrušil. Ba k 21 zákonným článkom z roku 1604 svojvoľne pripojil 22. zákonný článok.

Bočkay predpokladal, že ak sa panovník osobne zúčastní na sneme, to čo s ním dohodnú stavy na rokovaniach, neskôr už nebude môcť zmeniť.

Požiadavka, aby neprítomného panovníka na sneme zastupoval nie jeden z jeho bratov, ale palatín, nemala väčší praktický význam. Totiž ak panovník, napriek deklarovanej plnej moci kráľovmu zástupcovi v rokovaniach so stavmi jeho dohody často neakceptoval, nedalo sa očakávať, že palatín bude mať pred panovníkom väčšiu autoritu. Stavy sa neskôr spoliehali na to, že na rozdiel od kráľovských bratov, arcivojvodov, na palatína môžu vyvíjať účinnejší tlak, aby energickejšie hájil priebežné dohody zo snemu pred kráľom. Dokonca počítali s tým, že palatína výnimočne môžu aj donútiť, aby odstúpil z doživotnej funkcie, ak stavy usúdia, že sa dopúšťa nezákonnosti. Zákonný článok XXII z roku 1526 palatína trestá stratou života a majetku ak by bol odsúdený za zradu. Pod ťarchou takéhoto trestu palatín mal zabrániť prechmatom zo strany panovníka.

Prianie osobnej účasti kráľa na uhorských snemoch si nenašlo priaznivú ozvenu u Rudolfa. On sa takmer výlučne zdržiaval v pražských Hradčanoch a nerád počúval aj to, keď ho pozývali na ríšske snemy do nemeckých krajín. Na druhej strane ani on sám, ani jeho dvorní radcovia nesúhlasili s tým, aby palatín dostal väčšie právomoci na snemoch. Neprijemne sa to dotklo aj arcivojvodu Mateja, ktorý vediac, že Rudolf nemá potomka, sa preto automaticky pokladal za budúceho panovníka a rovnako nechcel rozšíriť vplyv palatína. Ústami svojho zmocnenca Forgáča teda odkázal stavom, že panovník nemôže prísť na snem a rozšírenie právomoci palatína jednoznačne odmietol.

Stavy uznajúc síce zásady arcivojvodu Mateja, neprijali túto odpoveď a naďalej trvali na osobnej účasti panovníka na snemoch. Neustúpili ani od požiadavky rozšírenia právomoci palatína na rokovaniach snemu.

Takto sa skončil druhý deň rokovania krupinského snemu 25. novembra.

XII.

Zvlášť netrpezlivo očakával nasledujúci deň 26. novembra Štefan Ilešházi. 12. bod Bočkayových požiadaviek sa totiž týkal jeho prípadu. Bočkay si želal,

aby panovník tých, ktorých podozrieval z urážky majestátu vyzval, aby sa dostavili na snem a tam ich mali súdiť riadni sudcovia krajiny podľa platných zákonov a zvyklostí. Jedine tých možno potrestať, ktorých uznajú za vinných títo sudcovia. Tým, ktorých v minulosti potrestali bez riadneho procesu a vynešenia rozsudku, zhabali im majetky, majú všetko vrátiť a majú byť omilostení.

Každému bolo jasné (uhorskej rade i viedenskej „vláde“), že tento bod sa dostal do Bočkayových požiadaviek vďaka Ilešházimu. Arcivojvoda Matej prostredníctvom Forgáča v auguste oznámil Bočkayovi, že jeho želanie sa bude snažiť riešiť a že dá prešetriť Ilešházihu prípad, avšak nesľúbil vrátenie majetkov, odvolávajúc sa na to, že panovník nikomu neskonfiškoval majetky bezdôvodne. Ilešházii na radu známych, namiesto toho, aby počkal na riadny proces, obrátil sa na kráľa so žiadosťou o milosť. Neuspel a kráľ mu sprostredkované cez arcivojvodu Mateja odkázal, že jeho i ostatné podobné prípady bude riešiť zvláštny súd, ktorému sa musia podriaďiť. Toto stanovisko potvrdil aj Forgáč a navyše zdôvodnil, že kráľ v minulosti nikomu nezhabal majetky bezdôvodne.

Krupinské stavy sa neuspokojili s takouto odpoveďou, lebo v minulosti mali práve opačné skúsenosti, keď šľachtické rody neraz prišli o svoje majetky vďaka pochybným podozreniam, vykonštruovaným dvornými radcami.

XIII.

13. bod obsahoval požiadavku o všeobecnej amnestii pre tých, ktorí sa zúčastnili povstania proti panovníkovi. Tento mal písomne odpúšťať všetkým vzbúrencom (rebelom).

Arcivojvoda Matej považoval za dostačujúce, ak panovník vyhlási, že odpúšťa všetkým a títo slávnostne prisahajú vernosť kráľovi.

Forgáčova odpoveď krupinské stavy neuspokojila. Urážalo ich, že panovník od nich žiada prisahu vernosti. Oni neboli neverní, keď povstali proti nemu. Urobili to preto, lebo porušil ich výsady uzákonené v Zlatej bule a Werböciho zákonníku (l. r. 9. článok, 6. §). Len slovný prísľub kráľa, že povstalcom odpúšťa im nestačil. Žiadali listinu o všeobecnej amnestii.

XIV.

V 14. bode figurovala požiadavka, aby majetky, ktoré daroval Bočkay ako sedmohradské knieža a vodca povstalcov svojim verným, panovník uznal za právoplatné a povýšenie do šľachtického stavu potvrdil.

Vzhľadom na to, že hodnota majetkov, predovšetkým cirkevných, ktoré Bočkay zhabal katolíckej cirkvi a feudálom, ktorí sa k nemu nepridali, činila v tom čase 180 000 florénov (na začiatku 20. storočia približne 8 000 000 korún) a neskôr ich daroval svojim prívržencom. Bočkay žiadal, aby to kráľ odobril. Nemožno sa čudovať, že táto požiadavka vyvolala na cisárskom dvore značnú nevôľu. Jednak by veľmi poškodila katolícku cirkev, ktorá vždy podporovala Rudolfa a jednak by trestala aj šľachtu, ktorá vydržala na strane panovníka aj pod hrozbou straty majetku a života. Navyše noví majitelia sa spájali s Turkami a Tatármi. Ako by to bolo, keby sa z pôvodne katolíckych majetkov vydržovalo spojenectvo s Turkami. Cisársky dvor sa zasadzoval za anulovanie všetkých Bočkayových donácií. Z cirkevných hodnostárov hlavne schudobnení opáti a prepošti sa obávali, že prídu aj o tie majetky, ktoré im daroval cisár po vyhnaní Turkov. Navyše tieto prostriedky Bočkay prideloval protestantským feudálom, ktorí by sa už postarali o to, aby na príslušných územiach katolícku vieru vystriedala protestantská. Jasným dôkazom tohto tvrdenia bolo aj to, že napríklad vyššiu školu v Blatnom Potoku (Sárospatak) úplne ovládli kalvíni a financovali ju zo zhabaných majetkov katolíckej cirkvi.

Forgáč odpovedal v tom zmysle, že žiadať od panovníka, aby potvrdil Bočkayove donácie je úplne nemožné, lebo by to poškodilo feudálov verných panovníkovi. Mimochodom tieto donácie sú neplatné, lebo ich vykonal Bočkay, ktorého nezvolili za panovníka Uhorska legitímnym spôsobom všetky stavy. Forgáč naopak žiadal, aby všetky zhabané a neskôr darované majetky boli vrátené poškodeným majiteľom. Túto požiadavku panovník odovzdal stavom aj v legitímnej podobe.

Forgáčovi sa podarilo presvedčiť stavy v Krupine, že Bočkayovo želanie je zo strany dvora nesplniteľné. Nemohli však prijať ani odmietavé stanovisko arcivojvodu. Uvedomovali si totiž, že bojovníci odboja už dávno nevideli peniaze a preto darované majetky vnímali ako odškodnenie za nevyplatený žold. Tí ktorí požičiavali Bočkayovi nemalé sumy, dostávali do zálohu len prednedávnom zhabané majetky cirkvi alebo šľachty, lojálnej panovníkovi. Nakoniec si strany vybrali zlatú strednú cestu. Odporúčali cisárovi, aby zhabané cirkevné a feudálne majetky boli vrátené pôvodným majiteľom a ich

súčasní užívatelia, mali byť odškodnení iným spôsobom. Ďalej povýšenia do šľachtického stavu, ktoré sa udiali za Bočkaya, mal preskúmať najbližší všeobecný krajinský snem, ktorý sa mal zísť po uzavretí vyrovnania medzi Bočkayom a cisárom.

XV.

Počas prerokovania 14. bodov Bočkay vystupoval v mene (uhorského šľachtického) národa, ktorý sa chce dohodnúť so svojím panovníkom o ukončení bojov, pod podmienkou, že panovník splní tieto požiadavky.

Okrem týchto štrnástich bodov existoval aj 15., v ktorom Bočkay viac-menej vyčítal panovníkovi, že pri svojej korunovácii za uhorského kráľa Rudolf prisahal, že bude dodržiavať aj také zvyklosti a pravidlá, ktoré sa v súčasnosti porušujú. Ale keďže ide o menej závažné prípady, ich náprava sa mala uskutočniť na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme.

K tomuto názoru sa pripojil aj Štefan Ilešházi. Usiloval sa o to, aby sa zjednotil výklad krajinských zákonov. Samotný princíp zjednotenia mal byť prijatý na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme. Ilešháziho v tomto úsilí viedli aj osobné dôvody. Vo svojom vyhnanstve v Poľsku si totiž často listoval v uhorskom zákonníku. Prišiel na to, že niektoré dekréty dávajú panovníkovi príliš veľkú právomoc. Napríklad obvineného z porušenia zákonného článku XXV z roku 1546 o porušení verejného pokoja mohol panovník bez riadneho súdneho procesu trestať smrťou. Je síce pravda, že tak mohol urobiť iba vtedy ak išlo o všeobecné závažný delikt. Ilešházi však tvrdil, že Rudolf tak koná v súčasnosti vždy. Preto prosil Bočkaya ešte z Poľska, aby vyrovnanie medzi uhorskými stavmi a panovníkom podmienil aj všeobecnou revíziou uhorských zákonov. Túto požiadavku Ilešházi písomne predostrel arcivojvodovi Matejovi, keď sa 1. novembra stretol s Forgáčom v Krupine. Pripomenul, že je potrebné vydať jasný výklad k nejednoznačným zákonom. Prijal predbežný súhlas arcivojvodu v mene kráľa, aby na najbližší krajinský snem mohol bez odporu kráľa uskutočniť nevyhnutné opravy.

Matej sa v tejto veci obrátil na kancelára Uhorskej kráľovskej kancelárie v Prahe, Tibora Himmelreicha (Tiborc), ktorý bol známou autoritou v otázkach uhorského verejného práva. On síce teoreticky podporil myšlienku reformy problematických zákonov, obával sa však, že v dnešných neistých časoch povstalci využijú reformu hlavne proti katolíckej cirkvi

a na zľahčovanie nebezpečenstva povstania proti panovníkovi. Preto Matej odpovedal Ilešházinu v takom zmysle, že panovníkove práva nesmú byť v ničom obmedzované. Súhlasil s tým, že reforma zákonov bude zahrnutá do požiadaviek vyrovnaní, ak to bude v súlade s práním všetkých stavov. S takýmto pokynom poslal Forgáča do Krupiny.

Napriek všetkému, 26. novembra, keď sa malo rokovať o tejto otázke, ani sa nedostala do programu. Stavy sa totiž zľakli, že v súčasnosti, keď panovníkove právomoci sú už také veľké a servilnosť jednotlivých feudálov taká rozšírená, skúmaním zákonov, by (uhorský šľachtický) národ mohol prísť aj o tie práva, ktoré ešte má. Najprv musia nastať pokojnejšie časy, aby sa o nich mohlo zodpovedne uvažovať. Postačí ak sa vyrovnanie uskutoční splnením ostatných požiadaviek. Nakoniec krupinský snem nie je riadny, všeobecný a úplný a preto možno ani nie je vhodný na to aby sa rozhodlo o reforme zákonov. Ilešházi ako pragmatický štátnik uznal, že v tejto záležitosti je potrebný súhlas všetkých stavov. Preto 25. novembra dal vedieť arcivojvodovi Matejovi, že ustupuje od svojej požiadavky a necháva ju na najbližší všeobecný krajinský snem.

Keď sa teda prerokúval posledný bod BočKayových podmienok, o reforme zákonov nepadlo ani slovo. Forgáč celkom pokojne vyhlásil, že jeho veličenstvo si nepamätá, že by bol konal kedykoľvek proti právam krajiny a v protiklade so svojou korunovačnou prisahou. Svoje kráľovské povinnosti si bude plniť aj v budúcnosti. Bude chrániť ústavnú celistvosť, slobodu a práva krajiny tak ako to robil aj za posledných 13 rokov počas bojov s Turkami.

Takéto vyhlásenie mimoriadne pobúrilo prítomných. Jeho veličenstvo si vraj nepamätá, že by bol kedykoľvek porušil svoju korunovačnú prisahu. My mu to teda pripomenieme!

A hneď sa začali vyťahovať také veci, ponosy, o ktorých sa už rozhodlo predtým alebo o ktorých by sa ani nehovorilo, nebyť Forgáčovho vyhlásenia. Môžeme ich rozdeliť na 4 skupiny.

V prvej boli sťažnosti proti rozdávaniu krajinských funkcií cudzincom. O týchto sa už hovorilo.

V druhej boli výhrady proti darovaniu majetkov cudzincom, napríklad Víglaš, Slovenská Ľupča, Muráň, Chust (Huszt), Zvolen, Dobrá Niva, Trenčín, Šurany, Likava atď. rakúskym a nemeckým správcom, istému Rappachovi, Gašparovi Trybelovi, Herbersteinerovi a bohatému viedenskému obchodníkovi Lazarovi Henkelovi, proti čomu protestovali aj účastníci krajinských snemov v rokoch 1599 a 1600.

Dvor odmietol túto kritiku, poznamenal, že ako riadni poddaní jeho veličenstva aj oni majú právo na majetky na území Uhorska. Veď napríklad Ilešházi vlastní majetky v moravskom Hodoníne. Dvor uviedol proti námietkam aj iné dôvody. Majetky, ktoré stavy vymenovali, sa nachádzajú v blízkosti baníckych miest. Keď boli ešte v rukách uhorských feudálov, tí veľmi sťažovali banícku výrobu, nekontrolované rúbali lesy, neposkytovali drevnú hmotu pre baníctvo, pod titulom rôznych zemianskych výsad obmedzovali ťažbu nerastov, boli v neustálom konflikte s baníckymi mestami. Vynikli najmä Balašovci a Ilešházi. Uhorské komory boli proti nim bezmocné. Avšak keď tieto majetky vlastnili Nemci, komory voči nim lepšie vedeli hájiť záujmy eráru a krajiny.

Tretiu skupinu sťažností tvorili prípady zemepanských mestečiek Modry, Pezinka a Svätého Jura. Za týmito sťažnosťami stál Ilešházi, ktorému panovník odňal záložné právo na tieto mestecká a v blízkosti sa nachádzajúce hrady a zámky. Modru, Pezinok a Svätý Jur vyňal z moci Ilešháziho a všetky privilégia, ktoré predtým užíval zemepán, prešli na mestecká. Krupinské stavy si osvojili námietky Ilešháziho. Do istej miery mali aj pravdu. V zmysle zákonného článku XXXIII. z roku 1542 výhody, ktoré obce dosiaľ nadobudli, už nikdy nemôžu byť vyňaté v prospech panovníka a on ich teda nemôže darovať ďalej svojim poddaným. Preto zákon zakazoval aj ďalšie odmeňovanie zemepanských mestečiek. Ba mali byť vrátené aj tie majetky a privilégia, ktoré obce získali od čias panovania Ľudovíta II. Stavy opakovane protestovali proti darovaniu majetkov Pezinku a Svätému Juru. Do korunovácie v r 1608 mal byť prijatý zákonný článok 6, ktorý by potvrdil platnosť zákonného článku 33 z roku 1542, t. j. v budúcnosti panovník už len so súhlasom uhorskej rady bude mať právo udeliť nejakú výsadu zemepanským mesteckám. Definitívne riešenie prípadu troch zemepanských mestečiek malo byť odsunuté do obdobia korunovácie roku 1608.

Úplnú stratu autority a radikálne obmedzovanie Uhorskej kráľovskej kancelárie vyčítali panovníkovi krupinské stavy vo štvrtej skupine požiadaviek.

Všetky významné právomoci rozhodovania a výkonná moc sa sústreďovali v rukách osôb a úradov v blízkosti panovníka. Ani uhorský kancelár ani iní funkcionári uhorskej kráľovskej kancelárie nemohli pomôcť ak sa na nich obrátili príslušníci uhorských stavov so svojimi záležitosťami. Či už išlo o súdnictvo, verejnú správu, komorské, vojenské záležitosti alebo udelenie milosti, vždy si museli dotýční záujemcovia rôznymi darmi a finančnými prostriedkami nakloniť priazeň dvoranov, aby sa prípady riešili spravodlivo v prospech dotknutých. Preto chceli stavy, aby Uhorskej kráľovskej kancelárii bola navrátená pôvodná vážnosť.

Na Forgáčovu odpoveď, podľa ktorej Jeho Veličenstvo si nepamätá, kedy by bol porušil zákony krajiny a svoju korunovačnú prisahu, stavy zareagovali búrlivo. Forgáč na to nebol pripravený a preto nemohol zabrániť tomu, aby stavy v uznesení v 15. článku posmešne nepripomenuli panovníkovi tie prípady, keď konal v rozpore s právom krajiny a so svojou korunovačnou prisahou. Navyše mu vyčítali, že s Uhrami zaobchádza ako s otrokmi. Popri tom všetkom, uznesenie stavov vo veci Uhorskej kráľovskej kancelárie predstavovalo len ich pranie, nestalo sa podmienkou vyrovnania medzi povstalcami a panovníkom. Stavy si len želali, aby cisár navrátil pôvodnú kompetenciu Uhorskej kráľovskej kancelárii. Podľa zákonného článku 9 a 10 z roku 1608 všetky rozhodnutia, nariadenia a donačné listiny, vydané kýmkoľvek iným než Uhorskou kráľovskou kanceláriou, mali byť anulované. Cisárske a iné rakúske úrady už nemali vybavovať uhorské záležitosti, ale túto kompetenciu mali vykonávať iba uhorskí radcovia a uhorskí kráľovskí tajomníci.

Tretí deň krupinských vyjednávaní a vyrovnaní 26. novembra sa skončil vďaka 15. bodu búrlivou diskusiou, v ktorej stavy panovníkovi vymenúvali všetky jeho prehršky voči Uhrom.

Ešte predtým, ako budeme pokračovať v opise ďalšieho priebehu snemu, musíme sa obrátiť k dokumentu, ktorý odovzdal Forgáč stavom 25. novembra. V ňom bolo sľúbené, že ak budú zo strany povstalcov dodržané isté podmienky ešte pred podpísaním prímeria, budú z Uhorska stiahnuté cisárske vojská.

O jednej z najdôležitejších podmienok, aby sa povstalci odvrátili od Turkov, sme sa už zmienili. Ďalšie sú nasledovné:

Keďže mierové rokovania s Turkami si vyžadujú veľa času, Forgáč si želal, aby sa príjmy krajiny už počas tohto obdobia využívali v prospech celého kráľovstva. Po podpísaní vyrovnania a uzavretí mieru s Turkami „príslušní hodnostári“ (perceptor) mali skladať účty o hospodárení kráľovským úradom.

Krupinské stavy to odmietli a navrhli, že tak kráľ ako aj Bočkay môžu disponovať len s príjmami regiónov, ktorým vládnu a rovnako len od nich môžu vyžadovať správu o hospodárení.

Túto odpoveď Forgáč 26. novembra neprijal.

Ďalšia Forgáčova požiadavka sa týkala záležitosti baní, ktoré sa nachádzali na území ovládanom Bočkayom. Vyslovil želanie, aby si dvor na vlastné náklady mohol dať opraviť poškodené banské mechanizmy, štôlne a mincovne, aby sa rozbehla ťažba pod vedením pôvodného cudzieho personálu a aby

dvor mohol využívať príjmy z ťažby surovín. Pritom dvor nebral do úvahy, že banícke mestá sú pod Bočkayovou nadvládou.

Bočkay a krupinské stavy prirodzene nemohli splniť toto -prinajmenšom naivné- želanie. Forgáč ďalej žiadal, aby varadínsky biskup Migazzi a päť-kostolný biskup Zalatknoy boli prepustení zo zajatia.

Knieža najmä vďaka intervencii poľského kráľa, ktorého vyslanci počas vyrovnávacích rokovaní sa zdržiavali v Krupine, bol ochotný prepustiť oboch biskupov. Stavy však boli proti a vzhľadom na 5. podmienku, v ktorej žiadali panovníka aby potrestal Migazziho, Bočkay napokon vrátil slobodu len Zalatknoymu, ktorý v minulosti viedol skromný až asketický život. O niekoľko týždňov zomrel v Poľsku, kde sa bol poďakovať kráľovi za to, že sa prihovril za jeho prepustenie.

Forgáč kládol najväčší dôraz na otázku zásobovania panovníkovi lojálnych hradov a zámkov, potravinami a vojenskými prostriedkami.

Stavy, aby preukázali, že skutočne chcú vyrovnanie s panovníkom, súhlasili s tým, že do obklúčených pevností umožnia dopraviť potraviny, avšak odmietli tam pustiť zbrane a iný vojenský materiál, kým ich panovník nepresvedčí, že sa vážne usiluje o prímerie.

Medzi Forgáčovými želaniami a Bočkayovými podmienkami vznikol protiklad, ktorý mal odstrániť až najbližší všeobecný krajinský snem.

Vďaka nešikovnosti a chybnému kroku stavov, sa takmer prerušilo vyjednávanie o vyrovnaní. Ešte predtým totiž, ako sa obe strany dohodli na všeobecných princípoch vyrovnania, stavy prišli s takým želaním, aby panovník vopred súhlasil s prerokovaním zákonných článkov na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme, ktoré vytýčia stavy.

Je len prirodzené, že dvor s tým nemohol súhlasiť, už aj preto, lebo o splnení väčšiny Bočkayových podmienok nedošlo k dohode medzi Forgáčom a krupinskými stavmi.

Ilešházi, ktorého uznával tak Bočkay, ako aj arcivojvoda Matej, však zasiahol a zachránil rokovania. Pochopil, že Forgáč nemal plnú moc od Mateja na rokovania o všetkých otázkach, ktoré chceli stavy vyriešiť, musel by odcestovať do Viedne po ďalšie inštrukcie, a tým by sa rokovania zbytočne predlžovali.

Ilešházi sa obával prerušenia rokovaní o vyrovnaní medzi Bočkayovými povstalcami a kráľovským dvorom. Tým by aj on sám pohol prísť o majetky, ktoré mu zhabali, musel by sa vrátiť do Poľska, ako nemajetný bezdomovec. Uhorsko v dôsledku občianskej vojny a tureckých nájazdov by sa dostalo do záhuby.

Osobne teda navrhol krajinskému snemu, aby vyslal delegáciu do Viedne na podpísanie vyrovnaní. S týmto návrhom oboznámil i arcivojvodu Mateja prostredníctvom hlavného kapitána Komárna Sigfrida Koloniča (Kolonich Szigfrid). Pri súhlase oboch strán, aj on by mohol byť členom alebo vedúcim delegácie. Tento návrh rovnako prijali aj vo Viedni aj v Krupine. Stav sa uzniesli na tom, že odpovede na Forgáčove požiadavky doručí do Viedne delegácia, ktorej členmi budú aj Ilešházi, Pavol Aponi (Apponyi Pál) a Peter Horvát Mladoševic (Horváth Mladossevith).

Po prijatí tohto uznesenia, Bočkay a Ilešházi sa už s určitou úľavou pozerali do budúcnosti. Bočkay poslal uznesenie Matejovi a očakával od neho skorú odpoveď, kedy príjme krupinskú delegáciu vo Viedni. Dovtedy stavy museli zostaviť zoznam požiadaviek, ktorý Ilešháziovci odovzdajú Matejovi. Už vopred bolo isté, že to nepôjde ľahko. Rozdiel medzi požiadavkami povstalcov a odpoveďami viedenského dvora bol veľký. Ako najvhodnejšie sa javilo ešte raz prerokovať s Forgáčom všetkých 15 bodov. Potom knieža nechal dva dni stavom, aby vypracovali konečnú podobu požiadaviek a Forgáčovi, aby na ne odpovedal. Ako najbližší deň vyjednaní bol vytýčený 29. november.

V ten deň Forgáč odovzdal svoje odpovede na požiadavky stavov. Žiaľ, rozdiely boli ešte veľké. K úplnej alebo čiastočnej dohode došlo len v polovici otázok.

V záležitosti podpísania prímeria s Turkami sa obe strany dohodli. Rovnako súhlasili s tým, že na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme bude zvolený nový palatín. Forgáč súhlasil aj so zrušením dvorskej komory, na čele eráru mal stáť svetský hodnostár, nie ako dosiaľ cirkevný (biskup). Ani pápežský nuncius nemal námietky. V otázke slobody vierovyznania tiež došlo k dohode, lebo Forgáč vyjadril presvedčenie, že panovník nebude robiť ťažkosti. V prípade krajinských hodnostárov, cudzieho pôvodu, zastávajúcich úrady v Uhorsku, Forgáč žiadal stavy, aby tých, ktorí sa osvedčili a neporušili zákony, mohol panovník ponechať vo funkciách. Stav to odobrili, avšak vyhlásili, že v budúcnosti do týchto pozícií majú byť vymenovaní len Uhri. Forgáč prisľúbil aj to, že vojenskú posádku v pohraničných pevnostiach budú tvoriť len Maďari. Stav 3. decembra pripustili, aby v niektorých hradoch a zámkoch mohli pôsobiť aj cudzí žoldnieri. K úplnej dohode došlo aj v otázke urážky cisárskeho majestátu. V budúcnosti tieto prípady mal riešiť sám panovník. Ďalej Forgáč prisľúbil, že Jeho Veličenstvo vydá zvláštnu listinu, v ktorej udelí milosť tým, ktorí sa so zbraňou zúčastnili odboja proti nemu. Nakoniec panovník dal sľub stavom, že v budúcnosti neudelí také výsady obciam, ktoré by poškodzovali práva zemepánov. Na druhej strane

stavy odstúpili od požiadavky, aby kráľ ustanovil za biskupa len osobu šľachtického pôvodu. Súhlasili s tým, aby panovník preskúmal prípady, keď Bočkay povyšoval do šľachtického stavu, taktiež netrvali na riešení kompetencií Uhorskej kráľovskej rady.

Okrem týchto bodov boli aj také, u ktorých nedošlo ku kompromisu. Medzi najdôležitejšie patrilo zrušenie svätých stolíc, spojenie vyberania desiatkov s vydržiavaním kňazstva a vykonávania zemepanských práv.

Forgáč zastával stanovisko, že stavy po prvom rokovaní už odstúpili od požiadavky zrušenia svätých stolíc a po druhom rokovaní navrhol, aby prechmaty v činnosti svätých stolíc, záležitosti desiatkov a vydržiavanie kňazstva sa mali odložiť na nasledujúci krajinský snem. Tí predstavitelia stavov, ktorí za každú cenu chceli dosiahnuť podpísanie vyrovnanja, nakoniec na treťom rokovaní (1. decembra) presvedčili nespokojencov, aby netrvali na riešení problému svätých stolíc a uspokojili sa stým, že aj tento problém, spolu so zemepanskými právami v súlade so zákonmi bude riešiť panovník na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme.

Stavovská delegácia vyslaná do Viedne sa mala dohodnúť s arcivojvodom Matejom na vyriešení ďalšieho sporného bodu, t. j. kto má viesť rokovanie krajinského snemu počas neprítomnosti kráľa. Forgáč vo svojej odpovedi z 29. decembra preferoval Mateja, ale stavy uprednostňovali palatína. Vďaka sprostredkovaniu Ilésháziho stavy nakoniec nevydali záväzujúce rozhodnutie vo veci zastupovania kráľa na sneme.

Preskúmanie Bočkayových donácií, 29. novembra, odložili na najbližší krajinský snem. Ale na treťom rokovaní, 1. decembra, Forgáč ich chcel anulovať. Je prirodzené, že knieža s tým nemohol súhlasiť.

Nakoniec sa prijal kompromisný návrh, podľa ktorého tie majetky, ktoré boli dané do zálohu a za ne získané finančné prostriedky, ktoré boli použité v prospech krajiny, si užívatelia môžu ponechať. Za ostatné zálohované nehnuteľnosti na základe rozhodnutia najbližšieho snemu užívatel'ov mal odškodniť Bočkay, prípadne mohli zostať naďalej v zálohu. Obe možnosti mal odobrať ešte panovník, čo bolo dosť otázné, keďže išlo o skonfiškované cirkevné majetky.

Ako úplne nový bod, ku ktorému Forgáč nezaujal stanovisko, ale vo Viedni ho mohli bez ťažkostí splniť, sa 1. decembra vynorilo želanie stavov, aby kráľovský personál (personalis) bol zvolený so súhlasom uhorskej rady a riadnych krajinských radcov. Teoreticky proti takémuto želaniu kráľovský dvor nemohol mať námietky.

15. bod obsahoval ešte ďalšie dve podmienky. Prvá podmienka zabezpečovala, aby sa žiadny majetok nemohol dostať ani v podobe donácie, alebo predaja do rúk osoby neuhorského pôvodu. Podľa druhej mal panovník navrátiť autoritu a kompetenciu Uhorskej kancelárii.

Obe mali iba všeobecný charakter bez podrobnejších zdôvodnení. Dostali sa síce do programu rokovaní 3. decembra, ale záležitosť Uhorskej kancelárie bola riešená zákonným spôsobom roku 1608.

Na treťom rokovaní 15. bodu popri už známych štyroch želaniach sa hovorilo aj o vzťahu uhorského elementu k mestám. Za uplynulých 300 rokov sa všeličo zmenilo. Na národnostne zmiešaných územiach sa o maďarský jazyk zaslúžila stredná vrstva a mestá. Tá sa dostala do zmiešaných území, pričom v mestách sú v súčasnosti Uhri prvoradým živlom a na okolí iní. Preto by bolo pre čitateľa nepochopiteľné, že v 16. storočí nemohli Uhri (Maďari a Slováci) zastávať funkcie v mestskej rade, zastupiteľstve a nemohli si kupovať (na námestí alebo v meste vôbec) domy.

Na prelome 16. a 17. storočia sa z mnohých miest Uhorska vytratila maďarská reč. Uhri (nielen Maďari) nemali politické práva, nemohli byť richtármi ani členmi mestských rád, ba nemohli si v mestách kúpiť ani domy.

Rozhorčené stavy v Krupine ako príklad uviedli Bratislavu. Korunovačné a hlavné mesto krajiny, sídlo komory a miesto krajinských snemov tak ovládli Nemci, že mnohých Maďarov (i Slovákov?) priam vyšťvali spomedzi múrov Bratislavy. Je prirodzené, že odveta nedala na seba dlho čakať.

8. mája 1605 v Krupine istý Ján Kapčoš (Kapcsos János), mešťan uhorskej (maďarskej, slovenskej) národnosti sa pohádal s Jurajom Launerom nemeckým mešťanom. Kapčoš Launerovi povedal, že „vy Nemci ste stratili aj vlastného kráľa (keď v januári Bočkay obsadil Krupinu), vás pošpinili aj psy“ a vyhrážal sa im, že ak nebudú ticho, na čele ďalších občanov vyženie ich aj zo svojich domovov aj z Krupiny. V mestskej rade boli vo väčšine Nemci. Aj richtárom bol Nemec, preto za „tie zlomyseľné a prekliate reči“ dostal krutý trest. Kat mu mal vytrhnúť jazyk. Vďaka zásahu početnej uhorskej šľachty, rozsudok bol zmenený „z milosti a z milosrdenstva“ na peňažnú pokutu 20 florénov.

A ako sa zachovali Nemci v Krupine voči svojim maďarským a slovenským spoluobčanom, keď zrovnoprávnenie národnosti v roku 1608 nadobudlo právoplatnosť?

Krupinskí Slováci a Maďari roku 1610 vo svojom liste, písali palatínovi: Nemci nás ponižujú, vyhlasujú, že „vy Slováci a Maďari nemáte ani vlastného kráľa (po Bočkayovom odboji Nemci považovali Mateja za ich vlastného

nemeckého kráľa), ani ho nikdy nebudete mať, nezaslúžite si ho, lebo ste zradcovia (Slováci a Maďari sa pridali k Bočkayovi, ktorý bojoval za vlasť proti nemeckému útlaku). Ešte aj to vykrikovali, že ak Nemca obeseného na tretí deň odrežú zo šibenice, aj vtedy sa môže postaviť a má väčšiu hodnotu ako 100 Slovákov.

Krupinské stavy chceli zmeniť túto situáciu a požadovali, aby v každom meste ktokoľvek a akejkolvek národnosti si mohol kúpiť dom, zastávať úrad a mohol byť členom mestskej rady, podobne ako Nemci pod podmienkou, že neporuší mestské práva a mestské štatúty.

V dobe stavovskej ústavy a mestských privilégií sa toto želanie javilo v inom svetle ako dnes. Uhorská kráľovská rada pod vplyvom viedenského dvora sa uzatvárala pred každou novotou. Nechcela, alebo nevedela pochopiť politický a národnostný význam tohto želania. Preto pred arcivojvodom Matejom sa vyjadrila v takom zmysle, že ak má niekto nejaké starosti alebo pociťuje krivdu, má sa obrátiť na príslušnú vrchnosť. Pri takejto rade je zázrakom, že zákonným článkom z roku 1608 v podstate vyhovel želaniu krupinských stavov. Tieto vtedy ešte nepoznali názor Uhorskej kráľovskej rady a z Forgáčovho mlčania, ktorého v tejto veci neinštruovali, si mohli myslieť, že toto želanie arcivojvoda bez ťažkostí splní.

Tak ako sa oprávnené nádejali krupinskí prívrženci vyrovnania, že prvá polovica požiadaviek bude splnená, rovnako boli skeptickí, čo sa týkalo druhej polovice otázok.

Od požiadavky, aby kráľ vrátil pôvodným majiteľom nezákonne odňaté majetky, stavy neodstúpili ani na treťom rokovaní. Berúc do úvahy, že išlo hlavne o Ilésháziho nehnuteľnosti, stavy počítali s tým, že jeho zásluhy na vyrovnaní sú také veľké, že panovník by mu mohol udeliť milosť, ktorá by zaručovala aj navrátenie majetkov. Keby to od kráľa žiadali stavy, musel by to odmietnuť, lebo v opačnom prípade by priznal, že všetky konfiškácie majetkov boli protizákonné.

Krupinské stavy trvali na navrátení korunovačných klenotov a ich uložení na území kráľovstva. Zároveň si uvedomovali aj to, že skôr či neskôr budú musieť od tejto požiadavky upustiť. Napriek všetkému sa to splnilo v zákonnom článku 4 z roku 1608, tesne pred korunováciou.

Najväčšie konflikty sa očakávali v otázkach cirkevnej politiky.

Prvou a najdôležitejšou požiadavkou v tejto oblasti bolo zákonom posilnené zrovnoprávnenie protestantských vierovyznaní s katolíckou vierou a zrušenie zákonného článku 22. Forgáč 29. novembra vyhlásil, že o týchto veciach by sa malo rokovať na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme

a ponúkol, že dovtedy kráľ vydá listinu o slobodnom vykonávaní náboženstva. 3. decembra stavy prijali túto listinu a ďalej žiadali, aby panovník dal odstrániť zákon o luteránoch a zákonný článok 22 na najbližšom sneme. Želali si, aby všetky zákonné články, ktoré by mohli poškodiť protestantov boli preskúmané a opravené, všetci protestantskí mešťania, ktorí boli vyhnaní zo svojimi domov, sa mohli vrátiť bez prekážok. Ďalej, aby kráľ vymenúval do úradov a funkcií Uhrov bez rozdielu vierovyznania. I keď nepoznáme Forgáčovo stanovisko k týmto novým želaniam, môžeme si predstaviť, že protiklad medzi ním a stavmi aj v tejto veci bol neprekonateľný.

Rovnako sa líšili názory aj na zdanlivo nepodstatný bod, ktorý pôvodne nefiguroval medzi Bočkayovými požiadavkami. Stavy ho pripojili k zákonnému článku, ktorý mal zrušiť uhorskú komoru. V tomto bode stavy žiadali, aby biskupi Suhay a Migazzi, predstavení Bratislavskej a Spišskej komory, boli vyhnaní z krajiny. Na rokovaní 3. decembra zašli ešte ďalej a žiadali, aby ad hoc bol prijatý nový zákon, ktorý by označil týchto dvoch biskupov za vlastizradcov a aby sa už nikdy nemohli vrátiť domov, nech by vládol v krajine ktokoľvek.

V otázke počtu biskupov sa obe strany dohodli, že titul si môžu ponechať aj biskupi bez vlastnej diecézy, ale v budúcnosti už panovník nebude menovať biskupa ak nebude k dispozícii voľná cirkevná oblasť bez hodnostára. I tu vidno, že stavy spochybňovali feudálne právo kráľa a záujmy katolíckej cirkvi. Podobne bolo urážlivé pre katolícku cirkev, že stavy síce už nebudú vyžadovať aby biskupi boli šľachtického pôvodu, ale trvajú na tom, že Jeho Veličenstvo má vládnuť za pomoci svetských feudálov zastávajúcich funkciu radcov.

Na predchádzajúcich stranách sme sledovali rokovania o prvom rakúsko – uhorskom vyrovnaní až po jeho podpísanie.

Ešte chýbali záruky, ktoré by zabezpečili, aby uzavretie mieru bolo trvalé a medzinárodného charakteru. Na to čakali uhorskí protestanti 250 rokov.

Kto zaručí národu, aby sa dohodnuté podmienky naplnili?

Na rokovaní 3. decembra sa podarilo dohodnúť na tom, že zárukou uskutočnenia reforiem budú okrem oficiálnej listiny panovníka aj nemecké ríšske stavy, poľský kráľ, české stavy a ostatné mocnosti Uhorského kráľovstva.

Už chýbalo len to, aby sa jednotlivé body dostali do písomnej podoby a vybrání poverenci Ilešházi a Mladoševic ich mohli doručiť arcivojvodovi Matejovi do Viedne. V poslednej chvíli došlo ku konfliktu medzi jednotlivými predstaviteľmi stavov a Matejovým zmocnencom Forgáčom.

Forgáč predniesol návrh, podľa ktorého kráľ je ochotný uznať Bočkaya za vládcu Sedmohradska, s titulom knieža, pod nadvládou kráľa, s tým, že jeho dedičia už nebudú mať nárok ani na funkciu ani na titul. Za to sa mal BočKay zriecť titulu knieža Uhorska a nemal používať ani erb ani pečať Uhorska. Toto BočKay a stavy prijali. Ďalej kráľ dovoľí, aby BočKay mohol raziť mince v Baia-Mare (Nagybánya – Rumunsko), na jednej strane s podobizňou kráľa. BočKay a stavy s tým súhlasili. Vznikla otázka: Keďže sedmohradské knieža „je aj vládcom časti Uhorského kráľovstva“ pokiaľ má siahať územie mimo Sedmohradska, ovládané BočKayom? A tu vypukla búrka medzi prítomnými. Vynorili sa aj rôzne záujmy a dosiaľ neprerokované otázky. 1. decembra niektorí nastolili aj voľbu Bočkaya za uhorského palatína. 3. decembra nakoniec stavy prijali umiernený návrh Iľešháziho, podľa ktorého upustili od vytýčenia presných hraníc územia, ktorému by BočKay vládol mimo Transylvánie, ale uspokojili sa s tým, že Jeho Veličenstvo pridelí BočKayovi také územie, aby mohol žiť na patričnej úrovni.

Týmto boli podmienky vyrovnaní úplne prerokované, zostavené a napísané.

Pozrime sa ako vyzerajú v definitívnej podobe:

1.

- a) zrovnoprávnenie katolíckeho, luteránskeho (evanjelického) a reformovaného (kalvínskeho) náboženstva,
- b) vydanie kráľovskej listiny o zrovnoprávnení náboženstiev,
- c) umožniť, aby svetské a cirkevné osoby, vyhnané z miest za svoju vieru, sa mohli vrátiť,
- d) zrušenie zákonných článkov 54 z roku 1523, 4 z roku 1525 a 22 z roku 1604 namierených proti luteránom (evanjelikom),
- e) zrušenie aj iných rozhodnutí nachádzajúcich sa v zákonoch, ktoré môžu byť použité proti protestantom.

2.

Vyrovnanie a uzavretie mieru s Turkami za spoluúčasti Bočkaya.

3.

- a) voľba palatína na najbližšom všeobecnom krajinskom sneme,
- b) vymenovanie kráľovského personálu (personalis) podľa zákonov a zvyklostí.

4.

Uloženie kráľovskej koruny a korunovačných klenotov vo vnútri hraníc kráľovstva, ich stráženie Uhrami.

5.

- a) zrušenie komôr,
- b) miesto nich ustanovenie funkcie kráľovského pokladníka na čele eráru,
- c) odsúdenie Szuhaia a Migazziho na večné vyhnanie,

6.

- a) udelenie titulu biskupa len cirkevnému hodnostárovi s vlastnou diecézou,
- b) vylúčenie cirkevných hodnostárov zo svetských funkcií,
- c) Modra, Pezinok, Svätý Jur a iné zemepanské mestečky nemôžu byť povýšené na úroveň stavov.

7.

- a) preskúmanie prechmatov svätých stolíc (ohľadne desiatkov),
- b) ochrana feudálnych práv zemepánov.

8.

- a) vyhnanie jezuitov z Uhorska,
- b) zrušenie kráľovských donačných zákonov a zálohových listín, poškodzujúcich protestantov, prípadne vyhotovenie nových.

9.

Do úradov a funkcií môžu byť vymenované osoby maďarského (uhorského) pôvodu bez rozdielu vierovyznaní.

10.

Podľa možnosti v hradoch udržiavať len strážne jednotky s mužstvom uhorského (domáceho) pôvodu.

11.

Kráľ sa má osobne zúčastňovať na snemoch.

12.

- a) obviniteľ z urážky majestátu možno len na základe zákona a dôkazov, potrestať možno len legálne odsúdeného,
- b) všetky nezákonné rozsudky zrušiť a skonfiškované majetky vrátiť pôvodným majiteľom.

13.

Kráľ sa písomne zaviazá, že protestantom udelí milosť a nepotrestá ich za účasť na odboji.

14.

- a) o Bočkayových donáciách rozhodne najbližší krajinský snem, dovtedy kým nebudú uznané za platné, zostanú u nových majiteľov, tí prípadne budú odškodnení Bočkayom,
- b) získané majetky, ktoré súčasní užívatelia dostali od Bočkaya za požičané peniaze povstaniu, zostanú u terajších užívateľov.

15.

Krajina si želá, aby kráľ:

- a) majetky nedaroval, nepredával a nedával do zálohu cudzincom,
- b) navrátil autoritu Uhorskej kráľovskej kancelárii,
- c) nariadil, že Uhri môžu bývať, získať nehnuteľnosti, zastávať úrady v mestech, môžu byť zvolení do mestských rád slobodných kráľovských miest.

Splnenie týchto podmienok mali garantovať ríšske kniežatá nemecké, poľský kráľ, české stavy a stavy ostatných provincií kráľovstva (cisárstva). Uhorské stavy žiadajú kráľa, aby Bočkayovi ku spustošenému Sedmohradsku vyčlenil také územie z Uhorska, ktorého príjmy umožnia Bočkayovi brániť Sedmohradsko.

B) Odhlasovanie potrieb krajiny

Krupinské stavy, ktoré sledovala celá Európa, za 10 – 12 dní odvedli veľkú prácu. Založili základy ústavnosti, ktorá od uzavretia mieru roku 1606 a po prijatí zákonných článkov na krajinskom sneme roku 1608 vydržala do roku 1848. Na stavy čakali ešte ďalšie úlohy: odhlasovať potrebné finančné prostriedky pre ďalší boj, postarať sa o pokoj v krajine, poriešiť neodkladné záležitosti počas pokoja zbraní.

Po krátkej prestávke – jednodennom oddychu – dňa 5. decembra 1605 Bočkay dal prečítať v krupinskom kostole pred predstaviteľmi stavov svoje návrhy, ktoré by zabezpečili dosiahnutie vytýčených cieľov.

Bočkayove pokyny boli nasledovné:

1.

Stavy majú zabezpečiť finančné prostriedky, potrebné na výdavky delegáciám, ktoré pôjdu ku kráľovi a sultánovi a na dary pre sultána.

2.

Odsúhlasiť, aby sa na vydržiavanie vojska vybrali 2 zlaté od každého domu.

3.

Odhlasovať ďalšie finančné zabezpečenie osobitného 1000 členného pešieho vojska, ktoré bude chrániť Bočkaya.

4.

Na ten istý účel postaviť 1000 členné jazdecko.

5.

Tí, ktorí sa nepridali k povstaniu a napriek pozvaniu neprišli ani na snem, majú byť označení za zradcov a ich majetky sa majú skonfiškovať.

6.

Zaviesť povinnosť pre poddaných zúčastňovať sa na opevňovacích prácach v pohraničných hradoch zadarmo.

7.

Nevybraté dane čo najskôr odvieť pre povstalcov, činnosť vyberačov preskúmať.

Čo sa týka daňových záležitostí, niektorí predstavitelia stavov mali námietky, avšak väčšina súhlasila a vyslovila poďakovanie Bočkayovi za jeho činnosť v prospech krajiny a vyjadril svoju nádej, že knieža neprestane vo svojom snažení, kým sa nedosiahnu vytýčené ciele.

Uznesenie krupinského snemu podporil Bočkay 10. decembra. V ten istý deň boli odoslané listiny, podpísané Bočkayom a predstaviteľmi stavov, nemeckým ríšskym kniežatám. Slávnostný dokument adresovaný poľskému kráľovi odovzdali poľskej delegácii, ktorá sa zdržiavala v Krupine. Skladala sa zo 40 jazdcov a do Krupiny dorazili 18. novembra. Bočkay ich prijal za prítomnosti 15 feudálov a radcov. Neskôr 25. novembra kráľov hlavný zmocnenec sa zúčastnil aj rokovania snemu, kde tlmočil želanie poľského kráľa, aby bolo vyrovnanie medzi uhorskými stavmi a cisárskym dvorom čo najskôr uzavreté.

Vyhotovením oficiálnych listín a ich rozposlaním príslušným mocnostiam krupinský snem ukončil svoju činnosť. Bočkayovi a jeho prívržencom však v nasledujúcich dňoch dalo dosť práce, aby upokojili vzbúrených hajdúchov, ktorí neboli celkom spokojní s výsledkami snemu. Podarilo sa to až 12. decembra vydaním privilegálnej listiny, v ktorej im Bočkay udelil rôzne výsady.

Medzitým arcivojvoda Matej oznámil, že na cisárskom dvore prijme Ilešháziho a Mladoševica, ako členov krupinskej delegácie. Príslušné listiny, umožňujúce cestovanie delegácie podpísal 2. decembra a v Krupine sa koncom mesiaca mohli pustiť do príprav na cestu.

Keď sa toto všetko skončilo, prvý odbojný uhorský vojvoda spolu so svojím vojskom a prívržencami opustil Krupinu. Toto malé mesto takmer dva mesiace bolo centrom Uhorska a už nikdy viac sa tu neodohrali také významné udalosti ako v posledných dvoch mesiacoch roku 1605.

Ilešházi prišiel do Viedne 7. januára 1606 sprevádzaný 6 kočiarmi a 60 Bočkayovými hajdúchmi. Niesol so sebou poverovaciu listinu od Bočkaya a 15 bodov krupinského snemu.

C) Uzákonenie krupinských bodov

Vyjednávania vo Viedni trvali do 9. februára, k uzavretiu vyrovnania však nedošlo. Odpoveď cisárskeho dvora bola v protiklade s 15 bodmi krupinského snemu.

Bočkay urobil ešte jeden pokus na podpísanie mieru. Na jar pozval do Košíc zástupcov všetkých stavov a oboznámil ich so stanoviskom Viedne. Krajinský snem v Košiciach rokoval od 24. apríla do 12. mája a uzniesol sa na tom, že naďalej trvá na splnení krupinských požiadaviek.

Prímerie medzi Bočkayom a cisárom malo trvať do 24. júna. Dvor sa obával, že po jeho skončení Bočkay spolu s Turkami zaútočí na Viedeň. Preto 23. júna, keď obe strany ustúpili v niektorých bodoch, konečne podpísali vyrovnanie. Tento akt vošiel do dejín ako viedenský mier. 11. novembra pri ústí rieky Žitavy bol uzavretý mier s Turkami na 20 rokov.

Je otázne, ktoré a v akej podobe boli uzákonené krupinské požiadavky, ako sa s nimi stretávame a ako sa na ne odvoláva na neskorších snemoch.

1.

V súlade s 1. krupinským bodom zákonný článok 1 z roku 1609 zais-til slobodu vierovyznania. Toto posilnili zákonné články 77 z roku 1618, 2 z roku 1622, 33 z roku 1630, 29 z roku 1635, 5 z roku 1647, 25 z roku 1681, 21 z roku 1687, 30 z roku 1715 a 26 z roku 1790.

2.

Mier uzavretý s uhorskými povstalcami a Turkami má kráľ dodržiavať, bez vedomia a súhlasu stavov na území Uhorska a pripojených provincií nesmie začať vojnu ani doviesť cudzie vojská. Zákonné články 2 z roku 1608, 5 z roku 1613, 9 z roku 1618, 2 z roku 1622; 1 z roku 1638 a 1 z roku 1659.

3.

Pri voľbe palatína má kráľ určiť 2 katolíkov a 2 protestantov a z nich si potom stavy vyberú najvhodnejšieho. Ak sa uvoľní funkcia palatína, kráľ má najskôr do 1 roka zvolať mimoriadny snem. Ak to neurobí môže to vykonať aj krajinský sudca alebo taverník. Post kráľovského personálu má zastávať jeden z členov uhorskej kráľovskej rady. Zákonné články 3 z roku 1608, 7 z roku 1613, 4 z roku 1618, 2 z roku 1622, 1 z roku 1638, 1 z roku 1659, 1 z roku 1681 a 5 z roku 1715.

4.

Kráľovská komora má byť umiestnená na území Uhorska a strážená Uhrami. Zákonné články 4 z roku 1608, 34 z roku 1618, 2 z roku 1622, 1 z roku 1638, 1 z roku 1659, 38 z roku 1715, 6 z roku 1741 a 2 z roku 1790.

5.

Kráľovského pokladníka, ktorým môže byť len svetský feudál, má vybrať panovník s členov uhorskej kráľovskej rady na tomto sneme.

Cudzinci oteraz nemôžu riadiť úrady, ktoré spravujú príjmy krajiny. Kráľovský pokladník nesmie byť podriadený ani dvorskej ani rakúskej komore. Zákonné články 5 z roku 1608, 15 z roku 1618, 18 z roku 1622, 11 z roku 1655, 14 z roku 1681, 18 z roku 1715, 26 z roku 1723 a 19 z roku 1741.

6.

Čo sa týka požiadaviek vo veci biskupov, členmi kráľovskej rady sa môžu stať len diecézni biskupi. Hodnosť titulárneho biskupa ostáva, môže byť vymenovaný aj za hlavného župana. Zákonné články 6 z roku 1608, 73 z roku 1609 a 99 z roku 1647.

7.

Sväté (posvätné) stolice zostávajú, prechmaty sa budú riešiť na snemoch. Zákonný článok 7 z roku 1608.

8.

Jezuiti nebudú vyhnaní z krajiny, avšak nemôžu vlastniť majetky a nemajú ustálené práva v Uhorsku (zákonný článok 6 z roku 1608). Práva získali zákonným článkom 20 z roku 1687 a v zmysle zákonného článku 18 z roku 1715 môžu vyslať dvoch poslancov na snem. Zákonné články 9 z roku 1608,

8 z roku 1618, 2 z roku 1622, 1 z roku 1638, 61 z roku 1647, 8 z roku 1655, 27 z roku 1681, 19 z roku 1741.

9.

Bez rozdielu vierovyznania krajinské úrady a funkcie môžu zastávať len rodení Uhri. Zákonné články 10 z roku 1608, 24 z roku 1609, 16 z roku 1625, 25 z roku 1630, 31 z roku 1635, 1 z roku 1638, 1 a 38 z roku 1659 a 15 z roku 1741.

10.

Požiadavka, aby v pohraničných hradoch boli umiestnené len uhorské vojská, sa teraz nesplnila. Upravili to neskôr zákonné články 6 z roku 1613, 10 z roku 1655 a 4 z roku 1659.

11.

Ani 11. bod, aby sa kráľ osobne zúčastňoval snemov nebol splnený. Namiesto toho zákonný článok 18 z roku 1608 vyhlasuje, že kráľ má sídliť v Uhorsku a ak to nie je možné, krajinu môže spravovať palatín s plnou právomocou a za účasti uhorskej kráľovskej rady. Zákonné články 8 z roku 1723 a 7 z roku 1741.

12.

Ani 12. bod nebol splnený. V zmysle zákonného článku 23 z roku 1608 a 24 z roku 1608 však tresty udelené Iľešházimu roku 1603 a Jurajovi Homonaimu roku 1600 boli zrušené. Zákonný článok 34 z roku 1613 nadväzuje na 2. bod Zlatej buly, podľa ktorého len zákonom uznaný a legálne odsúdený jedinec môže byť potrestaný. Zákonné články 14 z roku 1618, 2 z roku 1622, 1 z roku 1638 a 1 z roku 1659.

13.

V § 22 viedenského mieru bola priznaná amnestiu Bočkayovi a jeho prívržencom.

14.

Bočkayove donácie riešili zákonné články 17, 18 z roku 1608 a 2 – 8 z roku 1609.

15.

V prípade vymretia šľachtického rodu, uvoľnený majetok má panovník darovať uhorským vlastencom zdarma. Bolo to želaním 15. bodu a riešil ho zákonný článok 15 z roku 1608 a potvrdili zákonné články 31 z roku 1630 a 75 z roku 1659.

Autoritu Uhorskej kráľovskej kancelárii navracia zákonný článok 10 z roku 1608 a potvrdzujú zákonné články 21 z roku 1609, 25 z roku 1613, 8 z roku 1618, 17 z roku 1622, 29 z roku 1630, 16 z roku 1638, 8 z roku 1687, 17 z roku 1715 a 13 z roku 1741.

Zrovnoprávnenie národností v slobodných kráľovských mestách rieši zákonný článok 13 z roku 1608, potvrdzujú ho zákonné články 44 z roku 1609, 21 z roku 1635, 78 z roku 1647 a 12 z roku 1649.

Krupinský snem pripravil uzavretie viedenského mieru. Krajinský snem v roku 1608 mal vyriešiť politické a náboženské rozpory a ustáliť mier v krajine. Vyrovnanie medzi uhorskými stavmi a cisárskym dvorom nebolo trvalého charakteru, lebo nebolo uzavreté na základe vzájomnej dôvery a výhodnosti. Zrodilo sa z nutnosti, keď obe strany mali svoje ťažkosti. Napriek všetkému bol to prvý pokus o vyrovnanie, snaha o upokojenie znepriatelených strán po rozšírení protestantizmu a nastúpení habsburskej dynastie na uhorský trón. Toto vyrovnanie poslúžilo ako základ rokovaní v XVII. a XVIII. storočí, keď sa menili právne pomery. V tomto období politických a náboženských dejín začína vznikať moderné Uhorsko.

Ak sa obzrieme do obdobia pred Bočkayovým povstaním a všimame si ústavné a verejné pomery, vidíme, že od Moháča boli čoraz smutnejšie a beznádejnejšie. Po viedenskom mieri sa však predsa len zlepšili. Preto musíme uznať, že krupinské stavy vykonali veľkú prácu. Znovu posilnili základy nezávislosti národa, ktoré boli po Moháči veľmi spochybnené.

FOTOGRAFICKÁ PRÍLOHA

Knieža Štefan Bočkay na čele hajdúchov, v pozadí pevnosť Nové Zámky a mesto Košice, rytina, r. 1605

Krupinský rímskokatolícky kostol so starou farou a zvonnicou, na ktorej bola r. 1905 inštalovaná pamätná tabuľa pri príležitosti 300. výročia snemu, foto: Ľudvík Mareš, pred rokom 1943

Dobové zobrazenie Štefana Bočkaya, sedm. kniežata a iniciátora krupinského snemu

Pamätná tabuľa, ktorá bola r. 1905 inštalovaná na zvonici rímskokatolíckeho kostola

**Pamätnica - zborník príspevkov zostavený Pavlom Pályim,
vydaný pri príležitosti osláv 300. výročia snemu r. 1905**

Michal Matunák
Krupinský krajinský snem v novembri – decembri roku 1605

MONUMENTA HISTORICA CIVITATIS CARPONENSIS
Tomus I.

HISTORICKÉ PAMÍATKY MESTA KRUPINA
1. zväzok

Editor © PhDr. Miroslav Lukáč. Preklad © Mgr. Alexander Adam. Úvod, úvodná
štúdia, resumé, revízia prekladu, redaktorské práce © PhDr. Miroslav Lukáč.
Preklad resumé © Dr. phil. Mgr. Veronika Deáková. Vydalo © Mesto Krupina
v roku 2019. Druhé doplnené a opravené vydanie. Tlač a grafický desing
© Róbert Jurových – NIKARA, Krupina.
Tlačené na Slovensku.
Počet strán 96. Náklad: 1 000 ks.

ISBN 978-80-972671-2-4